

Новітній конституціоналізм.

1. Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.).....	1
2. Концепція нової Конституції України (19 червня 1991 р.).....	4
3. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» (24 серпня 1991 р.).....	13
4. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.).....	13
5. Конституція (Основний Закон) України (1978 р. із змінами та доповненнями зробленими в першій половині 1990-х рр.).....	14
6. Конституційний проект винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.)	44
7. Конституційний проект опублікований у пресі 26 жовтня 1993 р.	88
8. Конституційний договір між Президентом України та Верховною Радою України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» (8 червня 1995 р.).....	121
9. Конституція України (28 червня 1996 р.)	135
10. Закон України «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» (28 червня 1996 р.)	165
11. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» (8 грудня 2004 р.)	166
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) (30 вересня 2010 р.).....	180

Декларація про державний суверенітет України

Ухвалена

Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року

Верховна Рада Української РСР,
ВИРАЖАЮЧИ волю народу України,
ПРАГНУЧИ створити демократичне суспільство,
ВИХОДЯЧИ з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,
ШАНУЮЧИ національні права всіх народів,
ДБАЮЧИ про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України,
ВИЗНАЮЧИ необхідність побудови правової держави,
МАЮЧИ на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,
ПРОГОЛОШУЄ

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР.

Від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України.

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР.

Підстави набуття і втрати громадянства Української РСР визначаються Законом Української РСР про громадянство.

Всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР.

Українська РСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Українська РСР регулює імміграційні процеси.

Українська РСР виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки.

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканною і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки.

Вирішення питань загальносоюзної власності (спільної власності всіх республік) здійснюється на договірній основі між республіками — суб'єктами цієї власності.

Підприємства, установи, організації та об'єкти інших держав і їхніх громадян, міжнародних організацій можуть розміщуватись на території Української РСР та використовувати природні ресурси України згідно з законами Української РСР.

Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є Національний банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності.

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці.

Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління.

Українська РСР має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки.

ІХ. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Національні, культурні та історичні цінності на території Української РСР є виключно власністю народу Республіки.

Українська РСР має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР.

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР.

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Х. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Ця Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.285-289.

КОНЦЕПЦІЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Схвалена Верховною Радою Української РСР 19 червня 1991 року

ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ КОНЦЕПЦІЇ

1. Нова Конституція Республіки має ґрунтуватися на Декларації про державний суверенітет України, закріпити, розвивати і конкретизувати її положення. Через всю Конституцію мають бути проведені ідеали правової держави.

2. В центрі уваги нової Конституції має бути людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи та їх гарантії.

Основним об'єктом конституційного регулювання є відносини між громадянином, державою і суспільством. Регулювання Конституцією цих, а також інших відносин спрямоване на забезпечення умов життя, гідних людини, формування громадянського суспільства.

3. Конституція має визначити пріоритет загальнолюдських цінностей, закріпити принципи соціальної справедливості, утвердити демократичний і гуманістичний вибір народу України, чітко показати прихильність України загальноновизнаним нормам міжнародного права.

4. Норми нової Конституції — норми прямої дії. Неприпустимою є відмова від їх застосування внаслідок відсутності конкретизуючих законів або інших нормативних актів.

5. Нова Конституція має бути стабільною. Для цього передбачається жорсткий механізм її змін і доповнень.

6. Для забезпечення стабільності та ефективності Конституції має бути запроваджений інститут конституційних законів, посилення на які міститимуться в тексті самої Конституції.

Преамбула

РОЗДІЛ I. Засади конституційного ладу Україна — суверенна держава Людина, її права, свободи і обов'язки Верховенство права. Конституції і конституційних законів Народовладдя, форми його здійснення Громадянство Розподіл влад

Президентська республіка

Політичний, ідеологічний та економічний плюралізм Багатопартійність Влада і самоврядування

Територія, територіальне верховенство, єдність держави Принципи зовнішньої політики

Пріоритетність загальноновизнаних норм міжнародного права Державна мова

Державна символіка. Столиця Україна в Союзі Суверенних Держав

РОЗДІЛ II. Права людини і громадянина Глава 1, Загальні положення Глава 2. Право на громадянство Глава 3. Громадянські і політичні права Глава 4. Економічні, екологічні, соціальні і культурні права Глава 5. Гарантії прав. Єдність прав і обов'язків

РОЗДІЛ III. Громадянське суспільство і держава Глава 6. Загальні положення Глава 7. Власність. Принципи господарювання Глава 8. Соціальний захист Глава 9. Екологічна безпека Глава 10. Сім'я Глава 11. Охорона здоров'я Глава 12. Виховання, освіта, культура і наука Глава 13. Громадські об'єднання Глава 14. Засоби масової інформації

РОЗДІЛ IV. Територіальний устрій

Глава 15. Принципи територіального устрою Глава 16. Система адміністративно-територіального поділу

РОЗДІЛ V. Державний лад Глава 17. Верховна Рада Глава 18. Президент. Віце-президент Глава 19. Кабінет Міністрів Глава 20. Державна адміністрація Глава 21. Суд і правосуддя Глава 22. Організація державної влади і самоврядування на місцях

РОЗДІЛ VI. Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка

РОЗДІЛ VII. Національна безпека Глава 23. Збройні Сили України Глава 24. Неучасть у військових блоках. Постійно нейтральний і без'ядерний статус

РОЗДІЛ VIII. Охорона Конституції

Глава 25. Засади конституційного контролю Глава 26. Конституційний Суд

РОЗДІЛ IX. Порядок змін і доповнень Конституції і конституційних законів

Робоча назва Конституції: КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ. Ця назва дає необхідне уявлення про природу і форму Української держави. Використання нейтральної, позбавленої зайвої ідеологізації назви відповідає світовій практиці конституційного будівництва, практиці більшості Республік Союзу, назві і меті Декларації про державний суверенітет України.

Така назва буде зручною в користуванні, оскільки дозволяє вживати рівнозначні терміни як у внутрішньому житті, так і в сфері міжнародного спілкування.

ПРЕАМБУЛА

У преамбулі буде проголошено, що нова Конституція України є Основним Законом суспільства і держави, на якому ґрунтуватиметься вся її правова система.

Преамбула має підтвердити волю і рішучість народу України забезпечити умови життя, гідні людини, утвердити соціальну справедливість, побудувати суверенну, миролюбну демократичну правову державу, відкриту для міжнародного співробітництва.

У преамбулі закріплюється соціалістичний вибір як намір побудувати засноване на праці суспільство соціальної справедливості.

Розділ I. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Мета цього розділу — закріпити найголовніші принципи організації суспільного і державного ладу України. Передбачається включити до розділу положення таких частин Декларації про державний суверенітет України, які безпосередньо стосуються самовизначення української нації, народовладдя, державної влади, громадянства України, територіального верховенства, економічної самостійності, екологічної безпеки, культурного розвитку, зовнішньої і внутрішньої безпеки, міжнародних відносин.

Відповідно до Декларації про державний суверенітет Україна, зокрема, визначається як суверенна національна держава, суть якої становить влада народу України, спрямована на забезпечення і захист прав людини і громадянина. Повновладдя народу здійснюється на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через депутатів, обраних до Верховної Ради Української РСР і місцевих Рад народних депутатів.

Від імені всього народу України може виступати виключно Верховна Рада України.

У розділі має бути також закріплене положення, згідно з яким народ України становлять громадяни України, які є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до політичних партій і рухів, релігії, роду і характеру занять, місця і часу проживання в межах республіки та інших обставин.

Україна є демократичною державою, механізм якої функціонує відповідно до принципу розподілу влад на законодавчу, виконавчу і судову.

Форма державного правління — президентська республіка.

Президент виступає виключно від імені держави.

Форма державного устрою — унітарна держава, до складу якої входить Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка.

Основою суспільного і державного ладу України є економічний, політичний та ідеологічний плюралізм, багатопартійність, розвиток самоврядування.

У розділі утверджується верховенство права, Конституції і законів Республіки.

Україна забезпечує верховенство влади на всій своїй території, її єдність і цілісність.

Територія Республіки є недоторканою і неподільною. Вона не може бути змінена або використана без її згоди. Питання територіальної цілісності України є виключним правом народу України.

Як суб'єкт міжнародного права Україна відповідно до своїх національних інтересів бере безпосередню участь у міжнародному спілкуванні, керуючись принципами міжнародного права та визнаючи пріоритетність його загальновизнаних міжнародно-правових норм.

У розділі міститимуться положення про державну мову, символіку, столицю Республіки.

Завершуватиметься розділ визначенням позиції Республіки щодо Союзу Суверенних Держав. Тут, зокрема, буде зафіксовано те, що відповідно до волі народу, Україна самостійно вирішує питання про утворення разом з іншими державами Союзу Суверенних Держав на основі Декларації про державний суверенітет України і насамперед таких принципів: добровільність входу і виходу; суверенна рівність і взаємо-вигідність; відмова від застосування сили або загрози застосування сили чи будь-яких інших засобів тиску; територіальна цілісність; непорушність існуючих кордонів; мирне врегулювання спорів і конфліктних ситуацій; невтручання у внутрішні справи; повага прав людини, національних меншин і народів; рівноправність і право народу вирішувати свою долю; співробітництво і взаємоповага; сумлінне виконання договірних зобов'язань; здійснення спільної діяльності за взаємною згодою і в прийнятному для кожної держави обсязі; ненанесення шкоди інтересам одне одного і Союзу в цілому.

Україна як суверенна держава укладає міжнародні договори, вступає в політичні та економічні союзи, вільно з них виходить.

Розділ II. ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Мета цього розділу — створити надійну правову основу для всебічного забезпечення прав людини і громадянина. Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, честь, гідність, особиста недоторканність та інші права і свободи, закріплені у Загальній декларації, міжнародних пактах та інших документах про права людини. Ці права розглядаються не як даровані державою, а як природні, невідчужувані і недоторканні. Порядок їхнього здійснення і захисту встановлюється Законом. Права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмеженими, окрім випадків, передбачених Конституцією у відповідності з загальновизнаними нормами міжнародного права. Всі права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією і законами, підлягають захисту у судовому порядку. Держава несе відповідальність за забезпечення прав людини і громадянина.

Всі державні органи і посадові особи зобов'язані поважати права людини і громадянина, сприяти їх реалізації. Громадяни рівні перед Законом і мають рівне право на захист. Ніякі соціальні верстви і групи населення не можуть бути обмежені в своїх правах, так само як і неприпустимим є користування перевагами і привілеями, що не встановлені Законом і суперечать принципам соціальної справедливості.

У цьому розділі встановлюються засади та загальний порядок набуття і втрати громадянства України, які визначаються в Законі про громадянство Республіки.

У новій Конституції України будуть закріплені права людини, які вже проголошені діючою Конституцією (право на працю, право на матеріальне забезпечення в старості, у зв'язку з хворобою, повною або частковою втратою працездатності, право на освіту, право на охорону здоров'я, право на житло та ін.), а також ті, які раніше не проголошувалися Конституцією, зокрема: право на життя; право на належний життєвий рівень для кожної окремої особи та для її сім'ї; право на свободу та особисту (фізичну і моральну) недоторканність; право захисту від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів примусу і покарання; право на свободу думки та переконань; право на інформацію і її вільне поширення без будь-яких форм цензури; право пересування, вибір місця проживання, право залишати будь-яку країну і право повертатися до своєї країни; право володіти майном одноособове або спільно з іншими та займатися підприємництвом; право на відшкодування державою шкоди, заподіяної громадянину; право знати свої права і поводитися відповідно до них.

Разом з цим у Конституції слід передбачити таку категорію прав, як право громадян на приватну власність, екологічні права людини, зокрема право на екологічно чисте навколишнє середовище, продукти харчування, безпечні предмети повсякденного вжитку; право на екологічно нешкідливі умови праці; право на одержання та поширення

об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища; право на участь в ухваленні рішень щодо розміщення промислових підприємств та використання технологій, які можуть створити загрозу життю та здоров'ю людини тощо.

Завершувати цей розділ мають норми про гарантії прав людини. Серед них чільне місце повинні зайняти положення про обов'язок кожної особи діяти так, щоб не порушувати прав та законних інтересів інших осіб, а також про обов'язок держави здійснювати захист прав і свобод її громадян як на території України, так і поза її межами. Передбачається, крім того, закріпити такі гарантії, як право кожного громадянина відмовитися виконувати будь-який наказ, який порушує Закон і завдає шкоди правам і свободам людини; право на судовий захист своїх прав і свобод; право народу на ініціативу референдуму і законодавчу ініціативу; право на матеріальну компенсацію моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями держави, державних органів і посадових осіб, право на матеріальну і моральну компенсацію у випадку незаконного затримання, арешту, засудження, безпідставного поміщення у психіатричну установу.

З урахуванням особливої важливості проблеми забезпечення прав і свобод громадян встановлюється посада Уповноваженого з питань захисту прав людини, якого призначає Верховна Рада.

Розділ III. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА

Конституція Республіки має закріпити основи формування, розвитку і захисту громадянського суспільства, визначити засади його взаємозв'язків з державою. Вона, зокрема, повинна проголосити пріоритет громадянського суспільства над державою, яка забезпечує умови нормального його функціонування.

Економічна організація суспільства базується на тому, що народ України має виключне право власності на все національне багатство Республіки. Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, створений на території України і який є власністю її народу, становлять матеріальну основу суверенітету Республіки і використовуються для забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Конституція гарантує економічну свободу, багатоманітність, рівноправність і недоторканність форм власності, рівний їх захист з боку держави. Кожний власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається об'єктами своєї власності для задоволення своїх власних потреб і всього суспільства.

Плюралізм та рівноправність форм власності обумовлюють зміст основних принципів господарювання: господарська самостійність промислових і сільськогосподарських підприємств; неприпустимість монополізації економіки; захист державою діяльності власників від адміністративно-командних методів керівництва; свобода підприємництва і сумлінної конкуренції на основі ринкових відносин; захист прав та інтересів споживача.

У розділі будуть зафіксовані основні положення фінансової, цінової, бюджетної, банківської, грошової і податкової, інвестиційної і митної систем України. Вищою кредитною установою є Національний банк України, підзвітний Верховній Раді Республіки. Він забезпечує єдність правового регулювання діяльності комерційних банків.

У розділі будуть закріплені положення, які спрямовані на безпосередню реалізацію принципів гуманізму і соціальної справедливості, виключають зрівнялівку, нейтралізують утриманські настрої. Передбачаються положення щодо соціального забезпечення багатодітних сімей, інвалідів, громадян старшого віку, одиноких матерів, дітей-сиріт.

Конституція проголосить свободу і добровільність праці, закріпить принцип вільного вибору виду трудової діяльності. Основний Закон України буде виходити з того, що Україна створює умови для зайнятості працездатного населення і здійснює соціальний захист громадян шляхом проведення ефективної соціально-економічної політики,

забезпечує охорону праці, достатній рівень гідного людини життя різних верств населення на основі індексації заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат, допомог.

Виходячи з того, що сім'я є головним осередком громадянського суспільства. Конституція покладає на державу обов'язок піклуватися про сім'ю, проводити таку молодіжну, демографічну політику, яка сприяє стабільності шлюбів, забезпечує охорону материнства і дитинства.

У Конституції мають бути закріплені принципи та державні гарантії екологічної безпеки і раціонального природокористування.

У цьому розділі Конституції будуть визначені система охорони здоров'я, форми і принципи медичного обслуговування населення, зокрема принципи вискоєфективного, своєчасного, повного, рівноправного і доступного медичного обслуговування населення, поєднання різних видів медичної допомоги, професійної і народної медицини.

У Конституції закріплюються також основні положення про організацію науки, освіти, культури і духовного розвитку народу України. Держава забезпечує національно-культурне відродження і розвиток українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки. Держава гарантує всім національностям, що проживають на території України, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Передбачається необхідне конституційне закріплення визначальних засад створення і діяльності громадських об'єднань (політичних партій, громадських організацій, рухів тощо). Держава створює рівні умови для їх діяльності. Буде проголошено принцип багатопартійності і різноманітності форм реалізації громадських інтересів. Разом з тим Основний Закон буде містити положення про заборону створення і діяльності партій, інших громадських об'єднань і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і територіальної цілісності Республіки, а також підрив її безпеки, розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі, зазіхання на права людини, національних меншин та української нації, порушують права людини.

Має діяти принцип — політична влада досягається тільки через вільні демократичні вибори.

Буде також проголошено, що держава забезпечує гласність в усіх сферах життєдіяльності суспільства, свободу слова і друку, вільне функціонування засобів інформації, виходячи з принципів політичного та ідеологічного плюралізму. Державні засоби інформації є незалежними від політичних партій, громадських організацій і масових рухів.

Розділ IV. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ

Цей розділ має закріпити принципи територіального устрою України з врахуванням економічної цілісності, національно-культурних й історичних традицій, природно-географічних умов, розвитку самоврядування певної території.

У розділі має бути закріплений адміністративно-територіальний поділ України, який охоплює області, райони, міста, райони у містах, селища, сільради.

У ньому буде закріплене також положення про те, що у складі України знаходиться Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка.

Розділ V. ДЕРЖАВНИЙ ЛАД

В основі побудови розділу про державний лад є фундаментальний принцип народовладдя та ідея громадянської злагоди. Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Виходячи з цього, організація державного ладу має бути здійснена відповідно до таких засад:

розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, чітке визначення функцій цих влад та компетенції відповідних органів; створення юридичних механізмів їх взаємоконтролю і взаємодії;

розмежування компетенції між центральною владою і місцевими Радами та іншими органами самоврядування на основі верховенства Конституції та законів Республіки.

В конкретно-історичних умовах розвитку України прийнятною формою організації її державної влади є президентська республіка.

За тривалий час свого існування президентська республіка як форма організації державної влади виробила чіткі механізми розподілу влади, розмежування компетенції відповідних органів і здійснення ними взаємоконтролю, запобігання узурпації влади будь-якими окремими партіями, угрупованнями чи особами.

Впровадження цієї форми дає можливість позбутися тих механізмів влади, які не витримали випробування часом: поєднання законодавчої і виконавчої функцій, відсутності незалежного суду і самостійності місцевих Рад та інших органів самоврядування, недостатності контролю за дотриманням ними законів, неефективності виконавчої влади в Республіці тощо.

У розділі визначаються демократичні засади виборчої системи, зокрема загальний, рівний, прямиий характер виборів за умови таємного голосування. Передбачається також, що порядок підготовки і проведення виборів у Республіці регулюється Конституційним законом.

Цим же законом будуть визначені форми реалізації принципу багатопартійності при обранні народних депутатів різних рівнів.

У розділі фіксуються також основні положення, які розкривають статус, форми, методи та гарантії діяльності народних депутатів. Зокрема встановлюється, що народні депутати України є відповідальними представниками свого виборчого округу і всього народу, повноважними членами колегіального представницького органу законодавчої влади України — Верховної Ради.

Депутат місцевої Ради є відповідальним представником виборців свого виборчого округу, повноважним членом колегіального представницького органу місцевого самоврядування.

Народні депутати всіх рівнів діють на основі імперативного мандата.

ОРГАНИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ

Законодавча влада здійснюється народом України шляхом референдуму і Верховною Радою України, її функції визначає Конституція (прийняття законів, вирішення питань бюджету і фінансів, державного і територіального устрою, ратифікація міжнародних договорів, контроль за конституційністю дій Президента і використанням республіканського бюджету, формування Уряду та інших державних органів, участь у призначенні суддів, інших посадових осіб Республіки та ін.). Разом з тим передбачаються відповідно до моделі президентської республіки конституційні обмеження законодавчої влади. Цій владі забороняється: приймати закони, що суперечать Конституції, делегувати будь-яку із своїх функцій іншим владам чи брати на себе функції інших влад, вирішувати питання, які є предметом обов'язкового народного референдуму тощо.

Верховна Рада України (Парламент) є однопалатним постійно діючим на професійних засадах органом законодавчої влади. Вона формує із числа народних депутатів постійні комісії і комітети для попереднього розгляду і підготовки всіх питань, віднесених Конституцією до відання Верховної Ради.

На час виконання депутатських обов'язків усі народні депутати переходять на постійну роботу до Верховної Ради.

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Передбачається створення принципово нової системи виконавчої влади, яка має здійснюватися Президентом, Віце-президентом Республіки, Кабінетом Міністрів і державною адміністрацією.

Президент і Віце-президент обираються безпосередньо населенням (шляхом прямих виборів), але не більше ніж на два терміни підряд.

Президент є найвищою посадовою особою в державі, главою виконавчої влади в республіці. Президент як вища посадова особа в державі виступає від імені держави.

Президент видає укази і постанови у межах повноважень, встановлених Конституцією, підписує закони Республіки, користується щодо них правом відкладального вето. Верховна Рада вправі накласти вето на нормативні укази Президента.

Президент здійснює функції по виконанню законів, веденню переговорів та укладенню міжнародних договорів, керує діяльністю Кабінету Міністрів і державної адміністрації.

Президент виконує свої функції і повноваження за допомогою Кабінету Міністрів, відповідного апарату і консультативних органів та державної адміністрації на місцях.

Повноваження Президента обмежуються виключно функціями виконавчої влади. Конституція забороняє будь-які форми його тиску на Верховну Раду (право на її розпуск, на делегування йому надзвичайних повноважень, самостійне вирішення бюджетних питань).

За порушення Конституції і законів Президент несе відповідальність (в порядку імпичменту) перед Верховною Радою, а також відповідальність безпосередньо перед народом (вияв недовіри і дострокове припинення повноважень шляхом ініціативного референдуму народу).

Як кінцевий спосіб розв'язання кризи у взаємодії законодавчої і виконавчої влади закріплюється право Верховної Ради оголосити референдум з питання дострокового припинення повноважень Президента; при цьому у разі, коли за наслідками референдуму народ висловить довіру Президенту, Верховна Рада підлягає розпуску.

Президент систематично підтримує зв'язки з Верховною Радою. У випадках прийняття найбільш важливих рішень він обов'язково радиться з Головою Верховної Ради, головами відповідних комісій. Зустрічі й консультації Президента з Верховною Радою за Конституцією мають бути постійними, що урівноважуватиме законодавчу і виконавчу влади. Президент щорічно виступає на Верховній Раді з доповіддю про політичний і соціально-економічний стан у Республіці.

Кабінет Міністрів керує міністерствами, державними комітетами та іншими органами державного управління.

Склад Кабінету Міністрів та його Прем'єр-міністра пропонує Президент з наступним затвердженням Верховною Радою. Діяльність Кабінету Міністрів регулюється окремим Законом.

Державна адміністрація як складова частина виконавчої влади здійснює функціональне і галузеве управління.

Державну адміністрацію складають:

- а) центральна адміністрація (міністерства, комітети та інші відомства);
- б) місцева адміністрація.

До державної адміністрації належать, зокрема, органи освіти, охорони здоров'я, фінансів, соціального забезпечення, державної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, попереднього розслідування, оборони, закордонних справ та ін.

Система, порядок формування, функції і повноваження органів і посадових осіб державної адміністрації визначаються окремими законами.

ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада здійснюється від імені Республіки. Судді є незалежними і підкоряються тільки Закону.

Незалежність судової влади забезпечується незмінністю суддів, які обираються на строк 10 років, високим рівнем їхніх соціальних і матеріальних гарантій.

Судами України є Верховний Суд, обласні, районні (міські) суди.

Верховний Суд України є вищою інстанцією судового контролю та нагляду.

Для вирішення господарських спорів у Республіці діють Вищий арбітражний суд України та обласні арбітражні суди, статус яких визначається Конституційним законом. Окремі категорії кримінальних справ розглядаються судами присяжних.

Судоустрій України, статус суддів визначаються Конституційним законом.

Держава забезпечує громадянину право на захист. Громадяни вільні у виборі захисника або представника їх інтересів.

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ

Відповідно до Декларації про державний суверенітет України нагляд за точним і однаковим виконанням законів міністерствами, державними комітетами, відомствами, іншими органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями, місцевими Радами народних депутатів, їх виконавчими і розпорядчими органами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, службовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокурорами.

На органи прокуратури покладаються функції державного звинувачення в суді, нагляду за попереднім слідством і дізнанням, звернення до суду про скасування судових вироків, рішень, ухвал, постанов, які суперечать Закону, нагляду за виконанням судових вироків, місцями позбавлення волі, а також за додержанням прав, свобод і інтересів громадян в усіх сферах суспільного життя.

Організація і порядок діяльності органів прокуратури регулюються Конституційним законом.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І САМОВРЯДУВАННЯ НА МІСЦЯХ

На всіх рівнях адміністративно-територіального поділу Республіки діє система місцевої державної влади і самоврядування, яка здійснюється через відповідні Ради народних депутатів, органи територіального громадського самоврядування, збори і сходи, місцеві референдуми та інші форми безпосередньої демократії.

Найвищою посадовою особою на території області, району, міста, селища, сільради виступає голова відповідної Ради народних депутатів, який є одночасно головою виконавчого комітету і повноважним представником Президента Республіки.

Президент затверджує або визнає повноваження голови Ради, надаючи йому цим актом статусу свого уповноваженого.

Голови місцевих Рад обираються безпосередньо населенням.

Розділ VI. КРИМСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА

В цьому розділі будуть закріплені основні положення про правовий статус Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. Кримська АРСР має свою Конституцію, яка відповідає Конституції Української РСР.

Розділ VII. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Глави цього розділу: «Збройні Сили України» та «Неучасть у військових блоках. Постійно нейтральний і без'ядерний статус» конкретизують відповідні положення частини IX Декларації про державний суверенітет України «Зовнішня та внутрішня безпека».

Розділ VIII. ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

З метою неухильного дотримання Конституції, посилення контролю за конституційністю законів, а також конституційністю підзаконних актів необхідно:

визначити основоположні принципи конституційного контролю, встановити межі, форми, юридичні наслідки його здійснення;

створити Конституційний Суд Республіки;

наділити Конституційний Суд широкими повноваженнями, зокрема надати йому право припиняти дію законів, актів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування,

оголошувати їх юридичне недійсними, ухвалювати рішення про незаконність дій, розпоряджень несудових державних влад за скаргами окремих громадян про порушення їх конституційних прав і свобод.

Розділ ІХ. ПОРЯДОК ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ І КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКОНІВ

У цьому розділі доцільно передбачити такий порядок змін і доповнень Конституції: ініціатива внесення змін і доповнень до Конституції вноситься за рішенням не менш як 1/3 всього складу депутатів або у порядку народної ініціативи — петицією, підтриманою не менш як двома мільйонами громадян;

рішення про внесення змін і доповнень до Конституції приймаються кваліфікованою більшістю всього складу депутатів або простою більшістю в ході всенародного голосування (референдуму).

Прийняття конституційних законів, внесення змін і доповнень до конституційних законів ставляться з ініціативи 1/3 депутатського корпусу, а вирішуються кваліфікованою більшістю всього складу депутатів.

Обговорення і прийняття нової Конституції України передбачає: обговорення і прийняття за основу проекту нової Конституції Верховною Радою України;

винесення на всенародне обговорення схваленого Верховною Радою проекту нової Конституції;

підбиття підсумків всенародного обговорення і прийняття Верховною Радою остаточного варіанту проекту нової Конституції, який виноситься на референдум;

проведення референдуму по ухваленню нової Конституції;

прийняття Верховною Радою України Конституційного закону про введення в дію Конституції України.

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.290-303.

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР «ПРО ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ»

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження Акту проголошення незалежності.

Голова Верховної Ради Української РСР Л. КРАВЧУК

м. Київ. 24 серпня 1991 року

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.304.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто
ПРОГОЛОШУЄ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ 24 серпня 1991 року

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.305.

КОНСТИТУЦІЯ (ОСНОВНИЙ ЗАКОН) УКРАЇНИ

*Прийнята на позачерговій сьомій сесії
Верховної Ради Української РСР
дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року*

Із змінами і доповненнями, внесеними законами Української РСР та законами України від 27 жовтня 1989 року, 24 жовтня 1990 року, 18 квітня, 21 травня, 19 червня і 5 липня 1991 року, 17 вересня 1991 року (№ 1554-12), 5 листопада 1991 року (№ 1791-12), 14 лютого 1992 року (№ 2113-12), 3 червня 1992 року (№ 2401а-12), 17 червня 1992 року (№ 2462-12), 17 червня 1992 року (№ 2463-12), 19 червня 1992 року (№ 2480-12), 27 жовтня 1992 року (№ 2734-12), 27 жовтня 1992 року (№ 2735-12), 18 листопада 1992 року (№ 2796-12), 19 грудня 1992 року (№ 2885-12), 21 травня 1993 року (№ 3224-12), 17 листопада 1993 року (№ 3622-12), 20 січня 1994 року (№ 3851-12), 24 лютого 1994 року (№ 4013-12), 21 вересня 1994 року (№ 171/94-ВР), 25 січня 1995 року (№ 24/95-ВР). 31 жовтня 1995 року (№ 405/95-ВР).

Преамбула Конституції виключена згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91 р.

I. ОСНОВИ СУСПІЛЬНОГО ЛАДУ І ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Глава 1 Політична система

Стаття 1

Україна є загальнонародна держава, яка виражає волю й інтереси робітників, селян та інтелігенції, трудящих республіки всіх національностей.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 2

Вся влада в Україні належить народові.

Народ здійснює державну владу через Ради народних депутатів, які становлять політичну основу України.

Всі інші державні органи підконтрольні і підзвітні Радам народних депутатів.

Стаття 3

Організація і діяльність держави будуються на засадах виборності всіх органів державної влади, підзвітності їх народові, відповідальності кожного державного органу і службової особи за доручену справу, обов'язковості рішень вищестоящих органів для нижчестоящих згідно з розподілом їх повноважень.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 404-12 від 24.10.90)

Стаття 4

Держава Україна, всі її органи діють на основі законності, забезпечують охорону правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

Державні і громадські організації, службові особи зобов'язані додержувати Конституції і законів України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 5

Найважливіші питання державного життя виносяться на всенародне обговорення, а також ставляться на всенародне голосування (референдум).

Стаття 6

Виключена згідно з Законом № 404-12 від 24.10.90 р.

Стаття 7

Політичні партії, громадські організації і рухи через своїх представників, обраних до Рад народних депутатів, та в інших формах беруть участь у розробці і здійсненні політики республіки, в управлінні державними і громадськими справами на основі їх програм і статутів, відповідно до Конституції України і чинних законів.

Не допускається створення і діяльність партій, інших громадських організацій і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави, а також підрив її безпеки, розпалювання національної і релігійної ворожнечі.

(Із змінами, внесеними Законом № 404-12 від 24.10.90)

Стаття 8

Трудові колективи беруть участь в обговоренні і вирішенні державних і громадських справ, у плануванні виробництва і соціального розвитку, в підготовці і розстановці кадрів, в обговоренні і вирішенні питань управління підприємствами й установами, поліпшення умов праці і побуту, використання коштів, призначених для розвитку виробництва, а також на соціально-культурні заходи і матеріальне заохочення.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 9

Основним напрямом розвитку політичної системи суспільства є даліше розгортання демократії: дедалі ширша участь громадян в управлінні справами держави і суспільства, вдосконалення державного апарату, підвищення активності громадських організацій, зміцнення правової основи державного і суспільного життя, утвердження свободи слова, постійне врахування громадської думки.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Глава 2. Економічна система

(Дію глави припинено Законом Української РСР №404-12 від 24.10.90)

Стаття 10

Основу економічної системи України становить соціалістична власність на засоби виробництва у формі державної (загальнонародної) і колгоспно-кооперативної власності.

Соціалістичною власністю є також майно профспілкових та інших громадських організацій, необхідне їм для здійснення статутних завдань.

Держава охороняє соціалістичну власність і створює умови для її примноження.

Ніхто не має права використовувати соціалістичну власність з метою особистої наживи та в інших корисливих цілях.

Стаття 11

Державна власність — спільне надбання всього радянського народу, основна форма соціалістичної власності.

У виключній власності держави є: земля, її надра, води, ліси. Державі належать основні засоби виробництва в промисловості, будівництві та сільському господарстві, засоби транспорту і зв'язку, банки, майно організованих державою торговельних, комунальних та інших підприємств, основний міський житловий фонд, а також інше майно, необхідне для здійснення завдань держави.

Стаття 12

Власністю колгоспів та інших кооперативних організацій, їх об'єднань є засоби виробництва та інше майно, необхідне їм для здійснення статутних завдань.

Земля, яку займають колгоспи, закріплюється за ними в безплатне і безстрокове користування.

Держава сприяє розвитку колгоспно-кооперативної власності та її зближенню з державною. Колгоспи, як і інші землекористувачі, повинні ефективно використовувати землю, бережно ставитися до неї, підвищувати її родючість.

Стаття 13

Основу особистої власності громадян України становлять трудові доходи. В особистій власності можуть бути предмети вжитку, особистого споживання, комфорту і підсобного домашнього господарства, жилий будинок і трудові заощадження. Особиста власність громадян і право п спадкоємства охороняються державою.

У користуванні громадян можуть бути ділянки землі, які надаються в установленому законом порядку для ведення підсобного господарства (включаючи тримання худоби і птиці), садівництва та городництва, а також для індивідуального житлового будівництва. Громадяни зобов'язані раціонально використовувати надані їм земельні ділянки. Держава і колгоспи сприяють громадянам у веденні підсобного господарства.

Майно, що є в особистій власності або в користуванні громадян, не повинно служити для одержання нетрудових доходів, використовуватись на шкоду інтересам суспільства.

Стаття 14

Джерелом зростання суспільного багатства, добробуту народу і кожної радянської людини є вільна від експлуатації праця радянських людей,

Відповідно до принципу соціалізму «Від кожного — за здібностями, кожному — за працею» держава здійснює контроль за мірою праці і споживання. Вона визначає розмір податку на доходи, які підлягають оподаткуванню.

Суспільне корисна праця та її результати визначають становище людини в суспільстві. Держава, поєднуючи матеріальні і моральні стимули, заохочуючи новаторство, творче ставлення до роботи, сприяє перетворенню праці в першу життєву потребу кожної радянської людини.

Стаття 15

Найвища мета суспільного виробництва при соціалізмі — найповніше задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб людей.

Спираючись на творчу активність трудящих, соціалістичне змагання, досягнення науково-технічного прогресу, вдосконалюючи форми і методи керівництва економікою, держава забезпечує зростання продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва і якості роботи, динамічний, планомірний і пропорційний розвиток народного господарства.

Стаття 16

Економіка України є складовою частиною єдиного народногосподарського комплексу, що охоплює всі ланки суспільного виробництва, розподілу і обміну на території СРСР.

Керівництво економікою здійснюється на основі державних планів економічного і соціального розвитку, з урахуванням галузевого і територіального принципів, при поєднанні централізованого управління з господарською самостійністю й ініціативою підприємств, об'єднань та інших організацій. При цьому активно використовуються господарський розрахунок, прибуток, собівартість, інші економічні підйоми і стимули.

Стаття 17

В Україні відповідно до закону допускаються індивідуальна трудова діяльність у сфері кустарно-ремісничих промислів, сільського господарства, побутового обслуговування населення, а також інші види діяльності, що ґрунтуються виключно на особистій праці громадян і членів їх сімей. Держава регулює індивідуальну трудову діяльність, забезпечуючи її використання в інтересах суспільства.

Стаття 18

В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні здійснюються необхідні заходи для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води,

забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення середовища, яке оточує людину.

Глава 3. Соціальний розвиток і культура

Стаття 19

Виключена згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92 р.

Стаття 20

Держава ставить собі за мету розширення реальних можливостей для застосування громадянами своїх творчих сил, здібностей і обдаровань, для всебічного розвитку особи.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 21

Держава дбає про поліпшення умов і охорону праці, її наукову організацію, про скорочення, а надалі і повне витіснення важкої фізичної праці на основі комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів у всіх галузях народного господарства.

Стаття 22

В Україні послідовно втілюється в життя програма перетворення сільськогосподарської праці в різновид індустріальної; розширення в сільській місцевості мережі закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі і громадського харчування, побутового обслуговування і комунального господарства; перетворення сіл у благоустроєні селища.

Стаття 23

На основі зростання продуктивності праці держава неухильно здійснює курс на підвищення рівня оплати праці, реальних доходів трудящих.

З метою повнішого задоволення потреб радянських людей створюються суспільні фонди споживання. Держава за широкою участю громадських організацій і трудових колективів забезпечує зростання і справедливий розподіл цих фондів.

Стаття 24

В Україні діють і розвиваються державні системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, торгівлі і громадського харчування, побутового обслуговування і комунального господарства.

Держава заохочує діяльність кооперативних та інших громадських організацій у всіх галузях обслуговування населення. Вона сприяє розвитку масової фізичної культури і спорту.

Стаття 25

В Україні існує і вдосконалюється єдина система народної освіти, яка забезпечує загальноосвітню і професійну підготовку громадян, служить духовному і фізичному розвитку молоді, готує її до праці і громадської діяльності.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 26

Відповідно до потреб суспільства держава забезпечує планомірний розвиток науки і підготовку наукових кадрів, організує впровадження результатів наукових досліджень у народне господарство та інші сфери життя.

Стаття 27

Держава дбає про охорону, примноження і широке використання духовних цінностей для морального й естетичного виховання Громадян,

підвищення їх культурного рівня. В Україні всемірно заохочується розвиток професійного мистецтва і народної художньої творчості.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

Глава 4. Зовнішньополітична діяльність України і захист Вітчизни

Стаття 28

Україна у зовнішньополітичній діяльності керується цілями, завданнями та принципами зовнішньої політики, визначеними Конституцією України.

В Україні пропаганда війни забороняється.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 404-12 від 24.10.90)

Стаття 29

Відповідно до Конституції України захист Вітчизни належить до найважливіших функцій держави і є справою всього народу.

Порядок проходження військової служби громадянами України визначається законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законами № 404-12 від 24.10.90, № 1554-12 від 17.09.91)

Стаття 30

Обов'язки державних органів, громадських організацій, службових осіб і громадян щодо забезпечення безпеки країни та зміцнення її обороноздатності визначаються законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законами № 404-12 від 24.10.90, № 2480-12 від 19.06.92)

II. ДЕРЖАВА І ОСОБА

Глава 5. Громадянство України. Рівноправність громадян

Стаття 31

В Україні існує єдине громадянство. Підстави і порядок набуття і втрати українського громадянства визначаються Законом «Про громадянство України».

На підставі двосторонніх міждержавних договорів допускається подвійне громадянство.

Громадяни України за кордоном користуються захистом і заступництвом держави.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 32

Громадяни України є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Рівноправність громадян України забезпечується в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя.

Стаття 33

Жінка і чоловік мають в Україні рівні права.

Здійснення цих прав забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у здобутті освіти і професійної підготовки, у праці, винагороді за неї і просуванні по роботі, у громадсько-політичній і культурній діяльності, а також спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям, поступове скорочення робочого часу жінок, які мають малолітніх дітей.

Стаття 34

Громадяни України різних рас і національностей мають рівні права. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян за расовими і національними ознаками, так само як і всяка проповідь расової або національної винятковості, ворожнечі або зневаги — караються за законом.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 35

Іноземним громадянам і особам без громадянства в Україні гарантуються передбачені законом права і свободи, в тому числі право на звернення до суду та інших державних органів для захисту належних їм особистих, майнових, сімейних та інших прав.

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території України, зобов'язані поважати та додержувати Конституції та законів України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 36

Україна надає право притулку іноземцям, яких переслідують за захист інтересів трудящих і справи миру, за участь у революційному національно-визвольному русі, за прогресивну громадсько-політичну, наукову або іншу творчу діяльність.

Глава 6. Основні права, свободи і обов'язки громадян України

Стаття 37

Громадяни України мають усю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод, проголошених і гарантованих Конституцією та законами України. Використання громадянами прав і свобод не повинно завдавати шкоди інтересам суспільства і держави, правам інших громадян.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 38

Громадяни України мають право на працю, — тобто на одержання гарантованої роботи з оплатою праці відповідно до її кількості та якості і не нижче встановленого державою мінімального розміру, — включаючи право на вибір професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти та з урахуванням суспільних потреб.

Це право забезпечується системою господарства, неухильним зростанням продуктивних сил, безплатним професійним навчанням, підвищенням трудової кваліфікації і навчанням нових спеціальностей, розвитком систем професійної орієнтації і працевлаштування.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 39

Громадяни України мають право на відпочинок.

Це право забезпечується встановленням для робітників і службовців робочого тижня, що не перевищує 40 годин, скороченим робочим днем для ряду професій і виробництв, скороченою тривалістю роботи в нічний час; наданням щорічних оплачуваних відпусток, днів щотижневого відпочинку, а також розширенням мережі культурно-освітніх і оздоровчих закладів, розвитком масового спорту, фізичної культури і туризму; створенням сприятливих можливостей для відпочинку за місцем проживання та інших умов раціонального використання вільного часу.

Тривалість робочого часу і відпочинку колгоспників регулюється колгоспами.

(Змінено згідно з Законом № 3622-12 від 17.11.93)

Стаття 40

Громадяни України мають право на охорону здоров'я. Це право забезпечується безплатною кваліфікованою медичною допомогою, що подається державними закладами охорони здоров'я; розширенням мережі закладів для лікування і зміцнення здоров'я громадян; розвитком і вдосконаленням техніки безпеки і виробничої санітарії; проведенням широких профілактичних заходів; заходами щодо оздоровлення навколишнього середовища; особливим піклуванням про здоров'я підростаючого покоління, включаючи заборону дитячої праці, не зв'язаної з навчанням і трудовим вихованням; розгортанням наукових досліджень, спрямованих на запобігання та зниження захворюваності, на забезпечення довголітнього активного життя громадян.

Стаття 41

Громадяни України мають право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також втрати годувальника.

Це право гарантується соціальним страхуванням робітників, службовців і колгоспників, допомогою по тимчасовій непрацездатності; виплатою за рахунок держави і колгоспів

пенсій за віком, інвалідністю і в зв'язку з втратою годувальника; працевлаштуванням громадян, які частково втратили працездатність; піклуванням про громадян похилого віку і про інвалідів; іншими формами соціального забезпечення.

Стаття 42

Громадяни України мають право на житло.

Це право забезпечується розвитком і охороною державного і громадського житлового фонду, сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву, справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі, яка надається в міру здійснення програми будівництва благоустроєних жител, а також невисокою платою за квартиру і комунальні послуги. Громадяни України повинні дбайливо ставитись до наданого їм житла.

Стаття 43

Громадяни України мають право на освіту.

Це право забезпечується безплатністю всіх видів освіти, здійсненням загальної обов'язкової середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам; безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

Стаття 44

Громадяни України мають право на користування досягненнями культури.

Це право забезпечується загальнодоступністю цінностей вітчизняної та світової культури, які є в державних і громадських фондах; розвитком і рівномірним розміщенням культурно-освітніх закладів; розвитком телебачення і радіо, книговидавничої справи і періодичної преси, мережі безплатних бібліотек; розширенням культурного обміну з зарубіжними державами.

Стаття 45

Громадянам України гарантується свобода наукової, технічної і художньої творчості. Вона забезпечується широким розгортанням наукових досліджень, винахідницької та раціоналізаторської діяльності, розвитком літератури і мистецтва. Держава створює необхідні для цього матеріальні умови, подає підтримку добровільним товариствам і творчим спілкам, організує впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій у народне господарство та інші сфери життя.

Права авторів, винахідників і раціоналізаторів охороняються державою.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 46

Громадяни України мають право брати участь в управлінні державними і громадськими справами, в обговоренні і прийнятті законів та рішень загальнодержавного й місцевого значення.

Це право забезпечується можливістю обирати і бути обраними до Рад народних депутатів та інших виборних державних органів, брати участь у всенародних обговореннях і голосуваннях, у народному контролі, у роботі державних органів, громадських організацій та органів громадської самодіяльності, у зборах трудових колективів і за місцем проживання.

Стаття 47

Кожний громадянин України має право вносити в державні органи і громадські організації пропозиції про поліпшення їх діяльності, критикувати недоліки в роботі.

Службові особи зобов'язані у встановлені строки розглядати пропозиції та заяви громадян, давати на них відповіді і вживати необхідних заходів.

Переслідування за критику забороняється. Особи, які переслідують за критику, притягаються до відповідальності.

Стаття 48

Відповідно до інтересів народу і з метою зміцнення та розвитку конституційного ладу громадянам України гарантуються свободи: слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Здійснення цих політичних свобод забезпечується наданням трудящим та їх організаціям громадських будинків, вулиць і площ, широким розповсюдженням інформації, можливістю використання преси, телебачення і радіо.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 49

Громадяни України мають право об'єднуватись у політичні партії, інші громадські організації, брати участь у рухах, що сприяють задоволенню їх законних інтересів.

Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і є необхідними для інтересів державної чи суспільної безпеки, громадського порядку або захисту прав та свобод громадян.

Політичним партіям і громадським організаціям гарантуються умови для виконання ними своїх статутних завдань.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом Мв 404-12 від 24.10.90)

Стаття 50

Громадянам України гарантується свобода совісті, тобто право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, висловлювати релігійні або атеїстичні погляди. Розпалювання ворожнечі і ненависті у зв'язку з релігійними віруваннями забороняється.

Церква в Україні відокремлена від держави, і школа — від церкви.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 51

Сім'я перебуває під захистом держави.

Шлюб ґрунтується на добровільній згоді жінки та чоловіка; подружжя є повністю рівноправним у сімейних відносинах.

Держава виявляє піклування про сім'ю шляхом створення і розвитку широкої мережі дитячих закладів, організації і вдосконалення служби побуту та громадського харчування, виплати допомоги в разі народження дитини, надання допомоги і пільг багатодітним сім'ям, а також інших видів допомоги сім'ї.

Стаття 52

Громадянам України гарантується недоторканність особи. Ніхто не може бути арештований інакше як на підставі судового рішення або з санкції прокурора.

Стаття 53

Громадянам України гарантується недоторканність житла. Ніхто не має права без законної підстави увійти в житло проти волі осіб, які проживають у ньому.

Стаття 54

Особисте життя громадян, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняються законом.

Стаття 55

Поважання особи, охорона прав і свобод громадян — обов'язок усіх державних органів, громадських організацій і службових осіб.

Громадяни України мають право на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя і здоров'я, на особисту свободу та майно.

Стаття 56

Громадяни України мають право оскаржити дії службових осіб, державних і громадських органів. Скарги повинні бути розглянуті в порядку і в строки, встановлені законом.

Громадянин має право у встановленому законом порядку оскаржити до суду рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності, якщо він вважає, що цим порушено його права і свободи.

(Частина друга статті 56 в редакції Закону № 405/95-ВР від 31.10.95)

Громадяни України мають право на відшкодування втрати, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків.

Стаття 57

Здійснення прав і свобод є невіддільним від виконання громадянином своїх обов'язків. Громадянин України зобов'язаний додержувати Конституції та законів України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 58

Обов'язок і справа честі кожного здатного до праці громадянина України — сумлінна праця в обраній ним галузі суспільне корисної діяльності, додержання трудової дисципліни.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 59

Виключена згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92 р.

Стаття 60

Громадянин України зобов'язаний оберігати інтереси держави, сприяти зміцненню її могутності й авторитету.

Захист Вітчизни є священний обов'язок кожного громадянина України.

Зрада Батьківщини — найтяжчий злочин перед народом.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 61

Військова служба в рядах Збройних Сил — почесний обов'язок громадян України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 62

Обов'язок кожного громадянина України — поважати національну гідність інших громадян, зміцнювати дружбу націй і народностей України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 63

Громадянин України зобов'язаний поважати права і законні інтереси інших осіб, бути непримиренним до антигромадських вчинків, всемірно сприяти охороні громадського порядку.

Стаття 64

Громадяни України зобов'язані піклуватися про виховання дітей, готувати їх до суспільне корисної праці, рости гідними членами соціалістичного суспільства. Діти зобов'язані піклуватися про батьків і надавати їм допомогу.

Стаття 65

Громадяни України зобов'язані берегти природу, охороняти її багатства.

Стаття 66

Турбота про збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей — обов'язок громадян України.

Стаття 67

Інтернаціональний обов'язок громадянина України — сприяти розвиткові дружби і співробітництва з народами інших країн, підтриманню і зміцненню загального миру.

ІІІ. ДЕРЖАВНИЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Глава 7. Україна — незалежна держава

Стаття 68

Україна — незалежна демократична правова держава.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404.12 від 24.10.90, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 69

Виключена згідно з *Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.*

Стаття 70

Територія України є єдиною, неподільною, недоторканною і цілісною. Будь-які зміни території і державних кордонів України без згоди народу України не дозволяються.
(*Із змінами, внесеними згідно з Законом № 404-12 від 24.10.90*)

Стаття 71

На території України забезпечується верховенство законів республіки.

Стаття 72

Виключена згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.

Стаття 73

Державною мовою України є українська мова.

Україна забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

В роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей, можуть використовуватися поряд з державною мовою і інші національні мови.

Україна виявляє державну турботу про вільний розвиток і вживання усіх національних мов, якими користується населення республіки.

Порядок застосування української та інших мов в Україні визначається законом.

(*Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, № 2480-12 від 19.06.92*)

Стаття 74

Україна вступає у відносини з іноземними державами, укладає з ними договори і обмінюється дипломатичними і консульськими представниками, бере участь у діяльності міжнародних організацій.

(*Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, № 1554-12 від 17.09.91, № 2480-12 від 19.06.91*)

Стаття 75

Виключена згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.91 р.

Глава 7-1. Автономна Республіка Крим

(*Доповнена згідно з Законом № 1313а-12 від 19.06.91*)

Стаття 75-1

Автономна Республіка Крим є складовою частиною України і самостійно вирішує питання, віднесені до її відання.

(*Зі змінами, внесеними згідно з Законом України № 171/94-ВР від 21.09.94*)

Глава 8. Адміністративно-територіальний устрій України

Стаття 76

Віданню України підлягає визначення обласного, районного поділу і вирішення інших питань адміністративно-територіального устрою республіки.

Стаття 77

В Україні є Автономна Республіка Крим і області: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька і Чернігівська.

Містами республіканського підпорядкування в Україні є Київ і Севастополь.

(*Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 171/94-ВР від 21.09.94*)

IV. РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ І ПОРЯДОК ЇХ ОБРАННЯ

Глава 9. Система і принципи діяльності Рад народних депутатів

(В редакції Закону № 8303-11 від 27.10.89)

Стаття 78

Ради народних депутатів — Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві Ради народних депутатів — обласні, районні, міські, районні в містах, селищні та сільські Ради народних депутатів — становлять єдину систему представницьких органів державної влади України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 79

Строк повноважень Рад народних депутатів — п'ять років. Вибори народних депутатів призначаються не пізніше як за чотири місяці до закінчення строку повноважень відповідних Рад.

Стаття 80

Найважливіші питання республіканського і місцевого значення вирішуються на сесіях Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих Рад народних депутатів або виносяться ними на референдуми.

Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим і місцеві Ради народних депутатів обирають голів Рад, утворюють постійні комісії, створюють відповідно органи державного управління, виконавчі і розпорядчі, а також інші підзвітні їм органи.

Службові особи, які обираються або призначаються Радами народних депутатів, за винятком суддів і арбітрів арбітражних судів, не можуть займати свої посади більш як два строки підряд.

Будь-яка службова особа може бути достроково звільнена з посади, яку вона займає, в разі неналежного виконання нею своїх службових обов'язків.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 81

Ради народних депутатів утворюють органи народного контролю, який поєднує державний контроль з громадським контролем трудящих на підприємствах, в установах і організаціях.

Органи народного контролю перевіряють виконання вимог законодавства державних програм і завдань; ведуть боротьбу з порушеннями державної дисципліни, проявами місництва, відомчого підходу до справи, з безгосподарністю і марнотратством, тяганиною і бюрократизмом; координують роботу інших контрольних органів; сприяють удосконаленню структури і роботи державного апарату.

Стаття 82

Ради народних депутатів безпосередньо і через створювані ними органи керують усіма галузями державного, господарського, соціального і культурного будівництва, приймають рішення, забезпечують їх виконання, здійснюють контроль за проведенням рішень у житті.

Стаття 85

Діяльність Рад народних депутатів будується на основі колективного, вільного, ділового обговорення і вирішення питань, гласності, регулярної звітності виконавчих і розпорядчих органів, інших створюваних Радами органів перед ними та населенням, широкого залучення громадян до участі в їх роботі.

Ради народних депутатів і створювані ними органи враховують громадську думку, виносять на обговорення громадян найважливіші питання загальнодержавного і місцевого значення, систематично інформують громадян про свою роботу і прийняті рішення.

Глава 10. Виборча система

(В редакції Закону № 8303-11 від 27.10.89)

Стаття 84

Вибори народних депутатів проводяться по одномандатних або багатомандатних виборчих округах на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 85

Вибори народних депутатів є загальними: право обирати і бути обраними мають громадяни України, які досягли 18 років.

Громадянин України не може бути одночасно народним депутатом більш як у двох Радах народних депутатів.

Особи, які входять до складу Ради Міністрів України, виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів, за винятком голів цих органів, керівники відомств, відділів і управлінь виконавчих комітетів місцевих Рад, судді і державні арбітри не можуть бути депутатами в Раді, якою вони призначаються або обираються. Судді і арбітри арбітражних судів не можуть бути народними депутатами.

У виборах не беруть участі психічно хворі громадяни, визнані судом недієздатними, особи, які тримаються в місцях позбавлення волі, а також особи, які знаходяться за рішенням суду в місцях примусового лікування.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № і213а-12 від 19.06.91)

Стаття 86

Вибори народних депутатів є рівними: кожний виборець має один голос; виборці беруть участь у виборах на рівних засадах.

Стаття 87

Вибори народних депутатів є прямими: народні депутати обираються громадянами безпосередньо.

Стаття 88

Голосування на виборах народних депутатів є таємним: контроль за волевиявленням голосуючих не допускається.

Стаття 89

Право висування кандидатів у народні депутати належить трудовим колективам, громадським організаціям, колективам професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборам виборців за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах.

Кожний учасник передвиборних зборів може пропонувати для обговорення будь-які кандидатури, в тому числі і свою.

До виборчих бюлетенів може бути включено будь-яку кількість кандидатів.

Кандидати в депутати беруть участь у виборчій кампанії на рівних засадах.

Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням виборів народних депутатів, проводяться виборчими комісіями з єдиного централізованого фонду, створюваного за рахунок державних коштів, коштів підприємств, громадських та інших організацій з метою забезпечення рівних умов для кожного кандидата в народні депутати.

Стаття 90

Підготовка до виборів народних депутатів здійснюється відкрито і гласно.

Проведення виборів організують виборчі комісії, які утворюються з представників трудових колективів, громадських організацій, колективів професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборів виборців за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах.

Громадянам України, трудовим колективам і громадським організаціям гарантується можливість вільного і всебічного обговорення політичних, ділових і особистих якостей кандидатів у народні депутати, а також право агітації за чи проти кандидата на зборах, у пресі, по телебаченню, радіо.

Порядок проведення виборів народних депутатів визначається законами України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 91

Виборці дають накази своїм депутатам.

Відповідні Ради народних депутатів розглядають накази, враховують їх при розробленні планів економічного і соціального розвитку та складанні бюджету, а також при підготовці рішень в інших питаннях, організують виконання наказів та інформують громадян про їх реалізацію.

Глава 11. Народний депутат

Стаття 92

Депутати є повноважними представниками народу в Радах народних депутатів.

Беручи участь в роботі Рад, депутати вирішують питання державного, господарського і соціально-культурного будівництва, організують проведення рішень Рад у життя, здійснюють контроль за роботою державних органів, підприємств, установ і організацій.

У своїй діяльності депутат керується загальнодержавними інтересами, враховує запити населення виборчого округу, добивається втілення в життя наказів виборців.

Стаття 93

Депутат здійснює свої повноваження, як правило, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю.

На час сесії Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих Рад народних депутатів, а також для здійснення депутатських повноважень в інших випадках, передбачених законом, депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням витрат, пов'язаних з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідно республіканського або місцевого бюджету.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89. № і213а-12 від 19.06.91. № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 94

Депутат має право запиту до відповідних державних органів і службових осіб, які зобов'язані дати відповідь на запит сесії Ради.

Депутат має право звертатися до всіх державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій у питаннях депутатської діяльності і брати участь у розгляді поставлених ним питань. Керівники відповідних державних і громадських органів, підприємств, установ і організацій зобов'язані невідкладно приймати депутата і розглядати його пропозиції у встановлені строки.

Стаття 95

Депутатові забезпечуються умови для безперешкодного й ефективного здійснення його прав і обов'язків.

Недоторканність депутатів, а також інші гарантії депутатської діяльності встановлюються законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 96

Депутат зобов'язаний звітувати про свою роботу і роботу Ради перед виборцями, а також перед колективами та громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати.

Депутат, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

V. ОРГАНИ ЗАКОНОДАВЧОЇ І ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Глава 12. Верховна Рада України

(В редакції Закону № 8303-11 від 27.10.90)

Стаття 97

Єдиним органом законодавчої влади України є Верховна Рада України.

Верховна Рада України правомочна розглядати і вирішувати будь-яке питання, що не входить згідно з Конституцією до компетенції органів державної виконавчої чи судової влади, а також не є таким, що вирішується виключно всеукраїнським референдумом.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

До виключного відання Верховної Ради України належить:

1) прийняття Конституції України, внесення до неї змін;

2) прийняття рішень з питань державного устрою України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

3) вирішення питань, пов'язаних із зміною державних кордонів України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

4) визначення основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

5) виключений згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.;

6) визначення засад державного регулювання економічного і соціального розвитку України; затвердження найважливіших загальнодержавних програм економічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони навколишнього середовища; затвердження державного бюджету України, здійснення контролю за ходом виконання загальнодержавних програм і бюджету і затвердження звіту про їх виконання; внесення змін до державного бюджету України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

7) призначення виборів народних депутатів України і затвердження складу Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України; призначення виборів депутатів місцевих Рад народних депутатів України;

8) обрання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України;

9) затвердження за пропозицією Президента України Прем'єр-міністра України;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 1293-12 від 19.06.91, № 2113-12 від 14.02.92)

9-1) утворення Ради оборони України і визначення переліку посадових осіб, які входять до її складу;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

10) обрання Верховного Суду України, суддів обласних і Київського міського судів, призначення арбітрів Вищого арбітражного суду України, арбітражних судів областей, міста Києва, Генерального прокурора України, Голови Служби національної безпеки України, Голови Правління Національного банку України, Голови, заступників Голови та державних уповноважених Антимонопольного комітету України, головного редактора газети Верховної Ради України; затвердження Президії Вищого арбітражного суду України, колегії Генеральної прокуратури України;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 4040-12 від 24.10.90, № 1213а-12 від 19.06.91, № 1554-12 від 17.09.91, № 2113-12 від 14.02.92, № 24/95.ВР від 25.01.95)

10-1) затвердження запропонованих Президентом України кандидатур на посади міністрів закордонних справ, оборони, фінансів, юстиції, внутрішніх справ та голів Державного комітету у справах охорони державного кордону і Державного митного комітету;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

11) обрання Конституційного Суду України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 404-12 від 24.10.90)

12) заслуховування звітів органів, які вона утворює або обирає, а також посадових осіб, яких вона призначає, обирає або затверджує їх кандидатури;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

(Дія п. 13 зупинялась тимчасово строком на шість місяців до 21.05.93 р. згідно з Законом № 2796-12 від 18 листопада 1992 року щодо відносин власності, підприємницької діяльності, соціального і культурного розвитку, державної митної, науково-технічної політики, кредитно-фінансової системи, оподаткування, державної політики оплати праці і ціноутворення)

13) здійснення законодавчого регулювання відносин власності, підприємницької діяльності, соціального і культурного розвитку, державної митної, науково-технічної політики, бюджетної і кредитно-фінансової систем, оподаткування, державної політики оплати праці і ціноутворення, охорони навколишнього середовища, використання і відтворення природних ресурсів України, інших відносин, які потребують законодавчого врегулювання;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

14) вирішення питань про використання території та природних ресурсів України; забезпечення екологічної безпеки; затвердження програм охорони навколишнього середовища, національних програм ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

15) здійснення законодавчого регулювання відносин громадянства України;

16) законодавче регулювання і контроль за забезпеченням конституційних прав, свобод і обов'язків громадян України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

17) розгляд питань забезпечення рівноправності громадян всіх національностей, що проживають на території України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

18) прийняття рішень про проведення всеукраїнських референдумів;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

19) тлумачення Конституції України і законів України;

20) визначення порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою України; утворення і ліквідація областей, районів, районів у містах; затвердження кордонів Автономної Республіки Крим; встановлення і зміна меж областей та міст (крім міст Автономної Республіки Крим); віднесення населених пунктів до категорії міст (крім населених пунктів Автономної Республіки Крим); найменування і перейменування міст, районів, районів у містах (крім міст, районів, районів у містах Автономної Республіки Крим);

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 171/94-ВР від 21.09.94)

21) визначення порядку організації і діяльності органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суду, арбітражного суду та прокуратури, визначення загальних правових засад утворення і діяльності громадських об'єднань;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.90, № 2113-12 від 14.02.92)

21-1) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих Рад народних депутатів у разі, якщо вони порушують Конституцію і закони України, і призначення нових виборів депутатів цих Рад;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 2113-12 від 14.02.92, № 171/94-ВР від 21.09.94)

22) спрямування діяльності місцевих Рад народних депутатів;

23) встановлення доходів, що надходять на утворення державного бюджету України;

24) вирішення питань про відкриття дипломатичних представництв, консульств, представництв при міжнародних організаціях, торговельних представництв України;

25) ратифікація і денонсація міжнародних договорів України;

26) здійснення контролю за наданням Україною позик, економічної та іншої допомоги іноземним державам, а також за укладенням угод про державні позики і кредити, одержувані з іноземних джерел;

- 26-1) введення в разі необхідності надзвичайного стану на території України;
(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)
- 27) заснування державних нагород та встановлення почесних звань України;
(Із змінами, внесеними згідно з Законом М° 2113-12 від 14.02.92)
- 27-1) встановлення військових звань, дипломатичних рангів, інших спеціальних звань і класних чинів;
(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)
- 28) виключений згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.;
- 29) накладення вето на укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України у разі, якщо вони суперечать Конституції та законам України; звернення до Конституційного Суду України з пропозицією дати висновок про конституційність та законність зазначених актів;
(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)
- 30) скасування постанов Президії Верховної Ради України, розпоряджень Голови Верховної Ради України;
(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.93, 2113-12 від 14.02.92)
- 31) зупинення дії правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим у разі невідповідності їх Конституції і законам України; скасування правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим у випадку, коли Верховна Рада Автономної Республіки Крим не привела їх у відповідність з Конституцією і законами України; скасування рішень обласних, районних, міських, районних у містах Рад народних депутатів, якщо вони прийняті з порушенням Конституції і законів України;
(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.93. № 1554-12 від 17.09.91. № 171/94-ВР від 21.09.94)
- 32) виключений згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.;
- 33) виключений згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91 р.;
- 34) затвердження указів Президента України про оголошення війни, введення воєнного і надзвичайного стану;
(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)
- 35) порушення перед Президентом України питання про виступ з позачерговою доповіддю на пленарному засіданні Верховної Ради України з найбільш важливих питань життя суспільства і держави.
Верховна Рада України приймає закони України, постанови, декларації, звернення, заяви.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Закон набуває чинності після десяти днів з моменту його опублікування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.90, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 97-1

Верховна Рада України у виняткових випадках двома третинами голосів від загальної кількості народних депутатів України може законом делегувати Кабінету Міністрів України на визначений термін повноваження видавати декрети в сфері законодавчого регулювання з окремих питань, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України.

Кабінет Міністрів України для реалізації делегованих повноважень ухвалює декрети, які мають силу закону. Декрети можуть зупиняти дію конкретних законодавчих актів або вносити до них зміни і доповнення.

Декрет після його підписання Прем'єр-міністром України передається до Верховної Ради України і набуває чинності у порядку, встановленому частиною 5 статті 97 Конституції України, якщо протягом десяти днів з дня одержання декрету Верховна Рада України не наклала на нього вето.

У період здійснення Кабінетом Міністрів України делегованих повноважень Верховна Рада України може законом скасувати декрети Кабінету Міністрів України або їх окремі положення, якщо вони суперечать Конституції України.

Після закінчення терміну делегування повноважень Кабінету Міністрів України Верховна Рада може скасовувати або змінювати декрети законами України.

(Статтею 97-ї Конституція доповнена згідно з Законом № 2885-12 від 19.12.92)

Стаття 98

Верховна Рада України складається з 450 народних депутатів України, що обираються по виборчих округах з приблизно рівною кількістю виборців.

Стаття 99

Верховна Рада України скликається на першу сесію Президією Верховної Ради України не пізніш як через два місяці після виборів.

Перше після виборів засідання Верховної Ради України відкриває Голова Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України і до обрання Голови Верховної Ради та його заступників веде обрана Верховною Радою президія. Далі засідання Верховної Ради України веде Голова Верховної Ради України або його заступники.

Стаття 100

Верховна Рада України за поданням Мандатної комісії, яку вона обирає, приймає рішення про визнання повноважень народних депутатів

України, а в разі порушення законодавства про вибори — про визнання виборів окремих народних депутатів недійсними.

Стаття 101

Верховна Рада України проводить свою роботу сесійно. Сесії Верховної Ради України складаються з пленарних засідань Верховної Ради України, а також засідань постійних та інших комісій Верховної Ради, що проводяться у період між ними.

Чергові сесії скликаються Президією Верховної Ради України. Позачергові сесії скликаються Головою Верховної Ради України, Президією Верховної Ради України з їх ініціативи, або за пропозицією не менш як третини складу Верховної Ради України, або з ініціативи Президента України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 102

Верховна Рада України зберігає свої повноваження до обрання нового складу Верховної Ради України.

Стаття 103

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить народним депутатам України, Президії Верховної Ради України, Голові Верховної Ради України, постійним комісіям Верховної Ради України, Президенту України, Конституційному Суду України, Кабінету Міністрів України, Верховному Суду України, Генеральному прокурору України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Академії наук України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.90, № 1213а-12 від 19.06.91, № 1293-12 від 05.07.91, № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 104

Проекти законів та інші питання, внесені на розгляд Верховної Ради України, обговорюються на її засіданнях.

Верховна Рада України правомочна приймати рішення, якщо на засіданні присутні не менш як дві третини від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені в установленому законом порядку, але більше половини її конституційного складу.

Закон України і постанова Верховної Ради України вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково в установленому законом порядку.

Народний депутат України голосує особисто.

Закон України підписує Голова Верховної Ради України і передає його Президенту України.

Президент України підписує закони України протягом десяти днів з дня одержання закону. В цей же термін Президент України може скористатися правом відкладального вето і повернути закон із зауваженнями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

Якщо при повторному розгляді закон буде прийнято більшістю голосів від фактичної кількості народних депутатів, повноваження яких визнані і не припинені достроково в установленому законом порядку. Президент України зобов'язаний підписати його протягом семи днів.

Проекти законів та інші найважливіші питання державного життя рішенням Верховної Ради України можуть бути винесені на народне обговорення.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 2113-12 від 14.02.92, № 2735-12 від 27.10.92)

Стаття 105

Президія Верховної Ради України є підзвітним Верховній Раді України органом, який забезпечує організацію роботи Верховної Ради України та здійснює інші повноваження в межах, передбачених Конституцією України і законами України.

До складу Президії Верховної Ради України входять Голова Верховної Ради України, Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України, голови постійних комісій Верховної Ради України.

Президію Верховної Ради України очолює Голова Верховної Ради України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 106

Президія Верховної Ради України:

- 1) скликає сесії Верховної Ради України;
- 2) організує підготовку сесій Верховної Ради України;
- 2-1) забезпечує своєчасний аналіз декретів Кабінету Міністрів України і приймає рішення про внесення їх на розгляд Верховної Ради України за власною ініціативою або за пропозицією комісії Верховної Ради України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2882-12 від 19.12.92)

- 3) виключений згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.;
- 4) координує діяльність постійних комісій Верховної Ради України;
- 5) сприяє народним депутатам України у здійсненні ними своїх повноважень і забезпечує їх необхідною інформацією;
- 6) здійснює контроль за додержанням Конституції України;
- 7) організує підготовку і проведення всенародних голосувань (референдумів), а також народних обговорень проектів законів України та інших найважливіших питань державного життя республіки;

- 8) проводить найменування та перейменування селищ міського типу, сіл;

(пп. 9—14. 16 виключені згідно з Законом №1293-12 від 05.07.91) (п.15 виключений згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

- 17) публікує українською і російською мовами закони України та інші акти, прийняті Верховною Радою України, Президією Верховної Ради України, Головою Верховної Ради України; сприяє публікації зазначених актів у перекладі іншими мовами, якими користується більшість населення відповідних місцевостей республіки.

Президія Верховної Ради України приймає постанови.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 107

Голова Верховної Ради України обирається Верховною Радою України з числа народних депутатів України таємним голосуванням строком на п'ять років і не більш як на

два строки підряд. Він може бути в будь-який час шляхом таємного голосування відкликаний Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України підзвітний Верховній Раді України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1293-12 від 05.07.91)

Стаття 108

Голова Верховної Ради України:

1) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розглядові Верховною Радою України, підписує акти, прийняті Верховною Радою України і Президією Верховної Ради України;

2) виключений згідно з Законом № 1393-12 від 05.07.91;

3) представляє Верховній Раді України кандидатури для обрання на посади Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, а також пропозиції про персональний склад Конституційного Суду України;

4) представляє Верховній Раді України кандидатури для обрання або призначення на посади Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду України, Голови Вищого арбітражного суду України, Генерального прокурора України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови правління Національного банку України, головного редактора газети Верховної Ради України;

(Із змінами, внесеними згідно з Законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 1293.12 від 05.07.91, № 24/95-ВР від 25.01.95)

5) виключений згідно з Законом № 1293-12 від 05.07.91;

6) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України, міністерств України, інших підвідомчих Кабінету Міністрів України органів у разі їх невідповідності Конституції України і законам України з одночасною постановкою перед Верховною Радою України або Кабінетом Міністрів України питання про скасування цих актів.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Голова Верховної Ради України видає розпорядження. Перший заступник Голови Верховної Ради України і заступник Голови Верховної Ради України виконують за уповноваженням Голови Верховної Ради України окремі його функції і заміщають Голову в разі його відсутності або неможливості здійснення ним своїх обов'язків.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.90, № 983-12 від 18.04.91)

Стаття 109

Верховна Рада України обирає з числа народних депутатів України постійні комісії для ведення законопроектної роботи, попереднього розгляду і підготовки питань, що належать до відання Верховної Ради України, а також для сприяння проведенню в життя законів України та інших рішень, прийнятих Верховною Радою України, контролю за діяльністю державних органів і організацій.

Верховна Рада України створює, коли визнає за необхідне, слідчі, ревізійні та інші комісії в будь-якому питанні.

Стаття 110

Закони та інші рішення Верховної Ради України приймаються, як правило, після попереднього обговорення їх проектів відповідними постійними комісіями Верховної Ради України. Обрання і призначення посадових осіб до складу Конституційного Суду України, Кабінету Міністрів України,

Верховного Суду України, Вищого арбітражного суду України, Антимонопольного комітету України, суддів обласних і Київського міського судів, арбітрів арбітражних судів Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва, а також затвердження президії Вищого арбітражного суду України, Колегії Генеральної прокуратури України провадяться при наявності висновку відповідних постійних комісій Верховної Ради України.

Усі державні і громадські органи, організації і службові особи зобов'язані виконувати вимоги комісій Верховної Ради України, подавати їм необхідні матеріали і документи.

Рекомендації комісії підлягають обов'язковому розглядові державними і громадськими органами, установами і організаціями. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.91, № 1213а-12 від 19.06.91, № 2113.12 від 14.02.92, № 171/94-ВР від 21.09.94, № 24/95-ВР від 25.01.95)

Стаття 111

Народний депутат України на сесії Верховної Ради України має право звернутись із запитом до Президента України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів, що їх утворює або обирає Верховна Рада України, а також до керівників розташованих на території України підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування.

Орган або службова особа, до яких звернуто запит, зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на даній сесії Верховної Ради України.

Народні депутати України звільняються від виконання службових або виробничих обов'язків на певний строк, необхідний для здійснення депутатської діяльності у Верховній Раді України, її комісіях, а також серед населення. Вони можуть звільнитись від виконання службових або виробничих обов'язків на весь період своїх повноважень у Верховній Раді України.

Народний депутат України не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, заарештований або підданий заходам адміністративного стягнення, які накладаються в судовому порядку, без згоди Верховної Ради України, а в період між її сесіями — без згоди Президії Верховної Ради України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами Л6 1213а-12 від 19.06.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 112

Конституційний Суд України обирається Верховною Радою України на десять років з числа спеціалістів у галузі права у складі Голови, двох заступників Голови і 12 членів Суду.

Особи, обрані до Конституційного Суду України, не можуть одночасно входити до складу інших державних органів, діяльність і акти яких є піднаглядними Конституційному Суду, а також бути народними депутатами України чи належати до будь-яких політичних партій і рухів.

Особи, обрані до Конституційного Суду України, при виконанні своїх обов'язків є незалежними і підкоряються тільки Конституції України.

Організація і порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Законом про Конституційний Суд України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.91, № 2401а-12 від 03.06.92)

Стаття 113

Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю всіх підзвітних їй державних органів.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 114

Порядок діяльності Верховної Ради України та її органів визначається Регламентом Верховної Ради України та іншими законами України, що видаються на основі Конституції України.

Глава 12-1 Президент України

(Доповнено згідно з Законом № 1293-12 від 05.07.91)

Стаття 114-1

Президент України є главою держави і главою виконавчої влади України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Повноваження Президента України визначаються Конституцією України.

Стаття 114-2

Президентом України може бути обраний громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років.

Одна й та ж особа не може бути Президентом України більше двох строків підряд.

Президент України не може бути народним депутатом, займати будь-яку посаду у державних органах і громадських об'єднаннях, а також в інших організаціях та займатися комерційною діяльністю.

Стаття 114-3

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні строком на п'ять років.

Порядок проведення виборів Президента України визначається Законом «Про вибори Президента України».

Стаття 114-4

Президент України при вступі на посаду приносить присягу на пленарному засіданні Верховної Ради України. Текст присяги і порядок її принесення визначаються Законом «Про Президента України».

Стаття 114-5

Президент України:

(в редакції Закону № 2113-12 від 14.02.92)

1) виступає гарантом забезпечення прав і свобод громадян, державного суверенітету України, додержання Конституції і законів України;

1-1) проводить у життя Конституцію і закони України через систему органів державної виконавчої влади;

2) представляє Україну у міжнародних відносинах;

2-1) є Головнокомандуючим Збройними Силами України;

3) вживає заходів до забезпечення обороноздатності, національної безпеки та територіальної цілісності України;

3-1) здійснює керівництво і спрямовує виконавчу діяльність Кабінету Міністрів України;

4) очолює систему органів державної виконавчої влади, забезпечує їх взаємодію з Верховною Радою України;

4-1) подає на розгляд Верховної Ради України проект державного бюджету України та звіт про його виконання;

4-2) здійснює управління державним майном у випадках, передбачених законом;

5) звертається з посланнями до народу України, подає на розгляд Верховної Ради України щорічні доповіді про виконання прийнятих Верховною Радою України соціально-економічних та інших програм, про становище України та програми внутрішньополітичної і зовнішньополітичної діяльності Президента і Уряду України. Верховна Рада України більшістю голосів від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково в установленому законом порядку, вправі зажадати від Президента України позачергової доповіді з найбільш важливих питань державного і суспільного життя;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2735-12 від 27.10.92)

5-1) виступає з ініціативою про скликання позачергової сесії Верховної Ради України;

6) пропонує для затвердження Верховною Радою України кандидатуру Прем'єр-міністра України; вносить до Верховної Ради України пропозицію про звільнення з посади Прем'єр-міністра України;

7) пропонує на затвердження Верховній Раді України кандидатури для призначення ним на посади міністрів закордонних справ, оборони, фінансів, юстиції, внутрішніх справ та голів Державного комітету в справах охорони державного кордону і Державного митного комітету; звільняє цих осіб з посад;

7-1) для забезпечення виконання Конституції і законів України утворює, реорганізує і ліквідує міністерства, відомства та інші органи державної виконавчої влади в межах

коштів бюджету, затверджених Верховною Радою України; призначає та звільняє з посад керівників цих органів;

7-2) скасовує акти Кабінету Міністрів України, акти міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України, акти органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим в разі невідповідності їх Конституції і законам України та указам Президента України;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 3851-12 від 20.01.94, № 171/94-ВР від 21.09.94)

7-3) встановлює додаткові заходи адміністративної відповідальності за порушення режиму, встановленого у зв'язку з стихійним лихом, епідеміями та епізоотіями;

7-4) ухвалює укази з питань економічної реформи, не врегульованих законами України, які діють до прийняття відповідних законів;

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 2796-12 від 18.11.92, №2885-12 від 19.12.92, № 3224.12 від 21.05.93)

7-5) входить з поданням до Верховної Ради України про дострокове припинення повноважень окремих місцевих Рад народних депутатів у разі порушення ними Конституції і законів України та про призначення нових виборів депутатів цих Рад;

7-6) вживає заходів щодо захисту інтересів громадян України поза її межами;

7-7) сприяє задоволенню національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають в інших державах;

8) веде переговори і підписує міждержавні та міжнародні договори України, які набирають чинності після ратифікації Верховною Радою України; призначає і відкликає дипломатичних представників України в іноземних державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників іноземних держав;

9) нагороджує державними нагородами України, присвоює почесні звання України;

9-1) присвоює вищі військові звання, дипломатичні ранги, інші спеціальні звання і класні чини;

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1554-12 від 17.09.91)

9-2) засновує президентські відзнаки і нагороджує ними;

10) вирішує питання прийняття до громадянства України і виходу з громадянства України, надання притулку іноземним громадянам та особам без громадянства;

11) здійснює помилювання осіб, засуджених судами України;

11-1) видає укази про амністію;

12) приймає рішення про оголошення стану війни, запровадження воєнного стану на всій території України чи в окремих її місцевостях у разі збройного нападу на Україну. Порядок запровадження і режим воєнного стану визначаються законом;

12-1) приймає рішення у випадках запровадження воєнного стану про загальну або часткову мобілізацію на території України;

12-2) запроваджує в разі необхідності надзвичайний стан на території України відповідно до Закону про надзвичайний стан;

13) оголошує в разі необхідності зонами надзвичайних екологічних ситуацій окремі місцевості України;

14) дає тлумачення прийнятих ним актів.

Стаття 114-6

Президент України на основі і на виконання Конституції і законів України в межах своєї компетенції видає укази та розпорядження, які є обов'язковим до виконання.

У разі визнання Конституційним Судом України указів чи розпоряджень Президента такими, що суперечать Конституції і законам України, вони вважаються нечинними.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 114-7

Виключена згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.

Стаття 114-8

Виключена згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92 р.

Стаття 114-9

Президент України користується правом недоторканності. У разі порушення Президентом Конституції і законів України Президент може за висновком Конституційного Суду України бути зміщений з посади Верховною Радою України. Рішення про зміщення Президента в такому випадку приймається більшістю не менш як дві третини від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково у встановленому законом порядку.

Верховна Рада України може призначити всеукраїнський референдум з питання про дострокове припинення повноважень Президента за ініціативою громадян України. При достроковому припиненні повноважень Президента України за результатами референдуму нові вибори проводяться відповідно до Закону «Про вибори Президента України».

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1293-12 від 05.07.91, № 2735-12 від 27.10.92)

Стаття 114-10

В разі смерті, дострокового припинення повноважень Президента України або усунення його з посади у випадках, передбачених статтею 114-9 Конституції України, виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на посаду нового Президента за рішенням Верховної Ради України покладається на Голову Верховної Ради України. В цих випадках вибори нового Президента мають відбутися не пізніше як за 90 днів.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Глава 13. Кабінет Міністрів України

Стаття 115

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є органом державної виконавчої влади України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1048-12 від 21.05.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 116

Кабінет Міністрів України утворюється у складі Прем'єр-міністра України, Першого віце-Прем'єр-міністра, віце-Прем'єр-міністрів України, міністрів України, Міністра Кабінету Міністрів України, голів Служби безпеки України, правління Національного банку України, Фонду державного майна України, Антимонопольного комітету України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України та Державного митного комітету України.

Президент може ввести до складу Кабінету Міністрів України й інших керівників центральних органів державної виконавчої влади України; у роботі Кабінету Міністрів України може брати участь з правом вирішального голосу Голова Уряду Автономної Республіки Крим.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1048-12 від 21.05.91, № 1213а-12 від 19.06.91, № 2113-12 від 14.02.92, № 2734-12 від 27.10.92, № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 117

Кабінет Міністрів України підпорядковується Президенту України та є підзвітним і відповідальним перед Верховною Радою України.

Новоутворений Кабінет Міністрів України подає на розгляд Президента України і Верховної Ради України програму наступної діяльності на строк своїх повноважень.

Верховна Рада України може виразити недовір'я Прем'єр-міністру України, окремим членам Кабінету Міністрів України або Кабінету Міністрів України в цілому, що тягне за собою їх відставку.

Відставка Кабінету Міністрів України не тягне за собою відставку Голови Антимонопольного комітету України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, № 1213а-12 від 19.06.91, № 1554-12 від 17.09.91, № 2113-12 від 14.02.92, № 24/95-ВР від 25.01.95)

Стаття 118

Кабінет Міністрів України вирішує питання державного управління на основі Конституції і законів України, указів та розпоряджень Президента України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, № 404-12 від 24.10.90, № 1213а-12 від 19.06.91, № 1293-12 від 05.07.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 119

Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень:

- 1) створює умови для забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України;
- 2) розробляє державні програми соціально-економічного розвитку України;
- 3) здійснює державне регулювання економічного і соціального розвитку України;
- 4) забезпечує проведення фінансової політики України, державної політики в галузі ціноутворення та оплати праці; складання й виконання державного бюджету України; здійснення загальнодержавних і міждержавних економічних програм; створення загальнодержавних фондів розвитку, фондів для ліквідації наслідків стихійного лиха та катастроф, проведення політики в галузі охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- 5) здійснює загальнодержавні програми економічного, соціального і культурного розвитку;
- 6) вживає заходів щодо забезпечення національної безпеки і обороноздатності України;
- 7) забезпечує здійснення зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;
- 8) здійснює заходи щодо захисту інтересів України, забезпечення законності, прав і свобод громадян, охорони власності і громадського порядку, боротьби із злочинністю;
- 9) утворює у разі необхідності державні комітети України, головні управління, державні інспекції та інші підвідомчі йому органи;
- 10) координує діяльність виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів по виконанню державних програм.

(Із змінами, внесеними згідно з Законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 1554.12 від 17.09.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 120

Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження, а у випадках, передбачених статтею 97-1 Конституції України, декрети, організує їх виконання.

Декрети, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України є обов'язковими до виконання на території України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, №404-12 від 24.10.90, № 1213а-12 від 19.06.91, № 1293-12 від 05.07.91, № 2113.12 від 14.02.92, № 2885-12 від 19.12.92)

Стаття 121

Кабінет Міністрів України має право скасовувати акти міністерств України, інших підвідомчих йому органів.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1554-12 від 17.09.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 122

Кабінет Міністрів України об'єднує і спрямовує роботу міністерств України, інших підвідомчих йому органів.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1554-12 від 17.09.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України здійснюють керівництво дорученими сферами управління, несуть відповідальність за їх розвиток; у межах своєї компетенції видають акти, організують і контролюють їх виконання.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89, № 404-12 від 24.10.90, № 1213а-12 від 19.06.91, № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 123

Структура і компетенція Кабінету Міністрів України визначаються Конституцією України, Законом про Кабінет Міністрів України, іншими законами України.

Порядок діяльності Кабінету Міністрів України та його відносин з іншими державними органами визначається Законом про Кабінет Міністрів України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91, № 2113-12 від 14.02.92)

VI. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Глава 14. Місцеві Ради народних депутатів

Стаття 124

Органами державної влади в областях, районах, містах, районах у містах, селищах і селах України є обласні, районні, міські, районні в містах, селищні, сільські Ради народних депутатів.

Стаття 125

Місцеві Ради народних депутатів у межах своєї компетенції вирішують усі питання місцевого значення, виходячи з інтересів громадян, які проживають на їх території, та державних інтересів, проводять у життя рішення вищестоящих органів державної влади, координують діяльність нижчестоящих Рад народних депутатів, забезпечують додержання законності і правопорядку, беруть участь в обговоренні питань республіканського значення, вносять з цих питань свої пропозиції.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 126

Місцеві Ради народних депутатів забезпечують комплексний соціально-економічний розвиток на своїй території, здійснюють керівництво підприємствами (об'єднаннями), організаціями і установами, які є їх комунальною власністю.

Відносини місцевих Рад народних депутатів з підприємствами (об'єднаннями), організаціями і установами, які не належать до комунальної власності, будуються на податковій і договірній основі в інтересах задоволення потреб населення та соціально-економічного розвитку території.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 127

Місцеві Ради народних депутатів приймають рішення в межах своїх повноважень, наданих їм законодавством України.

Рішення місцевих Рад є обов'язковими для виконання всіма розташованими на території Ради підприємствами, установами й організаціями, а також службовими особами і громадянами.

(Із амінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 128

Роботу обласних, районних, міських, районних у містах, селищних і сільських Рад народних депутатів організують голови цих Рад, які одночасно є головами їх виконавчих комітетів.

Сесії місцевих Рад народних депутатів скликаються головами цих Рад в міру необхідності, але не менш як чотири рази на рік.

Коло питань, які вирішуються виключно на пленарних засіданнях Рад, встановлюється Законом «Про місцеві Ради народних депутатів України та місцеве самоврядування».

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 27.10.89. № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 129

Виключена згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91.

Стаття 130

Місцеві Ради народних депутатів обирають з числа депутатів постійні комісії для попереднього розгляду та підготовки питань, що належать до відання місцевих Рад, а також для здійснення контролю за виконанням їх рішень.

Призначення і обрання посадових осіб до складу виконавчих комітетів місцевих Рад, інших створюваних ними органів, а також керівників відділів і управлінь виконавчих комітетів провадиться при наявності висновку відповідних постійних комісій Рад народних депутатів.

Рекомендації постійних комісій місцевих Рад народних депутатів підлягають обов'язковому розглядові відповідними державними і громадськими органами, підприємствами (об'єднаннями), установами і організаціями. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 17.10.89. № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 131

Місцеві Ради народних депутатів здійснюють свою діяльність у тісному зв'язку з трудовими колективами і громадськими організаціями, виносять найважливіші питання місцевого значення на обговорення громадян і ставлять їх на референдум, вживають заходів до розширення участі громадян у роботі Рад та підзвітних їм органів.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 8303-11 від 17.10.89)

Глава 15. Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів

Стаття 132

Виконавчими і розпорядчими органами місцевих Рад народних депутатів є виконавчі комітети, які обираються ними.

Виконавчі комітети не рідше одного разу на рік звітують перед Радами, які їх обрали, а також на зборах трудових колективів і за місцем проживання громадян.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 8303-11 від 17.10.89)

Стаття 133

Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів є безпосередньо підзвітними Радам, що їх обрали.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 134

Компетенція виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів і порядок їх діяльності визначаються на основі цієї Конституції Законом «Про місцеві Ради народних депутатів України та місцеве самоврядування».

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 17.10.89. № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 135

Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів приймають рішення і видають розпорядження в межах повноважень, наданих їм законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 136

Виключена згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91.

Стаття 137

Після закінчення повноважень місцевих Рад народних депутатів їх виконавчі комітети зберігають свої повноваження аж до обрання Радами народних депутатів нового скликання виконавчих комітетів.

Стаття 138

Відділи і управління виконавчих комітетів утворюються місцевими Радами народних депутатів.

Відділи і управління виконавчих комітетів Рад народних депутатів керують дорученими їм галузями управління і підпорядковуються у своїй діяльності відповідній Раді та її виконавчому комітетові.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 1213а-12 від 19.06.91)

VII. ДЕРЖАВНИЙ ПЛАН ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ І ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

Глава 16. Державний план економічного і соціального розвитку України

(Дію глави 16 розділу VII припинено згідно з Законом України № 404-12 від 24.10.90)

Стаття 139

Державний план економічного і соціального розвитку України є складовою частиною державного плану економічного і соціального розвитку СРСР.

Поточні і перспективні державні плани економічного і соціального розвитку України мають на меті забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку на території республіки відповідно до основних завдань і напрямів економічного і соціального розвитку СРСР.

Стаття 140

Державні плани економічного і соціального розвитку України визначають завдання в галузі економіки і соціально-культурного будівництва, містять цільові комплексні програми, плани розвитку галузей народного господарства і економічних районів на території України, включають в себе плани економічного і соціального розвитку областей та міст республіканського підпорядкування.

Стаття 141

Державний план економічного і соціального розвитку України розробляється Радою Міністрів України, виходячи із державного плану економічного і соціального розвитку СРСР, на основі проектів планів міністерств, державних комітетів та інших органів державного управління України, місцевих Рад народних депутатів.

До державного плану економічного і соціального розвитку України включаються основні показники планів підприємств, установ і організацій союзного підпорядкування, які знаходяться на території України.

Розробка планів економічного і соціального розвитку здійснюється з урахуванням пропозицій колективів підприємств, установ і організацій, а також громадських організацій.

Стаття 142

Рада Міністрів України вносить державний план економічного і соціального розвитку України на розгляд Верховної Ради України.

Верховна Рада України по доповіді Ради Міністрів України і висновку Планово-бюджетної та інших постійних комісій Верховної Ради України обговорює і затверджує державний план економічного і соціального розвитку України.

Стаття 143

Рада Міністрів України організує виконання державного плану економічного і соціального розвитку України та вживає заходів щодо зміцнення планової дисципліни.

Стаття 144

Звіти про виконання державних планів економічного і соціального розвитку України розглядаються і затверджуються Верховною Радою України. Загальні показники виконання планів публікуються для загального відома.

Глава 17. Державний бюджет України

(Дію глави 17 розділу VII припинено згідно з Законом України № 404-12 від 24.10.90)

Стаття 145

Державний бюджет України є складовою частиною єдиного державного бюджету СРСР.

Стаття 146

Державний бюджет України об'єднує республіканський бюджет України і місцеві бюджети. Розмежування доходів і видатків державного бюджету України між республіканськими і місцевими бюджетами визначається Законом України про бюджетні права України і місцевих Рад народних депутатів.

Стаття 147

Державний бюджет України розробляється Радою Міністрів України на основі державних планів економічного і соціального розвитку Союзу і України, державного бюджету СРСР і затверджується Верховною Радою України по доповіді Ради Міністрів України і висновку Планово-бюджетної та інших постійних комісій Верховної Ради України.

Стаття 148

Звіт про виконання державного бюджету України затверджується Верховною Радою України. Загальні показники виконання бюджету публікуються для загального відома.

VIII. ПРАВОСУДДЯ. АРБІТРАЖ І ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД

Глава 18. Суд і арбітраж

Стаття 149

Загальними судами України є Верховний Суд України, Верховний суд Автономної Республіки Крим, обласні суди, міжобласний суд, Київський і Севастопольський міські суди, міжрайонні (окружні) суди, районні (міські) суди, військові суди регіонів, Військово-Морських Сил і гарнізонів.

Найвищий судовий контроль і нагляд за судовою діяльністю загальних судів здійснюються Верховним Судом України.

Організація і порядок діяльності судів України визначаються законами України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 24.10.89. № 404-12 від 24.10.90, № 2462-12 від 17.06.92. № 4013-12 від 24.02.94. № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 150

Всі суди України утворюються на засадах виборності судів і народних засідателів.

Судді районних (міських) судів обираються відповідно обласними, Київською міською Радами народних депутатів. Судді Верховного Суду України, Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласних, міжобласного, Київського і Севастопольського міських судів, військових судів регіонів, Військово-Морських Сил і гарнізонів обираються Верховною Радою України.

Народні судді районних (міських) народних судів обираються відповідно обласними, Київською міською Радами народних депутатів. Судді Верховного Суду України, а також обласних судів. Київського міського суду обираються Верховною Радою України.

Народні засідателі Верховного Суду України і міжобласного суду обираються Верховною Радою України, народні засідателі Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласних. Київського і Севастопольського міських судів обираються відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими Радами народних депутатів. Народні засідателі військових судів з числа військовослужбовців обираються відкритим голосуванням на зборах військовослужбовців військових частин.

Судді всіх судів обираються строком на десять років. Народні засідателі всіх судів обираються строком на п'ять років. Судді, які вперше пройшли конкурсний відбір, обираються строком на п'ять років.

Народні засідателі є відповідальними перед органами або виборцями, які їх обрали, і можуть бути ними відкликані у встановленому законом порядку.

Судді не можуть бути народними депутатами і на час виконання своїх обов'язків припиняють членство у будь-яких політичних партіях і рухах.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 17.10.89, № 404-12 від 24.10.90, № 4013-12 від 24.02.94. № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 151

Верховний Суд України складається з Голови, його заступників, членів і народних засідателів.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 17.10.89, № 1213а-12 від 19.06.91)

Стаття 152

Розгляд цивільних і кримінальних справ у всіх судах здійснюється колегіально чи суддею одноособове. Колегіальність здійснення правосуддя

забезпечується шляхом розгляду справ колегією суддів та судом у складі двох суддів і трьох народних засідателів.

Народні засідателі при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2461-12 від 17.06.92)

Стаття 153

Судді і народні засідателі є незалежними і підкоряються тільки законі.

Суддям і народним засідателям забезпечуються умови для безперешкодного і ефективного здійснення їх прав та обов'язків. Будь-яке втручання в діяльність суддів і народних засідателів по здійсненню правосуддя є неприпустимим і тягне за собою відповідальність за законом.

Недоторканність суддів і народних засідателів, а також інші гарантії їх незалежності встановлюються законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 8303-11 від 17.10.89. М 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 154

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності громадян перед законом і судом.

Стаття 155

Розгляд справ у всіх судах є відкритим. Слухання справ у закритому засіданні суду допускається лише у випадках, встановлених законом, з додержанням при цьому всіх правил судочинства.

Стаття 156

Обвинуваченому забезпечується право на захист.

Стаття 157

Судочинство в Україні провадиться українською мовою або мовою більшості населення цієї місцевості. Особам, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь у судових діях через перекладача і право виступати в суді рідною мовою.

Стаття 158

Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону.

Стаття 159

Для подання юридичної допомоги громадянам і організаціям діють колеги адвокатів. У випадках, передбачених законодавством, юридична допомога громадянам подається безплатно.

Організація і порядок діяльності адвокатури визначаються законодавством України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92)

Стаття 160

У судочинстві в цивільних і кримінальних справах допускається участь представників громадських організацій і трудових колективів.

Стаття 161

Вирішення господарських спорів в Україні здійснюється Вищим арбітражним судом України, арбітражними судами Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва.

Втручання будь-яких органів, організацій і посадових осіб у діяльність арбітрів арбітражних судів щодо вирішення спорів не допускається.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 1213а-12 від 19.06.91. № 171/94-ВР від 21.09.94).

Глава 19. Прокуратура

Стаття 162

Вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, міністерствами, державними комітетами, відомствами, іншими органами державного і господарського управління та контролю. Урядом Автономної Республіки Крим, місцевими Радами народних депутатів, їх виконавчими і розпорядчими органами, військовими частинами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.90, № 1791-12 від 05.11.91. № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 163

Генеральний прокурор України призначається Верховною Радою України, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний. Прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва, міських, районних та міжрайонних прокурорів призначає Генеральний прокурор України.

(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.89. № 1791-12 від 05.11.91. № 171/94-ВР від 21.09.94)

Стаття 164

Виключена згідно з Законом № 1791-12 від 05.11.91.

Стаття 165

Прокурори у здійсненні своїх повноважень є незалежними і керуються Конституцією та законами України.

Організація і порядок діяльності органів прокуратури на території України визначаються Законом України «Про прокуратуру». *(Із змінами, внесеними згідно з законами № 404-12 від 24.10.89. № 1791-12 від 05.11.91)*

ІХ. ГЕРБ, ПРАПОР. ГІМН І СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ

Стаття 166

Символами України як незалежної держави є її Державний герб, Державний прапор та Державний гімн.

Державний герб України, Державний прапор України та Державний гімн України затверджуються Верховною Радою України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 2113-12 від 14.02.92)

Стаття 167

Виключена згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92.

Стаття 168

Виключена згідно з Законом № 2480-12 від 19.06.92.

Стаття 169

Столицею України є місто Київ.

Х. ДІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ І ПОРЯДОК ЇЇ ЗМІНИ

Стаття 170

Всі закони та інші акти державних органів України видаються на основі і відповідно до цієї Конституції.

Стаття 171

Зміна Конституції України провадиться рішенням Верховної Ради України, прийнятим більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів України.

(Із змінами, внесеними згідно з Законом № 8303-11 від 27.10.89)

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.306-358.

ПРОЕКТ Винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

НАРОД УКРАЇНИ,
ВИРАЖАЮЧИ свою суверенну волю,
ЗДІЙСНЮЮЧИ невід'ємне право на самовизначення,
СПИРАЮЧИСЬ на тисячолітню історію українського державотворення,
ВИЗНАЮЧИ свободу і природні права людини найвищою соціальною цінністю,
ДБАЮЧИ про забезпечення умов життя, гідних людини,
ПРАГНУЧИ до збереження і зміцнення соціальної злагоди,
ПІКЛЮЮЧИСЬ про розбудову і розвиток громадянського суспільства,
БАЖАЮЧИ вільно жити в незалежній демократичній державі,
КЕРУЮЧИСЬ Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року,
підтвердженням 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,
УСВІДОМЛЮЮЧИ відповідальність перед нинішніми і майбутніми поколіннями,
ПРИЙМАЄ цю Конституцію і проголошує її **ОСНОВНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ**.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Стаття 1. Україна є демократичною, правовою, соціальною державою.

Стаття 2. Конституційний лад України ґрунтується на принципі пріоритету прав і свобод людини й громадянина.

Держава відповідальна перед людиною і суспільством за свою діяльність.

Стаття 3. Україна — республіка.

Вся повнота влади в Україні належить народові.

Народ, який складають громадяни усіх національностей, є єдиним джерелом державної влади, місцевого і регіонального самоврядування.

Державна влада здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову.

Від імені народу України можуть виступати виключно Національні Збори України.

Жодна частина народу, жодна політична партія, організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть присвоювати право здійснювати державну владу.

Стаття 4. Держава визнає, підтримує місцеве і регіональне самоврядування, не втручається у його сферу.

Стаття 5. В Україні діє принцип верховенства права. Найвищу юридичну силу має Конституція. Норми Конституції є нормами прямої дії. Закони та інші правові акти не повинні суперечити Конституції України.

Громадяни здійснюють свої права за принципом «дозволене все, що не заборонене законом».

Державні органи, органи місцевого і регіонального самоврядування і їхні посадові особи здійснюють свої повноваження за принципом «дозволене лише те, що визначене законом».

Стаття 6. Суспільне життя в Україні базується на засадах політичного, економічного та ідеологічного плюралізму.

Держава гарантує рівне право громадян і їхніх об'єднань на участь у державних справах.

Держава визнає різноманітність форм власності, створює рівні правові умови для їхнього захисту.

Жодна ідеологія не повинна обмежувати свободу переконань, поглядів, думок і не може визнаватись офіційною державною ідеологією.

Стаття 7. Територія України є єдиною, неподільною, недоторканою і цілісною. Питання про зміни території і державних кордонів України вирішуються лише загальноукраїнським референдумом.

Стаття 8. Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, виявляє повагу до загальновизнаних принципів міжнародного права.

Належним чином ратифіковані або схвалені й офіційно опубліковані міжнародні договори України становлять частину її законодавства і є обов'язковими для виконання державними органами, юридичними і фізичними особами.

Стаття 9. Громадяни України мають право чинити опір будь-кому, хто намагатиметься протиправне ліквідувати демократичний конституційний лад України, встановлений цією Конституцією, якщо інші засоби не можуть бути використані.

Розділ II

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Глава I. Загальні положення

Стаття 10. Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах.

Природні права і свободи людини є невід'ємними. Стаття 11. Перелік прав і свобод людини і громадянина, закріплений цією Конституцією, не є вичерпним і становить основу будь-яких інших прав і свобод особи.

Стаття 12. Громадяни України є рівними у користуванні конституційними правами і свободами без будь-якої різниці щодо походження, соціального і майнового стану, посади, статі, раси, національності, мови, релігії, політичних та інших переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Здійснення особою її прав і свобод, передбачених Конституцією і законами, не повинно порушувати прав і свобод інших людей.

Стаття 13. Кожний має право на збереження і захист своєї національної належності.

Громадяни України, що належать до національних меншин, мають право вільно виявляти, зберігати і розвивати свою етнічну, мовну і релігійну самобутність, підтримувати і розвивати свою культуру. Належність до національної меншини є справою вільного вибору особи.

Держава захищає етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність усіх національних меншин та піклується про забезпечення умов для її самовиявлення.

Стаття 14. Конституційні права і свободи особи ніким не можуть бути скасовані.

Здійснення конституційних прав і свобод особи може бути обмежене лише в інтересах захисту прав і свобод інших осіб, збереження загального добробуту, охорони державної або громадської безпеки, здоров'я і моралі. Такі обмеження встановлюються лише законом, мають бути мінімальними і відповідати засадам демократичної держави.

Здійснення прав і свобод, які закріплені в статтях 24, 25, 26, 29, 32, 36, 37, 38, 41, 42, 45 цієї Конституції, може бути тимчасово обмежене лише у випадках введення воєнного

або надзвичайного стану на той термін і в тій мірі, які обумовлюються гостротою відповідного стану.

Глава 2. ГРОМАДЯНСТВО

Стаття 15. В Україні існує єдине громадянство.

Громадянин України не може одночасно мати громадянство іншої держави.

Громадянин України не може бути вигнаний за її межі, позбавлений громадянства і права на вихід із громадянства України,

Підстави набуття і втрати громадянства України визначаються Конституційним законом про громадянство України.

Стаття 16. Громадянин України не може бути виданий іноземній державі, за винятком випадків, передбачених міжнародними угодами України.

Стаття 17. Громадянина України держава забезпечує захист і покровительство за її межами.

Стаття 18. Правове становище іноземних громадян і осіб без громадянства, які перебувають на території України, визначається законом у відповідності з нормами міжнародного права і міжнародних угод України.

Стаття 19. Іноземним громадянам та особам без громадянства може бути наданий політичний притулок. Порядок і умови надання та позбавлення притулку визначаються законом.

Стаття 20. Кожний, хто перебуває на території України, має поважати і дотримуватись її Конституції та законів.

Глава 3. ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Стаття 21. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Держава захищає життя людини від будь-яких протиправних зазіхань.

Смертна кара до її відміни може застосовуватися відповідно до закону як виняткова міра покарання за найтяжчі злочини і лише за вироком суду.

Стаття 22. Кожна людина має право на свободу, особисту недоторканність та повагу її гідності.

Арешт, тримання під вартою або інше обмеження особистої свободи у будь-якій формі не допускаються інакше, як на підставі вмотивованого судового рішення і тільки у випадках та порядку, передбачених законом.

У невідкладних випадках, зумовлених необхідністю припинення або розкриття злочинів, уповноважені на те органи можуть затримувати підозрюваних осіб, про що протягом 48 годин повідомляється в суд.

Якщо суд протягом наступних 24 годин не прийме вмотивованого рішення про тримання під вартою, затримана особа негайно звільняється.

Кожному затриманому чи заарештованому повинно бути негайно і в зрозумілій формі повідомлено про мотиви затримання чи арешту та роз'яснені його права,

Стаття 23. Ніхто не може піддаватись тортурам або жорстокому, такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна особа не може бути без її вільної згоди піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням.

Особа, позбавлена волі, має право на гуманне ставлення до себе і на повагу її гідності. Держава відповідальна за їхню безпеку в місцях позбавлення волі.

Стаття 24. Кожній людині гарантується недоторканність житла. Забороняється проникати в житло і законні володіння, проводити в них обшук і огляд майна. Винятки допускаються за рішенням суду. В рішенні суду повинні бути чітко визначені місце проведення обшуку або огляду, а також перелік осіб чи предметів, які підлягають розшуку чи арешту.

У невідкладних випадках, пов'язаних із безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок

входження в житло людини, проведення обшуку та огляду майна. Такий порядок обов'язково має передбачати процедуру судового контролю за законністю і обґрунтованістю дій службових осіб.

Стаття 25. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть допускатися за рішенням суду для запобігання злочинів чи з'ясування істини в ході розслідування і розгляду кримінальних справ на підставах та в порядку, передбачених законом.

Стаття 26. Кожному, хто перебуває в Україні на законних підставах, забезпечується свобода пересування і вибір місця проживання, а також право вільно виїздити з України в інші країни та повертатися до неї на умовах, визначених у законі.

Стаття 27. Ніхто не може зазнавати свавільного втручання у його особисте і сімейне життя.

Не допускається збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Винятки можуть допускатися за попереднім рішенням суду у випадках і в порядку, передбачених законом.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати невірогідну інформацію, яка завдає шкоди його інтересам і гідності, а також вимагати відшкодування матеріальної і моральної шкоди, спричиненої обнародуванням або використанням такої інформації.

Стаття 28. Кожний має право на свободу думки і свободу совісті. Це право включає свободу змінювати свою релігію чи переконання, свободу сповідувати чи не сповідувати релігію, безперешкодно відправляти одноособове чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну або атеїстичну діяльність.

Ніхто не може бути примушений до розголошення таємниці сповіді. Віруючі різних сповідань рівні перед законом. Розпалювання ворожнечі й ненависті на ґрунті релігійних вірувань карається згідно з законом.

Кожний має право виховувати своїх дітей у релігійному або атеїстичному дусі.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань.

Якщо виконання військової повинності суперечить релігійним переконанням громадянина, вона може бути замінена виконанням альтернативної (невійськової) служби на такий же термін.

Стаття 29. Кожному гарантується свобода слова і вільне виявлення в будь-якій формі своїх поглядів і переконань.

Кожний має право вільно і незалежно від державних кордонів шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку інформацію усно, письмово чи за допомогою друку або іншими способами на свій вибір.

Обмеження цього права визначається лише в законі з метою охорони особистої, сімейної, професійної, комерційної або державної таємниці, забезпечення державної і громадської безпеки, територіальної цілісності, поважання моралі, захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 30. Кожний громадянин має право у порядку, визначеному в законі, знайомитися з відомостями про нього, а також з офіційними документами, які зберігаються в державних органах і установах, органах місцевого і регіонального самоврядування.

Це право може бути обмежене законом з метою охорони державної та комерційної таємниці.

Стаття 31. Кожна людина має право на свободу об'єднання з іншими для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення інших інтересів, включаючи право створювати та добровільно вступати до професійних спілок для забезпечення і захисту економічних і соціальних інтересів.

Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якого об'єднання або обмежений у правах за належність чи неналежність до нього.

Стаття 32. Кожному забезпечується право збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

Державні органи мають бути повідомлені не пізніше, як за 3 доби до проведення в публічних місцях зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Збори в приміщеннях проводяться без попереднього повідомлення.

Державні органи і органи місцевого та регіонального самоврядування зобов'язані забезпечити належні умови для проведення відповідного заходу й гарантувати громадський порядок та безпеку громадян.

Закон встановлює мінімально необхідні вимоги до порядку здійснення цього права з метою забезпечення громадського порядку, безпеки, прав і свобод інших людей.

Заборона в здійсненні цього права оскаржується через суд.

Стаття 33. Громадяни мають право направляти індивідуальні й колективні письмові звернення до державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування та їхніх посадових осіб, вносити пропозиції про поліпшення їхньої діяльності, критикувати недоліки в роботі.

Державні органи, органи місцевого і регіонального самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані всебічно й неупереджено розглядати звернення громадян, давати вмотивовані, юридичне обґрунтовані відповіді у встановлений законом термін і вживати щодо цих звернень необхідних заходів.

Переслідування за критику забороняється.

Стаття 34. Кожному громадянину, який має право голосу, гарантується право брати участь в управлінні державою, у місцевому та регіональному самоврядуванні як безпосередньо, так і через вільно обраних ним представників.

Стаття 35. Кожний громадянин, який має право голосу, користується рівним правом доступу до зайняття державних посад, а також посад в органах місцевого і регіонального самоврядування. Вимоги до професійної підготовки кандидатів на ці посади визначаються законом відповідно до особливостей посади та службових функцій. Заміщення цих посад здійснюється, як правило, за конкурсом.

Глава 4. ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ, ЕКОЛОГІЧНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Стаття 36. Кожний має право на приватну власність, тобто право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном та іншими цінностями як одноособове, так і спільно з іншими.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений своєї власності.

Здійснення права власності не повинно суперечити інтересам суспільства та правам окремих фізичних і юридичних осіб.

Недоторканність приватної власності і право її успадкування гарантуються законом і забезпечуються судовим захистом.

Кожний має право охороняти свою власність усіма законними засобами.

Стаття 37. Кожний має право користуватися природними об'єктами публічної власності для задоволення своїх потреб відповідно до законів України.

Стаття 38. Кожний має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом і має за мету одержання прибутку, об'єднуватися з іншими для досягнення цієї мети.

Стаття 39. Кожний має право на працю, включаючи можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку погоджується.

Кожна людина без будь-якої дискримінації має право на рівну оплату за працю рівної цінності у відповідності з її кількістю і якістю.

Кожний, хто сумлінно працює, має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечувала б гідні умови життя йому і його сім'ї. Ця винагорода визначається трудовим договором (контрактом), виходячи із тривалості робочого часу не більше

встановленої законом норми на тиждень; вона не може бути нижчою встановленого державою мінімального розміру.

Держава створює умови для зайнятості працездатного населення, рівні можливості для громадян у виборі професії і роду трудової діяльності, здійснює програми професійно-технічного навчання і підготовки, перепрофілювання працівників у відповідності з їхніми інтересами і потребами суспільства.

У випадках незайнятості з незалежних від особи причин їй гарантується право на матеріальне забезпечення у відповідності з законом.

Стаття 40. Кожний має право на умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни праці і не є шкідливими.

Загальні умови праці визначаються законом. Ці умови можуть доповнюватися колективними й індивідуальними трудовими договорами та угодами, які укладаються внаслідок вільних переговорів сторін.

Стаття 41. Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна їй невійськова служба, а також робота або служба, яка визначається для особи за вироком суду або у відповідності з законами про надзвичайний і воєнний стан.

Стаття 42. Визначається право на страйк, тобто на повне або часткове припинення роботи на підприємстві, в установі чи організації з метою захисту професійних, економічних і соціальних інтересів працівників.

Страйк не допускається, якщо він може створити безпосередню загрозу життю і здоров'ю людей.

Забороняється страйк суддів, службових осіб прокуратури, слідства, державного нотаріату, органів державної адміністрації, місцевого і регіонального самоврядування, служби безпеки, органів внутрішніх справ, митних органів, військовослужбовців.

Забороняються будь-які обмеження прав працівника та його звільнення з роботи за участь у страйку, проведеному згідно з законом.

Стаття 43. Кожний має право на соціальне забезпечення в старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, інвалідності, нещасного випадку, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього обставин.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків державних і приватних установ, інших джерел соціального забезпечення.

Пенсії та інші види соціальної допомоги повинні забезпечувати рівень життя людини, не нижчий встановленого державою прожиткового рівня.

Держава здійснює захист осіб похилого віку та інвалідів, сприяє їхній участі в житті суспільства.

Стаття 44. Кожний має право на житло. Ніхто не може бути позбавлений житла без законних підстав.

Держава та органи місцевого самоврядування сприяють задоволенню житлових потреб громадян, безоплатно або на пільгових умовах надають житло особам, які потребують соціального захисту.

Стаття 45. Кожний має право на відпочинок і дозвілля.

Усім, хто працює за наймом, гарантуються встановлені законом мінімальна тривалість щодобового вільного часу, щотижневі вихідні дні, святкові дні, щорічна оплачувана відпустка, скорочений робочий день для певних професій і робіт, для неповнолітніх, осіб з обмеженою працездатністю, а також для жінок (одного із батьків), які мають малолітніх дітей.

Стаття 46. Кожний має право на охорону фізичного і психічного здоров'я.

Охорона здоров'я забезпечується створенням належних умов життя і праці, системою соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, розширенням мережі комунальних (муніципальних) і приватних медичних

установ і підприємств, розвитком медичної промисловості і науки, досконалою підготовкою висококваліфікованих спеціалістів у галузі охорони здоров'я і державним контролем за їхнім фаховим рівнем.

Держава створює умови для високоефективного і рівнодоступного для всіх медичного обслуговування, поєднання безплатних і платних форм медичної допомоги.

Кожний має право на незалежну експертизу у разі застосування до нього заходів примусового лікування.

Держава забезпечує надання кваліфікованих безплатних медичних послуг особам, які потребують соціального захисту.

Стаття 47. Кожний має право на екологічно безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище, а також безпечні продукти харчування і предмети побуту.

Держава гарантує кожному право вільного доступу і поширення вірогідної інформації про стан природного середовища, умови життя і праці, якість продуктів харчування і предметів побуту.

Кожний має право на відшкодування державою матеріальної і моральної шкоди, яка спричинена його здоров'ю чи майну екологічними правопорушеннями, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з усуненням шкідливого впливу цих правопорушень.

Приховування або спотворення службовими особами інформації про факти, що завдають шкоди здоров'ю людей, забороняються законом.

Стаття 48. Кожний має право на освіту.

Гарантується доступність і безплатність обов'язкової освіти, рівень якої визначається законом.

Держава поважає свободу батьків або законних опікунів обирати для своїх дітей вид навчання і тип навчальних закладів.

Стаття 49. Кожний має право брати участь у культурному житті, користуватися досягненнями культури і результатами науково-технічного прогресу.

Кожному гарантується свобода наукової, літературної, художньої, технічної, викладацької та іншої творчої діяльності й досліджень, забезпечується загальнодоступність надбань вітчизняної і світової науки та культури, які є у публічних фондах.

Права громадян на інтелектуальну власність, їхні матеріальні і моральні інтереси, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної творчості, охороняються законом.

Глава 5. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД

Стаття 50. Кожний має право на рівний захист законом.

Кожний має право самостійно законними засобами реагувати на порушення своїх прав і свобод, аж до безпосереднього звернення до суду.

Усі права і свободи людини і громадянина захищаються незалежним, справедливим і неупередженим судом.

Стаття 51. Держава забезпечує право кожного знати свої права й обов'язки. З цією метою держава публікує і робить доступними усі закони та інші нормативні акти.

Неопубліковані закони та інші нормативні акти є нечинними і не підлягають виконанню і застосуванню.

Стаття 62. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

За видання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу наступає юридична відповідальність.

Стаття 53. Юридична відповідальність фізичних осіб за правопорушення має індивідуальний характер.

Ніхто не може бути притягнений двічі до відповідальності за одне і те ж правопорушення.

Стаття 54. Принцип презумпції невинуватості гарантується.

Підозрюваний, звинувачуваний або підсудний не зобов'язаний доводити свою невинуватість; усі сумніви у справі тлумачаться на його користь.

Звинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом.

Підозрюваний, звинувачуваний чи підсудний вважається невинуватим, поки його вина не буде доведена в судовому порядку і встановлена судовим вироком, який набрав чинності.

Ніхто не може бути засуджений інакше, як за вироком суду.

У випадку відміни судового рішення як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду тим, кому вона заподіяна.

Стаття 55. Особа не несе відповідальності за відмову давати свідчення щодо себе чи близьких родичів, коло яких визначене законом; не несе відповідальності також один із подружжя за відмову давати свідчення проти іншого.

Підозрюваний, звинувачуваний чи підсудний має право на захист, адвокатську та іншу кваліфіковану правову допомогу, на ознайомлення з документами звинувачення і розслідування щодо нього; має право вимагати очної ставки з особами, які свідчать проти нього, примусового виклику, свідків, проведення експертизи, знайомитись з питаннями, поставленими перед експертами, ставити експертам запитання й одержувати письмовий висновок на них.

Підозрюваний, звинувачуваний чи підсудний має також інші гарантії, встановлені законом.

Стаття 56. Метою покарання за злочин є не спричинення страждань, а виправлення, соціальне перевиховання та запобігання скоєнню злочинів у майбутньому.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які випливають із вироку суду і закону, що регулює виконання покарань.

Особі, яка відбуває покарання в місцях позбавлення волі, надається оплачувана робота, гарантується соціальний захист, створюються умови для духовного і фізичного розвитку, удосконалення своєї особистості.

Стаття 57. Закон, який встановлює або посилює відповідальність особи, не має зворотної сили.

Ніхто не може нести відповідальності за діяння, які під час їх вчинення не визнавалися законом правопорушеннями.

Якщо після вчинення правопорушення відповідальність за нього відмінена або пом'якшена новим законом, застосовується новий закон.

Стаття 58. Кожному гарантується право на оскарження в судовому порядку дій органів державної адміністрації, органів місцевого і регіонального самоврядування та об'єднань громадян, їхніх посадових та службових осіб, які порушують чи обмежують права та свободи людини і громадянина.

Кожний має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними діяннями державних органів та їхніх посадових і службових осіб під час виконання ними службових обов'язків, а також внаслідок злочинних посягань на життя, здоров'я і майно людини іншими особами. За державою зберігається право регресного позову.

Посадові та службові особи державної адміністрації, органів місцевого і регіонального самоврядування та об'єднань громадян особисто відповідають за діяння, які порушують права і свободи громадян, у порядку кримінального, адміністративного і цивільного судочинства.

Стаття 59. Кожному гарантується право на кваліфіковану юридичну допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безплатно.

Кожний затриманий, взятий під варту чи звинувачений у скоєнні злочину, має право користуватися допомогою адвоката чи іншого захисника його інтересів відповідно з моменту затримання, взяття під варту або пред'явлення звинувачення.

Кожний вільний у виборі захисника своїх інтересів.

Глава 6. ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 60. Кожний зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції і законів України, поважати права і свободи, честь і гідність інших осіб.

Громадяни, яким довірене здійснення державних функцій, зобов'язані виконувати їх дисципліновано, чесно і сумлінно.

Стаття 61. Захист Вітчизни є обов'язком кожного громадянина України.

Стаття 62. Кожний зобов'язаний платити державні податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Стаття 63. Кожний зобов'язаний не завдавати шкоди природі, її багатствам, історичній і культурній спадщині, пам'яткам історії і культури.

Розділ III

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА

Глава 7. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 64. Держава підпорядковується служінню громадянському суспільству і спрямовує свою діяльність на забезпечення рівних можливостей для всіх як основи соціальної справедливості.

Стаття 65. Держава не втручається у справи людини і суспільства.

Державне регулювання суспільних відносин здійснюється в межах, визначених цією Конституцією.

Законодавча влада обмежена засадами конституційного ладу, природними правами і свободами людини, загально визнаними принципами міжнародного права.

Виконавча і судова влади, окрім того, обмежені законом.

Глава 8. ВЛАСНІСТЬ

Стаття 66. Власність в Україні є публічною і приватною.

Публічною власністю є державна і комунальна (муніципальна) власність. Уся інша власність — приватна.

Держава підтримує соціальну функцію власності.

Стаття 67. Надра, води, узбережжя, повітряний простір, ліси, тваринний світ, природні ресурси континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України знаходяться лише у публічній власності.

Стаття 68. Земля може бути у публічній і приватній власності.

Право приватної власності на землю набувається на підставах і в межах, визначених законом. Закон покладає відповідні обов'язки на власника землі, визначає граничні розміри приватної власності на землю, стимулює заходи, спрямовані на збереження якості й родючості ґрунтів.

Стаття 69. У приватній власності відповідно до закону можуть бути засоби виробництва, інше майно будь-якого призначення, а також результати виробничої та інтелектуальної праці.

Стаття 70. В Україні відповідно до закону можуть бути об'єкти права власності іноземних фізичних і юридичних осіб, спільних підприємств, а також інших держав і міжнародних організацій.

Стаття 71. Усім власникам гарантується рівний правовий захист.

Власник зобов'язаний відшкодувати матеріальну і моральну шкоду, завдану фізичним та юридичним особам при здійсненні ним права власності.

Стаття 72. Примусове відчуження власності може мати місце лише з мотивів суспільної необхідності і за умов попереднього і повного відшкодування його ринкової вартості у порядку, встановленому законом.

Примусове відчуження майна з наступним відшкодуванням його вартості допускається лише за умов воєнного чи надзвичайного стану з урахуванням особливостей та гостроти відповідного стану.

Конфіскація майна може мати місце у випадках, обсязі і порядку, встановлених законом, лише у зв'язку із скоєнням кримінального чи адміністративного правопорушення.

Стаття 73. Права власника можуть бути обмежені лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Такі обмеження визначаються положеннями, викладеними у частині другій статті 14 цієї Конституції.

Глава 9. ПІДПРИЄМНИЦТВО

Стаття 74. Держава гарантує свободу підприємництва, договорів і сумлінної та ненадмірної конкуренції, створює економічні передумови для їхнього розвитку, використовуючи для цього економічний механізм регулювання, формуючи валютно-фінансову, податкову, цінову, інвестиційну, кредитну політику.

Забороняється втручання державних органів у безпосередню господарську діяльність підприємців, за винятком випадків введення воєнного або надзвичайного стану.

Обмеження свободи підприємництва, договорів і конкуренції допускається лише у випадках і в порядку, встановлених у законі, за умови дотримання положень, викладених у частині другій статті 14 цієї Конституції.

Стаття 75. З метою забезпечення соціальної справедливості підприємництва визнається право трудових колективів брати участь в управлінні підприємствами в формах і межах, встановлених законом.

Стаття 76. Забороняється будь-яка монополістична діяльність, яка має на меті або призводить до обмеження чи усунення вільної конкуренції і є зловживанням домінуючим становищем на ринку.

Стаття 77. Не допускається підприємницька діяльність членів Національних Зборів України, посадових осіб державної адміністрації, місцевого і регіонального самоврядування, суду, прокуратури, слідства, державного нотаріату, служби безпеки, органів внутрішніх справ, митних органів і військовослужбовців.

Стаття 78. Держава захищає інтереси споживачів, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції, усіх видів обслуговування, забезпечує доступність і вірогідність інформації про кількість, якість й асортимент продукції.

Глава 10. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Стаття 79. Держава здійснює екологічну політику, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки шляхом охорони навколишнього середовища, збереження генетичного фонду живої природи.

Стаття 80. Держава здійснює заходи, необхідні для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті ґрунту, повітря і води, відтворення природних ресурсів, а також організовує відселення людей із зон екологічного лиха, а в разі потреби — їх лікування. Держава заохочує раціональну переробку і використання вторинної сировини, відходів виробництва та споживання.

Стаття 81. В Україні діє система державного і громадського контролю за станом природного середовища, будівництвом, розміщенням та діяльністю екологічно небезпечних об'єктів, постачанням населенню продуктів харчування і предметів побуту, за додержанням умов життя і праці відповідно до встановлених державою екологічних стандартів.

Стаття 82. В Україні здійснюється державна, громадська та інші види екологічної експертизи.

Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, проектної, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, яка впливає на стан навколишнього середовища.

Порядок проведення екологічної експертизи визначається законом.

Стаття 83. Будь-які порушення екологічних стандартів, приховування екологічної інформації або її спотворення є суспільне небезпечними і тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Глава 11. СІМ'Я

Стаття 84. Держава визнає сім'ю природним, основним соціальним осередком громадянського суспільства і захищає її права.

Стаття 85. Шлюб ґрунтується на добровільній і вільній згоді чоловіка та жінки. Подружжя є повністю рівноправним у сімейних відносинах.

Стаття 86. Материнство і дитинство охороняються державою, їм гарантується правовий захист, матеріальна і моральна підтримка.

Держава розробляє і здійснює програми соціальної допомоги молодим, багатодітним і неповним сім'ям.

Держава забезпечує соціальний захист дитини, створює умови для її фізичного і духовного розвитку. Будь-яке насильство над дитиною і її експлуатація переслідуються за законом.

Охорона здоров'я матері і дитини забезпечується організацією широкої мережі жіночих консультацій, пологових будинків, санаторіїв, будинків відпочинку для вагітних жінок і матерів з дітьми, дитячих ясел, садків та інших дитячих установ. Жінкам надаються відпустки по вагітності і пологах та для догляду за малолітньою дитиною з виплатою допомоги по соціальному страхуванню. Забороняється застосування праці жінок на важких і шкідливих для здоров'я виробництвах.

Стаття 87. Діти рівні перед законом незалежно від походження, громадянського стану батьків, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Стаття 88. Батьки зобов'язані утримувати, виховувати і розвивати своїх дітей до їх повноліття, а також в інших випадках, передбачених законом.

Батьки, що відмовилися від утримання своїх дітей, зобов'язані сплачувати державі кошти у розмірі, встановленому у законі.

Усі турботи, пов'язані з утриманням, вихованням і розвитком дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу. Держава заохочує і підтримує громадську благодійницьку діяльність щодо цих дітей.

Глава 12. ОСВІТА, НАУКА І КУЛЬТУРА

Стаття 89. Держава забезпечує умови для вільного і всебічного розвитку освіти, науки і культури, освоєння духовної спадщини народу України, всієї світової культури та її примноження.

Стаття 90. Державна система освіти, науки і культури незалежна від політичних партій, релігійних організацій та інших громадських об'єднань.

Науковим установам та учбовим закладам надається автономія відповідно до закону.

Стаття 91. Освіта в Україні спрямована на всебічний розвиток людини та усвідомлення її гідності, виховання поваги до прав і свобод людини.

Держава забезпечує необхідний розвиток професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти, дошкільного і позашкільного виховання через систему державних і муніципальних навчальних закладів.

Держава й органи місцевого та регіонального самоврядування утримують достатню кількість навчальних закладів.

Дозволяються приватні навчальні і виховні заклади.

Держава встановлює загальні норми з питань освіти та єдині вимоги для одержання документів про освіту, які дають право на професійну діяльність, здійснює контроль за їхнім дотриманням.

Стаття 92. Держава забезпечує умови для розвитку фундаментальних наукових досліджень, підготовки наукових кадрів.

Стаття 93. Держава дбає про збереження та охорону пам'яток історії й архітектури, творів мистецтва та інших культурних цінностей незалежно від того, хто є їхнім власником.

В Україні заохочується і підтримується розвиток професійного мистецтва і народної художньої творчості.

Стаття 94. Держава вживає заходів до повернення Україні історичних і культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Держава не допускає вивезення за межі України об'єктів історичної, культурної і художньої спадщини.

Глава 13. ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

Стаття 95. Громадськими об'єднаннями визнаються політичні партії, масові рухи, професійні спілки, релігійні організації, добровільні товариства, фонди, асоціації та інші об'єднання громадян, які не мають за мету одержання прибутку.

Стаття 96. Діяльність громадських об'єднань повинна ґрунтуватися на демократичних засадах, відповідати вимогам відкритості і гласності.

Повноваження громадських об'єднань не можуть бути підставою для обмеження конституційних прав і свобод членів цих об'єднань та інших осіб.

Стаття 97. Держава створює рівні можливості для діяльності громадських об'єднань.

Стаття 98. Не допускаються утворення і діяльність партій, інших громадських об'єднань і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу, протиправне захоплення державної влади і порушення територіальної цілісності України, а також підлив її безпеки, пропаганду війни, насильства, розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі, зазіхання на права і свободи людини, здоров'я та мораль.

Об'єднання громадян можуть бути заборонені і розпущені лише в судовому порядку.

Забороняються утворення і діяльність будь-яких структурних підрозділів політичних партій у державних органах (крім партійних фракцій в Національних Зборах України), органах місцевого і регіонального самоврядування, Збройних Силах, Національній гвардії та Прикордонних військах, а також на державних підприємствах, в установах, організаціях та навчальних закладах.

Глава 14. СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 99. В Україні гарантується свобода інформації.

Засоби інформації повинні правдиво висвітлювати події і справедливо відобразити різноманітність поглядів на них.

Засоби інформації не піддаються цензурі.

Стаття 100. Право на заснування засобів інформації належить фізичним і юридичним особам.

Не допускається монополізація будь-якого виду засобів інформації.

Стаття 101. Засоби інформації мають право на одержання інформації від державних органів, об'єднань громадян, органів місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, установ й організацій, посадових осіб, а також вірогідних даних про їхню діяльність.

Стаття 102. Чинити заборону, перешкоди з боку державних органів, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, органів місцевого і регіонального самоврядування, їхніх службових осіб законній професійній діяльності журналістів або інший тиск на них не дозволяється.

Стаття 103. Забороняється використання засобів масової інформації для розголошення відомостей, що становлять державну чи іншу таємницю, яка охороняється законом, для закликів до повалення конституційного ладу чи захоплення влади, до порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, зазіхання на права і свободи людини та мораль.

Розділ IV ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ

Глава 15. ПРИНЦИПИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Стаття 104. Україна є унітарною державою. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності, неподільності, недоторканності і цілісності державної території, комплексності економічного розвитку і керованості окремих її частин з урахуванням загальнодержавних і регіональних інтересів, національних і культурних традицій, географічних і демографічних особливостей, природних і кліматичних умов.

Стаття 105. При вирішенні питань територіального устрою України враховуються думка громадян, які проживають на відповідній території, потреби розвитку місцевого та регіонального самоврядування.

Стаття 106. Не допускається укладення будь-яких політичних договорів і союзів між окремими адміністративно-територіальними одиницями в особі їхніх органів місцевого і регіонального самоврядування. Угоди між ними можуть укладатися лише з питань, які віднесені до їхньої власної компетенції.

Глава 16. СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ

Стаття 107. Адміністративно-територіальними одиницями України є: область (земля), район, місто, селище і село.

У місцевостях традиційного компактного проживання національних меншин за волевиявленням населення даної місцевості з метою задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб громадян утворюються національні адміністративно-територіальні одиниці.

Стаття 108. Утворення, укрупнення, ліквідація чи зміна меж адміністративно-територіальних одиниць проводяться за ініціативою відповідних органів місцевого і регіонального самоврядування з урахуванням думки зацікавленого населення через проведення дорадчого опитування.

Рішення з цього питання ухвалює Рада Послів Національних Зборів України.

Стаття 109. Статус адміністративно-територіальних одиниць, а також порядок їх утворення, змін та ліквідації визначаються Конституційним законом.

Глава 17. РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 110. Республіка Крим є державно-територіальною організацією влади і самоврядування населення Криму.

Республіка Крим є автономною складовою частиною України. Стаття 111. Республіка Крим самостійно вирішує питання, віднесені до її відання Конституцією та законами України.

Республіка Крим має свою Конституцію, яка узгоджується з Національними Зборами України.

Стаття 112. Республіка Крим бере участь у вирішенні питань, віднесених до відання України, у Національних Зборах України, Кабінеті Міністрів України та інших центральних державних органах України. Форми і квота представництва Республіки Крим в центральних органах державної влади України визначаються Конституцією та законами України.

Стаття 113. Закони України, прийняті в межах її повноважень, є обов'язковими для виконання на території Республіки Крим.

Розділ V ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Глава 18. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 114. Державну владу здійснює народ в особі громадян України, які мають право голосу.

Стаття 115. Народ здійснює державну владу шляхом всенародного голосування (референдуму), виборів, а також через систему державних органів.

Стаття 116. Всеукраїнський референдум—конституційний спосіб прийняття безпосередньо народом України законів та інших державних рішень.

Стаття 117. Проведення всеукраїнського референдуму є обов'язковим для вирішення питань про входження України в державні союзи і військово-політичні об'єднання, зміни її території.

Питання, з якого проводиться референдум, має бути сформульоване максимально чітко і не допускати двозначності при відповіді на нього.

Проект закону чи рішення вважаються ухваленими громадянами, якщо за них було подано більшість голосів виборчого корпусу.

Не допускається референдум з питань ціноутворення, оподаткування, витрат з державного бюджету, призначення і звільнення державних посадових осіб, введення і припинення воєнного та надзвичайного стану, амністії, помилування, а також з питань, віднесених до відання судової влади.

Стаття 118. Вибори до Національних Зборів України і Президента України відбуваються періодично і проводяться за принципом загального, рівного і прямого виборчого права, при таємному голосуванні та вільному і рівноправному висуненні кандидатів.

Не допускається одночасне проведення виборів до Національних Зборів і Президента.

Стаття 119. Право голосу мають усі громадяни України, яким на час голосування виповнилося 18 років.

Права голосу не мають громадяни, визнані судом недієздатними.

Здійснення виборчого права призупиняється для осіб, які утримуються за вироком суду в місцях позбавлення волі.

Порядок здійснення виборчих прав громадян, які перебувають за межами України, визначається законом.

Стаття 120. Виборчий процес здійснюється на таких засадах:

- 1) вільне і рівноправне висунення претендентів і кандидатів;
- 2) гласність;
- 3) безпристрасність до кандидатів з боку державних органів, установ і організацій, органів місцевого і регіонального самоврядування;
- 4) рівність можливостей для всіх кандидатів;
- 5) свобода агітації;
- 6) контроль за джерелами фінансування та витратами на виборчу кампанію.

Стаття 121. Проведення виборів в Україні здійснюється по одномандатних виборчих округах. Кожний виборець має один голос.

Стаття 122. Обраним вважається кандидат, який одержав на виборах більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Вибори є такими, що відбулися, якщо в голосуванні взяло участь більше половини виборців.

Порядок організації і проведення виборів визначається Конституційним законом.

Стаття 123. Делегування функцій від однієї влади до іншої забороняється, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Кожна влада при виконанні своїх функцій є автономною і діє у встановлених Конституцією межах.

Органи, до компетенції яких належить здійснення функцій відповідних влад, співробітничать між собою у вирішенні завдань, що стоять перед державою.

Глава 19. ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА. НАЦІОНАЛЬНІ ЗБОРИ УКРАЇНИ

Стаття 124. Законодавча влада в Україні належить Національним Зборам України.

Стаття 125. Національні Збори правомочні вирішувати будь-які питання державного життя України, крім тих, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, або віднесені згідно з Конституцією до відання Президента України, Уряду України, інших державних органів, Республіки Крим, а також органів місцевого і регіонального самоврядування.

А. СКЛАД І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Стаття 126. Національні Збори складаються з двох палат*: Ради Депутатів і Ради Послів, які є постійно діючими органами.

Стаття 127. Рада Депутатів, до складу якої входить 350 Депутатів, обирається терміном на 5 років по одномандатних виборчих округах з приблизно рівною кількістю виборців.

Депутатом може бути громадянин України, який має право голосу, не молодший двадцяти п'яти років на день виборів, постійно проживає на території України і має рівень освіти, не нижчий загальнообов'язкового.

Стаття 128. Рада Послів, як орган територіального представництва, обирається по одномандатних округах терміном на 5 років на основі рівного представництва — по 5 Послів від кожної області, Республіки Крим і міста Києва.

Послом може бути громадянин України, який має право голосу, не молодший тридцяти п'яти років на день виборів, проживає на відповідній території не менше 10 років і має рівень освіти, не нижчий загальнообов'язкового.

Стаття 129. Депутати і Посли—члени Національних Зборів— представляють народ України і є відповідальними перед виборцями.

Ніхто не може бути одночасно членом обох палат Національних Зборів або мати інший представницький мандат.

Спори про дійсність мандатів членів Національних Зборів вирішує Конституційний Суд України.

Стаття 130. Держава забезпечує умови для безперешкодного та ефективного здійснення членами Національних Зборів своїх повноважень.

Члени Національних Зборів виконують свої функції на постійній основі. На час виконання своїх повноважень вони звільняються з попереднього місця роботи. Розміри винагороди членам Національних Зборів та інших виплат, пов'язаних з виконанням їхніх повноважень, а також умови їхньої оплати визначаються Національними Зборами.

Члени Національних Зборів підзвітні палаті, до якої вони обрані. В разі неучасті без поважних причин члена Національних Зборів у засіданнях палати або її органів, до яких його обрано, палата може виступити з ініціативою про його відкликання виборцями.

Членам Національних Зборів забороняється займатися підприємницькою діяльністю, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької у вільний від депутатської діяльності час.

Інші випадки несумісності мандата члена Національних Зборів з метою забезпечення його незалежності та принципу розподілу влад встановлюються Конституційним законом про статус члена Національних Зборів.

Стаття 131. Члени Національних Зборів мають право виступу на засіданнях Національних Зборів і палат з усіх питань, які розглядаються, право запиту і запитань до будь-яких державних органів і посадових осіб (крім Президента та органів судової влади), вимагати і одержувати від них інформацію, яка є необхідною для здійснення своїх

* Варіант одномандатних Національних Зборів див. у додатку.

повноважень, а також інші права, визначені цією Конституцією і Конституційним законом про статус члена Національних Зборів України.

Стаття 132. Члени Національних Зборів користуються парламентською недоторканністю.

Вони юридичне невідповідальні за голосування або висловлювання в Національних Зборах і їхніх органах.

Члени Національних Зборів мають право не свідчити проти осіб, які довірили їм як Депутатам чи Послам відомості про будь-які факти, а також не повідомляти про ці факти.

Повноваження членів Національних Зборів та їхні права і свободи як громадян України не можуть бути обмежені в разі введення воєнного чи надзвичайного стану.

Члени Національних Зборів не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, арештовані або піддані будь-яким іншим заходам, що обмежують їхні права і свободи, а також заходам адміністративного стягнення, що накладаються у судовому порядку, без попередньої згоди на це відповідної палати.

Подання про позбавлення члена Національних Зборів парламентської недоторканності вносить до відповідної палати Генеральний прокурор України.

Стаття 133. Повноваження члена Національних Зборів припиняються одночасно з припиненням повноважень палати, до якої його обрано, або в разі його смерті.

Дострокове припинення повноважень члена Національних Зборів за рішенням відповідної палати може бути у випадках:

- 1) невиконання ним без поважних причин протягом двох місяців вимоги щодо несумісності мандата члена Національних Зборів;
- 2) складення повноважень за особистою заявою;
- 3) обвинувального вироку суду, що набрав чинності;
- 4) визнання судом члена Національних Зборів недієздатним або безвісно відсутнім;
- о) втрати громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України.

Рішення палати про дострокове припинення повноважень члена Національних Зборів може бути оскаржене ним в Конституційний Суд України.

Повноваження члена Національних Зборів припиняються достроково в разі відкликання його виборцями.

Б. ПОВНОВАЖЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Стаття 134. Національні Збори ухвалюють Конституцію України, вносять до неї зміни і доповнення.

Національні Збори ухвалюють Конституційні закони України, які передбачені статтями 15, 109, 122, 130, 174, 191, 201, 203, 223, 229, 236 цієї Конституції.

Стаття 135. Національні Збори ухвалюють закони України.

Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців й осіб без громадянства;
- 3) основні обов'язки людини і громадянина;
- 4) права національних меншин;
- 5) статус мов;
- 6) демографічна, міграційна (в тому числі імміграційна і еміграційна) політика;
- 7) принципи бюджетної, фінансової, цінової, кредитної, податкової, інвестиційної політики; засади побудови системи оподаткування; види податків, зборів та обов'язкових платежів; платники податків і об'єкти оподаткування, валюта, проби, вартість і типи національних монет, порядок і санкціонування емісії банкнот;
- 8) одиниці ваги, міри і часу;
- 9) принципи та основні напрями зовнішньої політики, організації оборони, основи керівництва Збройними Силами та їхнього використання;

- 10) основи організації державної безпеки і забезпечення громадського порядку;
- 11) принципи зовнішньоекономічної і митної політики;
- 12) правовий режим державних кордонів;
- 13) засади територіального устрою України;
- 14) основи організації місцевого і регіонального самоврядування, співробітництво регіонів, утворення вільних економічних зон;
- 15) загальні правила використання природних ресурсів, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, повітряного, морського, річкового, залізничного, автомобільного, трубопровідного транспорту і зв'язку;
- 16) правовий режим власності, порядок захисту майнових прав фізичних і юридичних осіб; порядок оподаткування майна;
- 17) основні засади і гарантії підприємництва;
- 18) екологічна політика, екологічні стандарти;
- 19) основи соціально-економічної політики, соціального захисту, шлюбу, сім'ї, материнства і дитинства, охорони здоров'я, виховання, освіти, науки, техніки і культури;
- 20) основи формування і діяльності об'єднань громадян та засобів масової інформації;
- 21) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 22) організація і діяльність Національних Зборів, правовий статус членів Національних Зборів;
- 23) основи організації і діяльності органів державної виконавчої влади, загальні засади державної служби, здійснення державної статистики та інформатики;
- 24) кваліфікація злочинів й адміністративних правопорушень та визначення покарань за них; амністія;
- 25) судоустрій і судочинство, прокуратура, слідство, адвокатура і нотаріат; виправно-трудова установа;
- 26) порядок використання та захисту державного прапора, герба і гімну; статус столиці;
- 27) правовий режим воєнного і надзвичайного стану;
- 28) встановлення державних нагород і звань.

До виключних повноважень Національних Зборів належать також ухвалення кодексів з усіх галузей законодавства, внесення до них змін і доповнень, тлумачення законів.

Національні Збори ухвалюють закони і з інших питань, у тому числі передбачених цією Конституцією.

Стаття 136. Національні Збори:

- 1) затверджують державний бюджет та звіт про його виконання;
 - 2) обирають і призначають державних посадових осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;
 - 3) здійснюють парламентський контроль за виконавчою і судовою владою у формах і межах, встановлених цією Конституцією;
 - 4) дають згоду на укладення міжнародних договорів про державні союзи, економічні і військово-політичні об'єднання та міжнародні організації, державні кордони, а також угод, які стосуються конституційних прав і свобод людини і громадянина, громадянства чи потребують фінансових витрат держави;
 - 5) ратифікують, денонсують, призупиняють і анулюють дію міжнародних договорів.
- Національні Збори можуть проводити розслідування і слухання з будь-яких питань, що стосуються суспільних інтересів.

Стаття 137. Національні Збори працюють сесійно.

Сесії Національних Зборів проводяться у формі спільних і роздільних засідань Національних Зборів — Ради Депутатів і Ради Послів, їхніх постійних і тимчасових комісій.

Стаття 138. На спільні засідання Рада Депутатів і Рада Послів збираються для вирішення таких питань:

- 1) відкриття і закриття сесій Національних Зборів;
 - 2) внесення змін чи доповнень до Конституції і Конституційних законів України;
 - 3) оголошення рішень, прийнятих на всеукраїнських референдумах;
 - 4) ратифікації, денонсації, призупинення і анулювання міжнародних договорів України;
 - 5) призначення виборів Президента України; проголошення акту його обрання і прийняття від нього присяги; прийняття чи відхилення відставки Президента України;
 - 6) оголошення розпуску Національних Зборів чи окремої палати; призначення чергових і позачергових виборів Національних Зборів чи їхніх палат;
 - 7) ухвалення рішення про проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента України за вимогою не менше 2 мільйонів виборців або за ініціативою самих Національних Зборів;
 - 8) призначення і звільнення з посади за поданням Президента Прем'єр-міністра України;
 - 9) заслуховування доповідей Президента про внутрішнє і зовнішнє становище України;
 - 10) призначення Голови Конституційного Суду України і прийняття від суддів Конституційного Суду присяги; прийняття чи відхилення відставки Голови Конституційного Суду України;
 - 11) визначення структури та чисельності Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України;
 - 12) оголошення стану війни за поданням Президента та схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил України та інших військових формувань в разі збройного нападу на неї;
 - 13) затвердження указів Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, загальну або часткову мобілізацію;
 - 14) повторного розгляду закону, на який було накладене вето Президента; накладення парламентського вето на нормативні укази Президента, які суперечать законам України;
 - 15) заслуховування звітів і пропозицій утворених спільно палатами тимчасових слідчих комісій, обговорення та прийняття рішень з них;
 - 16) застосування імпичменту у випадках, передбачених цією Конституцією;
 - 17) прийняття постанов, заяв, декларацій і звернень;
 - 18) заслуховування відповідей на запити членів Національних Зборів з питань, які розглядаються на їхніх спільних засіданнях;
 - 19) повторного розгляду законопроекту, внесеного погоджувальною комісією палат.
- Усі інші питання, віднесені до повноважень Національних Зборів, вирішуються, як правило, на роздільних засіданнях палат.

Стаття 139. Рада Депутатів і Рада Послів здійснюють повноваження Національних Зборів на засадах рівності і розподілу функцій.

Палата може брати до свого розгляду будь-які питання, віднесені до повноважень Національних Зборів, за винятком тих, які відповідно до статей 140 і 141 цієї Конституції належать до виключних повноважень іншої палати.

Стаття 140. До виключних повноважень Ради Депутатів належать:

- 1) парламентський контроль у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина; призначення Уповноваженого Національних Зборів у правах людини (Народного правозахисника);
- 2) парламентський контроль за діяльністю Національного банку і Державного контрольного комітету; призначення Голови Національного банку, Голови Державного контрольного комітету і Державних контролерів;

3) надання попередньої згоди на укладання міжнародних договорів, які стосуються прав і свобод людини, громадянства або вимагають фінансових витрат держави;

4) надання згоди на призначення і звільнення Президентом України Міністра фінансів України, Міністра закордонних справ України, міністра юстиції України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра оборони України, Голови Служби безпеки України, Глав дипломатичних представництв України в інших державах та Глав представництв України при міжнародних організаціях;

5) призначення заступника Голови та 11 членів Конституційного Суду;

6) пред'явлення звинувачення у разі застосування імпічменту за наявністю підстав для порушення кримінальної справи проти Президента, Прем'єр-міністра та посадових осіб, які обираються, призначаються чи затверджуються палатами Національних Зборів, що тягне за собою усунення з посади відповідної особи.

Стаття 141. До виключних повноважень Ради Послів належать:

1) утворення, укрупнення чи ліквідація адміністративно-територіальних одиниць, їх найменування та перейменування;

2) затвердження статутів регіонального самоврядування;

3) призначення за пропозицією Голови Ради Послів голів і членів Верховного Суду, Вищого господарського суду і призначення Генерального прокурора України;

4) призначення заступника Голови та 11 членів Конституційного Суду;

5) утворення Вищої атестаційної і дисциплінарної комісії суддів;

6) надання попередньої згоди на укладання міжнародних договорів про державні союзи і військово-політичні об'єднання, міжнародні організації та державні кордони;

7) ухвалення рішень про достатність підстав для усунення з посади посадових осіб у разі застосування імпічменту.

Стаття 142. Рада Депутатів і Рада Послів з питань, які віднесені до їхніх виключних повноважень, ухвалюють постанови.

Стаття 143. Кожна палата Національних Зборів збирається на першу сесію не пізніше тридцятого дня після виборів.

Палата є правомочною за умови обрання не менше чотирьох п'ятих визначеного Конституцією її складу.

На чергові сесії палати збираються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії і засідання палат із зазначенням порядку денного скликаються Головами палат з їхньої ініціативи або за вимогою не менше третини визначеного Конституцією складу кожної із палат чи за пропозицією Президента. Такі сесії чи засідання закриваються відразу після вичерпання порядку денного.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях палати збираються у дводенний строк без скликання.

Стаття 144. Засідання палат правомочні в разі наявності не менше двох третин від визначеного Конституцією їхнього складу і проводяться у відповідності до регламентів палат.

Стаття 145. Засідання палати веде її Голова, а у випадках, передбачених Регламентом, інша визначена в ньому особа.

Перше засідання палати відкриває Голова відповідної палати Національних Зборів попереднього скликання. До обрання Голови палати нового скликання її засідання веде обрана палатою Президія засідання.

Спільні засідання палат ведуть по чергово Голова Ради Депутатів і Голова Ради Послів відповідно до загального Регламенту Національних Зборів.

Стаття 146. На першому засіданні кожна палата обирає Мандатну і Лічильну комісії.

За поданням відповідних Мандатних комісій кожна із палат приймає рішення про визнання повноважень Депутатів і Послів, а в разі порушення Закону про вибори — про визнанні виборів окремих Депутатів і Послів недійсними.

Стаття 147. Спільні і роздільні засідання палат проводяться гласно і відкрито. Для проведення закритого засідання вимагається рішення палат.

Голосування на засіданнях палат є персональним і здійснюється відкрито, якщо інше не визначене цією Конституцією і регламентами.

Стаття 148. Рада Депутатів і Рада Послів ухвалюють акти на засіданнях після їхнього обговорення більшістю голосів від визначеного Конституцією їхнього складу, якщо інше не встановлене в цій Конституції або в регламентах.

На спільних засіданнях палат акти ухвалюються роздільним голосуванням.

Стаття 149. Кожна палата обирає із свого складу Голову, заступників Голови, а також голів постійних комісій палати. Рішенням палати вони можуть бути зміщені.

Голови палат:

1) здійснюють загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розгляду на спільних і роздільних засіданнях палат, підписують акти, ухвалені палатами;

2) представляють палати у відносинах з органами та організаціями усередині держави та за кордоном;

3) формують секретаріати палат й організують їхню роботу;

4) розпоряджаються бюджетними асигнуваннями, які виділяються на утримання палат і їхнє функціонування;

5) здійснюють інші функції, передбачені цією Конституцією.

Заступники голів палат виконують за повноваженням голів палат окремі їхні функції, заміщують голів палат у разі їхньої відсутності або неможливості здійснення ними своїх обов'язків.

Стаття 150. Кожна палата утворює свою Президію у складі Голови палати, який є Головою Президії, заступників Голови палати і Секретаря палати. Секретар палати призначається не з числа Депутатів або Послів.

Президія палати є підзвітним палаті робочим органом, який забезпечує співробітництво палат, організацію роботи палати та її органів, здійснює інші повноваження.

Головою Національних Зборів є Голова Ради Депутатів *ex officio* (за посадою), а його заступником—Голова Ради Послів.

Голова Національних Зборів представляє Національні Збори поза їхніми межами, виконує інші функції, передбачені цією Конституцією.

Стаття 151. Палати створюють із свого складу постійні комісії.

Постійні комісії ведуть законопроектні роботи, готують і попередньо розглядають питання, які віднесені до повноважень відповідних палат, здійснюють контроль за виконанням законів та інших актів Національних Зборів і їхніх палат.

Постійні комісії з питань, які віднесені до їхніх повноважень, ухвалюють постанови. Постанови комісій підлягають негайному розгляду відповідними органами, організаціями і посадовими особами з повідомленням про наслідки розгляду.

Палати можуть утворювати, коли визнають за необхідне, тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань своєї компетенції.

Стаття 152. Палати Національних Зборів можуть обирати із свого складу спільні або окремі тимчасові слідчі комісії для проведення розслідування з будь-яких конкретно визначених ними питань, що становлять суспільний інтерес.

Рішення палати про утворення тимчасової слідчої комісії і визначення її завдання вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше третини від визначеного Конституцією складу палати.

Тимчасові слідчі комісії здійснюють збір, вивчення та оцінку інформації з тими ж повноваженнями й обмеженнями, що й органи слідства і судової влади; подають звіти і пропозиції відповідно на розгляд спільних чи роздільних засідань палат.

Тимчасові слідчі комісії припиняють свою діяльність після прийняття відповідними палатами остаточного рішення щодо проведеного розслідування.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для суду.

Стаття 153. Члени Національних Зборів мають право утворювати в палатах парламентські групи для надання допомоги в організації роботи палат, сприяння Депутатам і Послам у здійсненні повноважень, а також для узгодження їхніх позицій у питаннях, що розглядаються відповідними палатами та їхніми органами.

Зареєстровані парламентські групи мають право на пропорційне представництво в органах відповідних палат, на гарантований виступ свого представника з будь-якого питання порядку денного, на матеріально-технічне забезпечення їхньої діяльності і допомогу технічного персоналу, а також інші права, визначені законом.

Стаття 154. Повноваження Національних Зборів та їхніх палат припиняються в день відкриття першої сесії Національних Зборів нового скликання.

Повноваження Національних Зборів або однієї з палат можуть бути припинені в порядку саморозпуску або за рішенням всеукраїнського референдуму, який проводиться на вимогу не менше 2 мільйонів виборців.

Якщо за рішенням всеукраїнського референдуму буде висловлене недовір'я Національним Зборам чи одній з палат, Національні Збори оголошують свій розпуск чи розпуск відповідної палати і призначають день виборів нових Національних Зборів чи палати. Новообрані палати мають повноваження на повний термін, визначений відповідно в статтях 127 і 128 цієї Конституції.

Стаття 155. Організація роботи Ради Депутатів і Ради Послів. визначається їхніми регламентами, які приймаються ними, мають силу закону і набувають чинності з дня їхньої публікації без скріплення підписом Президента.

В. ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС

Стаття 156. Право законодавчої ініціативи у Національних Зборах належить народу України, Депутатам і Послам, палатам Національних Зборів, їхнім Президіям і постійним комісіям. Президенту, Україні, Верховній Раді Республіки Крим.

Члени Національних Зборів, Президії і постійні комісії палат здійснюють законодавчу ініціативу шляхом внесення у свої палати пропозицій про підготовку законопроектів чи текстів відповідних законопроектів, а також змін і доповнень до них.

Стаття 157. Народ здійснює законодавчу ініціативу шляхом внесення до Національних Зборів відповідного законопроекту, який розглядається у пріоритетному порядку.

Законопроект вноситься від імені не менше 300 тисяч виборців.

Законопроект про зміни та доповнення Конституції вноситься від імені не менше 2 мільйонів виборців.

Порядок здійснення законодавчої ініціативи народу регулюється законом.

Стаття 158. Законопроекти подаються до Президій палат, поширюються серед Депутатів і Послів, попередньо обговорюються у відповідних постійних або тимчасових спеціальних комісіях.

Попередньо розглянутий комісіями законопроект з їхніми висновками передається на розгляд палати. Розгляд законопроекту в палаті організовується у такий спосіб, щоб з'ясувати дійсне волевиявлення більшості її членів.

Розгляд і прийняття законопроекту палатою передбачає:

- схвалення основних положень у принципі;
- схвалення постатейно і в цілому.

Стаття 159. Закон після його обговорення і голосування постатейно і в цілому вважається ухваленим, якщо за нього проголосувала більшість від встановленого Конституцією складу кожної палати, якщо інше не передбачене цією Конституцією.

Стаття 160. Законопроект, який потребує фінансових витрат, вноситься на засідання палат за умови, що до нього додаються необхідні розрахунки Державного контрольного комітету й обґрунтування відповідної постійної комісії про шляхи їхнього покриття.

В ухваленому законі, який потребує нових або додаткових витрат, мають бути визначені шляхи їхнього покриття.

Стаття 161. Проект закону після ухвалення в цілому однією палатою передається відразу на розгляд іншої палати. У разі схвалення законопроекту в цілому цією палатою або відсутності щодо нього її заперечень (вето) протягом місяця, закон вважається прийнятим Національними Зборами.

Вето палати щодо законопроекту приймається тією ж більшістю голосів, що вимагається для прийняття відповідного законопроекту в цілому.

У разі схвалення палатою законопроекту в цілому, але з внесенням до нього змін чи доповнень, він відразу повертається в палату, яка ухвалила його першою. Згода з такими змінами чи доповненнями палати, яка ухвалила закон першою, означає прийняття закону Національними Зборами.

Для усунення розбіжностей, що виникають між палатами при розгляді законопроекту, на паритетних засадах утворюється погоджувальна комісія палат. Законопроект, внесений погоджувальною комісією, розглядається на спільному засіданні палат. Якщо на спільному засіданні палат законопроект не буде ухвалений, він вважається відхиленим Національними Зборами.

У разі виникнення розбіжностей між палатами при розгляді бюджетно-фінансових питань, питань територіального устрою, демографічної та міграційної політики погоджувальна комісія не утворюється. Остаточне рішення з питань бюджетно-фінансової діяльності ухвалюється повторним голосуванням Радою Депутатів, а з питань територіального устрою, демографічної та міграційної політики — Радою Послів.

Стаття 162. Ратифікація, денонсація, призупинення чи анулювання міжнародних договорів здійснюються шляхом прийняття відповідного закону, якщо інше не передбачене в самому договорі.

Проект закону про ратифікацію, денонсацію, призупинення чи анулювання міжнародних договорів готується Радою Послів, обговорюється й ухвалюється в загальному порядку.

Стаття 163. Закон підписують Голови палат Національних Зборів і відразу передають його Президенту.

Президент прочитує закон, приймає його до виконання, скріплює своїм підписом та офіційно публікує протягом 15 днів від дня отримання закону. До закінчення цього терміну Президент може скористатися своїм правом вето і повернути закон зі своїми зауваженнями до Національних Зборів для повторного розгляду.

Якщо під час повторного розгляду закон буде прийнятий більшістю голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати (варіант: двома третинами). Президент зобов'язаний його підписати і опублікувати протягом 10 днів.

У разі, коли Президент протягом встановленого терміну не повернув закон на повторний розгляд, закон вважається скріпленим Президентом.

Якщо Президент подає не скріплений ним закон з мотивів його неконституційності до Конституційного Суду, то визначений для скріплення закону термін відповідно продовжується.

Закони, акти палат, які не підлягають скріпленню Президентом, публікуються відповідними палатами.

У випадку, коли Президент застосовує право вето після закінчення сесії Національних Зборів, має бути негайно скликана позачергова сесія для повторного розгляду закону.

Стаття 164. За рішенням Національних Зборів або однієї з їхніх палат закон до його скріплення Президентом може бути винесений на всеукраїнський референдум.

Закон, ухвалений на всеукраїнському референдумі, скріпленню Президентом не підлягає.

Стаття 165. Зміни, доповнення чи скасування законів та їхнє тлумачення здійснюються у тому ж порядку, як і їхнє прийняття.

Стаття 166. Закон набуває чинності після 10 днів з моменту його опублікування, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Г. БЮДЖЕТ. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 167. Національні Збори здійснюють виключні повноваження по розпорядженню всім майном, що знаходиться у державній власності і є державною казною.

Правовий режим державного майна визначається законом.

Оперативне управління державним майном на основі і в рамках закону здійснюють виконавча влада та інші визначені законом державні органи.

Загальний контроль за дотриманням режиму державного майна здійснюють Національні Збори.

Стаття 168. Державний бюджет України становлять доходи і видатки держави.

Доходи і видатки держави мають бути конкретно визначені і збалансовані.

У Законі про державний бюджет не можуть бути скасовані чи скорочені видатки, які були передбачені іншими чинними законами.

Національні Збори можуть здійснити нове обчислення державних доходів, а також змінити попередні і виділити нові асигнування на поточний бюджетний рік у додатковому бюджеті.

Будь-які видатки, не передбачені державним бюджетом, є порушенням закону.

Закон встановлює граничний розмір бюджетного дефіциту. Покриття бюджетного дефіциту за рахунок емісії недопустиме без дозволу Національних Зборів.

У разі прийняття Національними Зборами державного бюджету з перевищенням видатків над доходами в Законі про державний бюджет передбачаються джерела і засоби покриття дефіциту. Закон про державний бюджет не може встановлювати нові податки, штрафи та інші платежі, не передбачені відповідним законом.

Національні Збори з урахуванням рівня економічного розвитку різних регіонів України, їхнього природного потенціалу, екологічного і демографічного стану визначають загальні принципи формування і виконання місцевих і регіональних бюджетів.

Стаття 169. Державний бюджет України приймається у формі закону щорічно на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин—на інший період.

Президент протягом перших 15 днів осінньої сесії подає до Ради Депутатів проект Закону про державний бюджет на наступний рік.

У цей же термін Рада Депутатів подає на розгляд свій проект Закону про державний бюджет.

Проект бюджету попередньо розглядається Державним контрольным комітетом, а також - відповідними комісіями палат.

Закон про державний бюджет, схвалений у порядку, передбаченому статтею 161 цієї Конституції, набирає чинності з першого січня наступного року і не підлягає скріпленню Президентом.

Якщо Президент або Рада Депутатів не подадуть проект Закону про державний бюджет до 30 листопада, або якщо проект Закону про державний бюджет до 31 грудня не буде схвалений, то Закон про державний бюджет поточного року залишається чинним на перший квартал наступного року.

Порядок складення і прийняття державного бюджету встановлюється законом.

Стаття 170. Президент подає до Ради Депутатів постатейний звіт про виконання державного бюджету не пізніше як через 3 місяці після закінчення звітного бюджетного року.

Поданий звіт попередньо розглядається Державним контрольным комітетом і відповідними комісіями палат Національних Зборів. Звіт затверджується з урахуванням їхніх висновків і підлягає опублікуванню.

Стаття 171. Грошовий обіг і порядок розрахунків встановлюються Національним банком, який має виключне право емісії грошей.

Національний банк підзвітний Раді Депутатів.

Стаття 172. Фінансовий контроль за здійсненням державного бюджету покладається на Раду Депутатів.

Рада Депутатів здійснює фінансовий контроль як безпосередньо, так і через Державний контрольний комітет.

Стаття 173. Державний контрольний комітет є органом парламентського контролю за фінансовою діяльністю держави, органів місцевого і регіонального самоврядування і використанням рухомого й нерухомого майна та інших цінностей, що є публічною власністю.

Державний контрольний комітет підпорядкований і підзвітний Раді Депутатів.

Стаття 174. Державний контрольний комітет складається з Державних контролерів, які призначаються Радою Депутатів із числа фахівців у галузі фінансів і права терміном на 5 років. На Державних контролерів поширюються умови несумісності, які встановлені статтею 208 цієї Конституції.

Очолює Державний контрольний комітет Голова Державного контрольного комітету. Голова Державного контрольного комітету та його заступник призначаються за поданням Голови Ради Депутатів на засіданні Ради Депутатів.

Державний контрольний комітет з питань своєї компетенції може проводити розслідування з тими ж повноваженнями, що й тимчасові слідчі комісії палат.

Організація, компетенція і порядок діяльності Державного контрольного комітету визначаються Конституційним законом.

Глава 20. ВИКОНАВЧА ВЛАДА

А. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 175. Главою держави і виконавчої влади є Президент України. Президент виступає від імені держави.

Президент є політичне відповідальним перед народом України.

Президент обирається терміном на 5 років на основі загального, рівного і прямого виборчого права при вільному висуненні претендентів і таємному голосуванні.

Президентом може бути обраний громадянин України, який має право голосу, не молодший тридцяти п'яти років на день виборів, проживає на території України не менше 10 років, володіє державною мовою, має рівень освіти, не нижчий загальнообов'язкового, і за станом здоров'я може виконувати обов'язки Президента.

Одна й та ж особа не може бути Президентом більше двох термінів підряд.

Президент не може бути членом Національних Зборів, мати інший представницький мандат, займати будь-яку посаду в державних органах і об'єднаннях громадян, в інших організаціях і установах чи займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю. На час виконання своїх обов'язків Президент призупиняє свою партійну і профспілкову приналежність.

Чергові вибори Президента проводяться не раніше 60 і не пізніше 10 днів до закінчення терміну повноважень Президента.

Порядок проведення виборів Президента визначається Законом про вибори Президента України.

Стаття 176. Президент вступає на посаду з моменту прийняття присяги на засіданні Національних Зборів.

Приведення Президента до присяги здійснює Голова Національних Зборів, Президент приносить присягу такого змісту:

«Урочисто присягаю народу України при здійсненні повноважень Президента суворо дотримуватися Конституції і законів України, поважати й охороняти права і

свободи людини і громадянина, захищати незалежність України, сумлінно виконувати покладені на мене високі обов'язки».

Присяга приноситься Президентом не пізніше як у п'ятнадцяті денний термін після офіційного оголошення результатів виборів. Дат принесення присяги визначають Національні Збори.

Стаття 177. На особу Президента поширюється парламент Недоторканність, встановлена статтею 132 цієї Конституції.

Стаття 178. Президент:

1) виступає гарантом забезпечення прав і свобод громадян, державної незалежності України, дотримання і виконання Конституції і законів України;

2) представляє Україну у міжнародних відносинах;

3) звертається з посланнями до народу і подає на розгляд Національних Зборів щорічні доповіді про внутрішнє і зовнішнє становище України;

4) має право законодавчої ініціативи;

5) за рішенням Національних Зборів ухвалює нормативні укази, з економічних та інших питань, не врегульованих законами України, з наступним їхнім затвердженням Національними Зборами;

6) вносить проект державного бюджету на розгляд і затвердження Національних Зборів; подає на розгляд і затвердження Національних Зборів звіт про виконання державного бюджету;

7) на засіданні Національних Зборів та їхніх палат дає відповіді на запити, які прийняті рішеннями Національних Зборів чи палат відповідно до їхньої компетенції;

8) накладає вето на схвалені Національними Зборами закони і повертає їх на повторний розгляд Національних Зборів;

9) здійснює управління державним майном у випадках, передбачених законом;

10) очолює систему органів виконавчої влади України, проводить через них у життя Конституцію і закони України, забезпечує реалізацію актів судової влади;

11) здійснює загальне керівництво Кабінетом Міністрів України і спрямовує його виконавчу діяльність;

12) представляє Національним Зборам кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України; вносить пропозицію Національним Зборам про звільнення з посади Прем'єр-міністра України;

13) за погодженням з Радою Депутатів призначає і звільняє Міністра фінансів України, Міністра закордонних справ України, Міністра юстиції України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра оборони України, Голову Служби безпеки України, Глав дипломатичних представництв України в інших державах та Глав представництв України при міжнародних організаціях;

14) призначає і звільняє з посади інших міністрів та посадових осіб виконавчої влади; визначає повноваження посадових осіб виконавчої влади, повноваження яких не визначені законом;

15) призначає і звільняє з посади голів обласних (земельних) і міських (міст Києва і Севастополя) управ, а також свого представника в Республіці Крим; затверджує рішення голів обласних управ про призначення чи звільнення з посади голів районних управ;

16) вживає необхідних заходів щодо забезпечення державної і громадської безпеки, недоторканності державних кордонів та територіальної цілісності України;

17) керує здійсненням зовнішньої політики і зовнішніми зносинами України; веде переговори і підписує міжнародні договори України, які підлягають ратифікації Національними Зборами, і приймає вірчі і відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних Представників іноземних держав;

18) є Верховним Головнокомандуючим Збройними Силами України; очолює Раду Національної оборони України; за погодженням з Радою Послів призначає і звільняє вище командування Збройних Сил України;

19) присвоює вищі військові звання і дипломатичні ранги, інші спеціальні звання і класні чини;

20) приймає рішення про оголошення стану війни та використання Збройних Сил України в разі збройного нападу на Україну з затвердженням цього рішення Національними Зборами в наступні 2 дні;

21) у випадку загрози нападу на Україну, небезпеки державній незалежності України приймає рішення, з затвердженням його Національними Зборами в наступні 2 дні, про загальну або часткову мобілізацію та запровадження воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях;

22) оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами екологічного лиха з затвердженням цього рішення Національними Зборами в наступні 2 дні;

23) оголошує в разі необхідності в Україні або в окремих місцевостях надзвичайний стан з затвердженням цього рішення Національними Зборами в наступні 2 дні;

24) скасовує акти міністрів, керівників інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, Уряду Республіки Крим у разі невідповідності їх Конституції і законам України та указам Президента;

25) вирішує питання про прийняття до громадянства і виходу з громадянства України, надання притулку, депортації іноземних громадян й осіб без громадянства;

26) входить з поданням до Національних Зборів про дострокове припинення повноважень окремих органів місцевого і регіонального самоврядування в разі порушення ними Конституції, законів України, указів Президента та про призначення до них нових виборів;

27) встановлює додаткові заходи адміністративної відповідальності за порушення режиму, встановленого у зв'язку з стихійним лихом, епідеміями та епізоотіями;

28) вживає заходів до захисту інтересів громадян України за кордоном;

29) сприяє задоволенню національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають в інших державах;

30) здійснює помилування осіб, засуджених судами України, крім випадків засудження осіб у зв'язку із застосуванням до них імпічменту;

31) нагороджує державними нагородами, присвоює почесні звання України; засновує президентські відзнаки і нагороджує ними;

32) дає тлумачення прийнятих ним актів;

33) здійснює інші повноваження, передбачені цією Конституцією.

Стаття 179. Президент не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Стаття 180. Для здійснення своїх повноважень Президент утворює необхідні управлінські і консультативні органи в межах коштів, передбачених на утримання апарату державної виконавчої влади.

Стаття 181. Президент не може розпустити Національні Збори, крім випадку, передбаченого статтею 187 Конституції.

Стаття 182. Президент на основі і на виконання Конституції законів України в межах своїх повноважень видає укази і розпорядження.

Стаття 183. Президент України виконує свої обов'язки до вступу на посаду новообраного Президента.

Повноваження Президента припиняються достроково у випадках:

— порушення ним вимог несумісності посади Президента з іншими видами діяльності, які встановлені частиною 6 статті 175 Конституції;

— задоволення його прохання про відставку;

— неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

— недовіри народу, висловленої на всеукраїнському референдумі;

— усунення з посади в порядку імпічменту;

— втрати громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України.

Стаття 184. Відставка Президента приймається і набуває чинності за умови, коли заява про відставку буде ним особисто проголошена і розглянута на пленарному засіданні Національних Зборів і задоволена простою більшістю голосів від встановленого Конституцією складу кожної із палат.

Стаття 185. Неможливість виконання Президентом повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Національних Зборів на підставі письмового подання Верховного Суду України, обґрунтованого медичним висновком та висновком спеціально створеної тимчасової парламентської комісії і підтверджена більшістю голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати.

Стаття 186. Рішення про проведення всеукраїнського референдуму про відкликання Президента, якщо цього вимагають не менше 2 мільйонів виборців, приймають Національні Збори більшістю голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати.

Стаття 187. Рішення про проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента за ініціативою Національних Зборів приймається не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати.

Якщо за наслідками референдуму, проведеного за ініціативою Національних Зборів, народ України висловить довіру Президенту, Національні Збори можуть бути розпущені Президентом у двотижневий термін після офіційного оголошення наслідків референдуму.

Стаття 188. У випадку злочинного порушення Президентом України Конституції і законів України під час виконання ним службових обов'язків справу про його усунення з посади в порядку імпічменту порушує Рада Депутатів перед Радою Послів. Рада Послів приймає рішення про усунення Президента з посади не менше ніж двома третинами голосів встановленого Конституцією її складу.

Особа, усунена з посади Президента, підлягає відповідальності за скоєний злочин у загальному порядку.

Стаття 189. У разі смерті, дострокового припинення повноважень Президента або усунення його з посади відповідно до статей 183 і 188 цієї Конституції, виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на посаду нового Президента за рішенням Національних Зборів покладається на Прем'єр-Міністра України. Обрання нового Президента має відбутися не пізніше ніж за 90 днів від дня відкриття вакансії. Новообраний Президент має повноваження на термін, визначений у статті 175 Конституції.

Б. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Стаття 190. Кабінет Міністрів (Уряд) України підпорядковується Президенту, перед ним відповідальний і в своїй діяльності керується його програмою і рішеннями.

До складу Кабінету Міністрів входять Прем'єр-міністр, заступники Прем'єр-міністра, міністри, а також інші посадові особи, визначені Президентом.

Очолює Кабінет Міністрів Прем'єр-міністр України.

Прем'єр-міністр за посадою є заступником Президента.

Стаття 191. Прем'єр-міністр здійснює безпосереднє керівництво Кабінетом Міністрів та його апаратом, контролює і координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади.

Прем'єр-міністр відповідальний перед Президентом, йому підпорядкований і підзвітний.

Повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів визначаються Конституційним законом.

Стаття 192. Припинення повноважень Президента тягне за собою відставку Уряду.

Уряд, який іде у відставку, продовжує виконувати свої повноваження до формування нового Уряду.

Стаття 193. Міністри і керівники інших центральних органів виконавчої влади здійснюють керівництво дорученими сферами управління і несуть відповідальність перед Президентом за стан справ у цих сферах.

Міністри і керівники інших центральних органів виконавчої влади на основі і на виконання Конституції і законів України, а також указів Президента в межах своїх повноважень видають накази та інші акти.

Міністр, керівник іншого центрального органу виконавчої влади, діяльність якого визнана Національними Зборами або однією із палат незадовільною, підлягає звільненню з посади указом Президента.

Члени Уряду та керівники інших центральних органів виконавчої влади мають право брати участь у засіданнях Національних Зборів, палат і їхніх комісій.

Посадові особи виконавчої влади, до яких звернені запити членів Національних Зборів, дають відповіді на них на засіданні Національних Зборів чи їхніх палат не пізніше як у двадцятиденний термін.

Стаття 194. На посадових осіб Кабінету Міністрів та інших органів державної виконавчої влади поширюються вимоги несумісності, які встановлені статтею 208 цієї Конституції.

V. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 195. Місцевими органами державної виконавчої влади є обласні (земельні) і районні управи.

Стаття 196. Обласні (земельні) і районні управи у межах своїх повноважень впроваджують у життя Конституцію, закони й укази і Президента, інші акти законодавчої і виконавчої влад, забезпечують дотримання правопорядку, захист прав і свобод громадян, контролюють і координують діяльність підприємств, установ й організацій, органів місцевого і регіонального самоврядування, а також місцевих державних органів, які безпосередньо підпорядковані міністерствам та іншим центральним відомствам, здійснюють інші функції державного управління відповідною територією.

Обласні (земельні) і районні управи не мають права вирішувати питання, що належать до відання органів місцевого і регіонального самоврядування,

Стаття 197. Обласну (земельну) і районну управу очолюють голови відповідних управ, які здійснюють свої повноваження на засадах одноособовості і персональної відповідальності.

Голова обласної (земельної) управи призначається і звільняється з посади Президентом.

Голова районної управи призначається і звільняється з посади головою обласної (земельної) управи з наступним затвердженням Президентом.

Голови обласних (земельних) і районних управ підпорядковані Президенту.

Голови обласних (земельних) і районних управ можуть бути звільнені Президентом за пропозицією не менше двох третин від загального числа радників, обраних до обласної (земельної), районної Ради.

Стаття 198. Голови управ для забезпечення ефективного здійснення своїх повноважень утворюють відділи, управління й інші служби, призначають і звільняють з посад їхніх керівників.

Стаття 199. На голів обласних (земельних) і районних управ, їхніх заступників, керівників відділів, управлінь та інших служб поширюються вимоги несумісності, які встановлені статтею 208 цієї Конституції.

Стаття 200. Голови управ у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції, законів та указів Президента видають розпорядження.

Розпорядження голів обласних (земельних) і районних управ можуть бути скасовані Президентом.

Розпорядження голів районних управ можуть бути також скасовані головами обласних (земельних) управ.

Стаття 201. Структура, повноваження, порядок діяльності та джерела фінансування обласних (земельних) і районних управ визначаються Конституційним законом.

Глава 21. СУДОВА ВЛАДА

А. ОРГАНИ ПРАВОСУДДЯ

Стаття 202. Правосуддя здійснюється виключно судами у формах конституційного, цивільного, кримінального та адміністративного судочинства. Присвоєння функцій правосуддя будь-ким іншим, а також делегування цих функцій не допускаються.

Правосуддя здійснюється від імені України.

Стаття 203. Судову систему України складають Конституційний Суд України, загальні і господарські суди.

Створення надзвичайних та особливих судів, а також спеціальних позасудових органів, наділених судовою владою, забороняється.

Організація, порядок діяльності і повноваження судів визначаються Конституційними законами.

Стаття 204. Конституційний Суд України здійснює правосуддя у межах, визначених цією Конституцією.

Стаття 205. Правосуддя з цивільних, адміністративних і кримінальних справ здійснюється загальними судами: мировими судьями, районними (окружними), міськими, обласними (земельними) судами, Верховним Судом Республіки Крим і Верховним Судом України.

Судовий нагляд за діяльністю загальних судів здійснює Верховний Суд України.

Стаття 206. Вирішення господарських спорів здійснюється обласними (земельними) господарськими судами, Київським міським господарським судом. Господарським судом Республіки Крим, Вищим господарським судом України.

Стаття 207. Судді незалежні і підкоряються тільки Конституції і закону.

Недоторканність суддів гарантується законом.

Судді незмінювані. В разі досягнення віку, встановленого законом, вони йдуть у відставку. До досягнення цього віку суддя без його згоди може бути звільнений з посади лише за підставами і порядку, визначеними в Конституційному законі.

Держава забезпечує належні умови роботи судів і суддів.

Стаття 208. Судді не можуть бути членами політичних партій, рухів і професійних спілок, брати участь у політичній діяльності, мати будь-який представницький мандат, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької у вільний від роботи час. Інші вимоги несумісності посад та діяльності суддів визначаються законом.

Стаття 209. Судді призначаються безстрокове.

Мирові судді, судді загальних і господарських судів, крім випадків, передбачених статтями 140 і 141 цієї Конституції, призначаються Радою Послів за результатами конкурсу.

Судді, які вперше пройшли конкурсний відбір, призначаються терміном на п'ять років.

Стаття 210. Для проведення конкурсів на заміщення посад мирових суддів, суддів загальних і господарських судів, а також для розгляду питань про проходження судової служби, накладання дисциплінарних стягнень на суддів та припинення їхніх повноважень Рада Послів створює Вищу атестаційну і дисциплінарну комісію суддів із числа суддів та інших фахівців у галузі права.

Закон визначає повноваження, порядок організації і діяльності Вищої атестаційної і дисциплінарної комісії суддів.

Стаття 211. Правосуддя здійснюється колегіальне і суддею одноособово.

Колегіальність правосуддя забезпечується через розгляд справ колегією суддів і судом присяжних.

Підсудність справ судам, порядок визначення і залучення присяжних до здійснення правосуддя визначаються законом.

Стаття 212. Розгляд справ у всіх судах усний і відкритий. Слухання справи в закритому засіданні допускається з додержанням усіх правил судочинства лише у випадках, коли суд вирішить, що гласний розгляд може призвести до розголошення державної, професійної або комерційної таємниці чи фактів особистого або сімейного життя громадян.

Стаття 213. Судочинство здійснюється на засадах змагальності та забезпечення рівноправності сторін.

Стаття 214. Судочинство провадиться державною мовою або національною мовою більшості населення тієї чи іншої місцевості. Особам, які беруть участь у справі і не володіють державною мовою, забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь у судовому розгляді через перекладача і право виступати в суді рідною мовою.

Стаття 215. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд справи в тому суді, який визначений законом.

Стаття 216. Судове рішення повинно бути вмотивованим, неупередженим і ґрунтуватися на всебічно розглянутих та об'єктивно доведених фактах й оголошене публічно.

Судове рішення суду першої інстанції може бути оскаржене касаційному та апеляційному порядку.

Стаття 217. Судді не повинні застосовувати закон або його окреме положення, що не відповідає Конституції.

Якщо суд під час розгляду конкретної справи дійде висновку, що закон або його окреме положення, які належало застосувати, відповідають Конституції, він зупиняє провадження у справі і вносить до Конституційного Суду подання про визнання цього закону або його окремого положення неконституційним.

Стаття 218. Судові рішення, що набули чинності, є обов'язковими для всіх державних органів, підприємств, установ й організацій, органів місцевого і регіонального самоврядування, громадян та їхніх об'єднань, посадових та інших осіб і підлягають виконанню (в тому числі і в примусовому порядку) на всій території України.

Стаття 219. Матеріальна та моральна шкода, заподіяна внаслідок судової помилки чи незаконних дій органів суду, прокуратури, дізнання і слідства, має бути відшкодована за рахунок держави відповідно до закону.

В. ПРОКУРАТУРА

Стаття 220. На Генерального прокурора України і підпорядкованих йому прокурорів покладаються:

1) нагляд за дотриманням законів органами державної виконавчої влади, місцевого і регіонального самоврядування при прийнятті ними актів, які стосуються інтересів держави;

2) нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і попереднє розслідування;

3) досудове розслідування кримінальних справ у випадках, передбачених законом;

4) підтримування державного обвинувачення в суді;

5) нагляд за дотриманням законів у місцях застосування заходів примусового характеру;

6) захист майнових та інших інтересів держави.

Стаття 221. Генеральний прокурор України призначається Радою Послів за поданням Голови Ради Послів строком на 5 років. Прокурорів областей (земель), районів (округів) і міст призначає Генеральний прокурор України строком на 5 років.

Прокурор Республіки Крим призначається Генеральним прокурором за поданням Верховної Ради Республіки Крим. У разі недосягнення протягом трьох місяців згоди між

Генеральним прокурором України і Верховною Радою Республіки Крим питання про призначення прокурора Республіки Крим вирішує Рада Послів Національних Зборів України за поданням альтернативних кандидатур Верховною Радою Республіки Крим і Генеральним прокурором України.

Стаття 222. Прокурор має право вимагати та одержувати від будь-яких органів, організацій і службових осіб документи і достовірну інформацію, необхідну для виконання ним своїх повноважень.

Стаття 223. На прокурорів й інших посадових осіб прокуратур поширюються вимоги несумісності, які встановлені статтею 208 цієї Конституції.

Організація, повноваження і порядок діяльності Прокуратури України визначаються Конституційним законом.

Розділ VI

МІСЦЕВЕ І РЕГІОНАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 224. Місцеве самоврядування здійснюється населенням міст, селищ і сіл (територіальними громадами) безпосередньо або через обрані ним органи.

Система місцевого самоврядування включає міські, селищні і сільські Ради, місцеві референдуми та інші форми територіальної самоорганізації населення.

Органами місцевого самоврядування є міські, селищні, сільські Ради.

Міські, селищні і сільські Ради наділяються компетенцією, яка не може бути змінена інакше як законом або договором. У межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування діють самостійно.

Стаття 225. Міські, селищні і сільські Ради складаються із радників, які обираються терміном на 5 років на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні, вільному і рівноправному висуненні кандидатів.

Радники є відповідальними за певну сферу самоврядування відповідної територіальної громади.

Очолює міську, селищну, сільську Раду голова, який обирається радниками або безпосередньо виборцями.

Голова Ради є одночасно головою відповідної територіальної громади.

Стаття 226. Міські, селищні і сільські Ради для здійснення своїх повноважень створюють необхідні виконавчі органи, які очолюють відповідні радники.

Стаття 227. Міські, селищні і сільські Ради у межах своїх повноважень розробляють, затверджують і виконують бюджети відповідних населених пунктів, встановлюють передбачені законом місцеві податки і збори, здійснюють управління і розпоряджаються комунальною власністю, вирішують інші питання, що впливають з колективних потреб відповідної територіальної громади.

Відносини місцевих Рад з підприємствами, організаціями та установами, кооперативами та іншими організаціями й особами, майно яких не належить до комунальної власності, будуються на податковій і договірній основі.

У порядку і в межах, встановлених законом, органи місцевого самоврядування можуть здійснювати делеговані їм повноваження державної адміністрації.

Стаття 228. Регіональне самоврядування здійснюється населенням в межах областей (земель) і районів безпосередньо шляхом регіональних референдумів та через обласні (земельні) і районні Ради.

Обласні (земельні) і районні Ради складаються із радників, які обираються терміном на 5 років міськими, селищними і сільськими Радами.

Варіант: Радники обласних (земельних) і районних Рад обираються виборцями областей (земель) і районів терміном на 5 років.

Стаття 229. Обласні (земельні) і районні Ради здійснюють нормотворчу, виконавчу, контрольну, координаційну та іншу діяльність у сферах і межах, визначених Конституційним законом.

Стаття 230. Очолює обласну (земельну), районну Раду її голова.

Голови обласних (земельних) і районних Рад обираються Радами з числа їхніх радників на термін повноважень Рад.

Голови обласних (земельних) і районних Рад організують роботу Рад, їхніх органів і радників, забезпечують виконання ухвалених рішень, представляють Ради у відносинах з державними органами, об'єднаннями громадян, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами і громадянами, а також у зовнішніх відносинах.

Стаття 231. Обласні (земельні), районні, міські, селищні і сільські Ради ухвалюють рішення.

Рішення обласних (земельних), районних, міських, селищних і сільських Рад не повинні суперечити Конституції, законам України, іншим правовим актам і є обов'язковими для виконання на відповідній території.

Рішення обласних (земельних), районних, міських, селищних і сільських Рад, які порушують Конституцію, закони України чи інші правові акти, призупиняються головою обласної (земельної) управи до прийняття рішення відповідним судом.

Стаття 232. Повноваження органів місцевого і регіонального самоврядування можуть бути припинені достроково Національними Зборами за поданням Президента, якщо ці органи порушують Конституцію, закони України і Укази Президента України. Порядок дострокового припинення повноважень органів місцевого і регіонального самоврядування визначається законом.

Стаття 233. Повноваження органів місцевого самоврядування міста Києва визначаються Законом про столицю України — місто Київ.

Розділ VII

ДЕРЖАВНА ОБОРОНА І БЕЗПЕКА

Стаття 234. Оборона України, збройний захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Загальне керівництво Збройними Силами здійснюється Національними Зборами, Президентом і Радою національної оборони України.

Безпосереднє керівництво Збройними Силами здійснюється Міністром оборони України.

Структура Збройних Сил, їхня чисельність, озброєння, економічне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення визначаються законом.

Стаття 235. Питання використання Збройних Сил для виконання завдань, не пов'язаних з обороною держави, вирішується Національними Зборами.

Стаття 236. Рада національної оборони створюється Президентом. Вона є вищим державним органом колегіального керівництва питаннями оборони і безпеки України.

Рада національної оборони утворюється з метою вироблення воєнної доктрини України у сфері оборони і державної безпеки, здійснення контролю за виконанням завдань держави щодо підтримання обороноздатності України.

Рада національної оборони у своїй діяльності підзвітна Національним Зборам.

Повноваження, склад, організація і порядок діяльності Ради національної оборони визначаються Конституційним законом.

Стаття 237. Національна гвардія України є державним військовим формуванням, покликаним захищати суверенітет України, її територіальну цілісність, а також життя та особисту гідність громадян, їхні конституційні права і свободи від злочинних посягань та інших антигромадських дій.

Національна гвардія підпорядкована Президенту. Безпосереднє керівництво Національною гвардією здійснюється її командуючим.

Стаття 238. Збройні Сили, Національна гвардія, Служба безпеки та органи внутрішніх справ не можуть бути використані будь-ким з метою повалення

конституційного ладу і усунення законно обраних органів влади, для протизаконного обмеження прав і свобод громадян, а також в інших цілях, які не відповідають цій Конституції.

Розділ VIII

ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 239. Питання про відповідність (конституційність) законів та інших правових актів Конституції України вирішує Конституційний Суд України.

Стаття 240. Конституційний Суд України складається з Голови, двох заступників Голови та 22 членів Конституційного Суду.

До складу Конституційного Суду може бути обраним громадянин України, який має право голосу, досяг на день обрання не менше 40 років, є кваліфікованим юристом, має стаж практичної, наукової або педагогічної роботи в галузі права не менше 10 років.

Голова Конституційного Суду призначається таємним голосуванням на спільному засіданні Ради Депутатів і Ради Послів Національних Зборів.

Кандидатуру на посаду Голови Конституційного Суду вносять у Національні Збори спільно Голова Національних Зборів і Президент. У разі, коли Голова Національних Зборів і Президент не дійдуть згоди щодо кандидатури на посаду Голови Конституційного Суду, запропоновані ними кандидатури вносяться у Національні Збори як альтернативні.

Заступники Голови і члени Конституційного Суду в однаковій кількості — 1 заступник Голови і 11 членів Конституційного Суду— призначаються в індивідуальному порядку таємним голосуванням на роздільних засіданнях Ради Депутатів і Ради Послів Національних Зборів.

Кандидатури на посади заступників Голови Конституційного Суду вносять у Раду Депутатів і Раду Послів спільно з Президентом відповідно Голова Ради Депутатів або Голова Ради Послів. У разі, коли Президент і Голова Ради Депутатів чи Голова Ради Послів не дійдуть згоди щодо кандидатур на посади заступників Голови Конституційного Суду, запропоновані ними кандидатури вносяться відповідно у Раду Депутатів чи Раду Послів як альтернативні.

Кандидатури на посади членів Конституційного Суду пропонуються Головами Ради Депутатів і Ради Послів.

Голова, заступники Голови і члени Конституційного Суду України є суддями Конституційного Суду і призначаються терміном на 10 років; їхнє повторне призначення не допускається.

Стаття 241. Судді Конституційного Суду при виконанні своїх обов'язків є незалежними і підкоряються тільки Конституції України.

На суддів Конституційного Суду поширюються вимоги несумісності їхніх посад, які встановлені статтею 208 цієї Конституції.

Судді Конституційного Суду користуються парламентською недоторканністю, встановленою статтею 132 цієї Конституції.

Суддя Конституційного Суду при вступі на посаду приносить перед Національними Зборами присягу такого змісту: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати високий обов'язок судді Конституційного Суду України, охороняти Конституцію України, забезпечувати її верховенство, поважати і захищати права і свободи людини і громадянина».

Стаття 242. Повноваження судді Конституційного Суду припиняються після закінчення терміну повноважень. До призначення нового судді він продовжує виконувати свої обов'язки, але не більше 4 місяців.

Повноваження судді Конституційного Суду припиняються достроково у зв'язку з:

а) його проханням про відставку;

б) втратою громадянства України або виїздом на постійне проживання за межі України;

- в) станом здоров'я, який перешкоджає виконанню ним своїх обов'язків;
- г) досягненням граничного віку, встановленого законом;
- д) порушенням ним вимог несумісності, які встановлені статтями 77 і 208 цієї

Конституції;

- є) порушенням присяги;
- ж) усуненням з посади в порядку імпічменту.

Рішення про дострокове припинення повноважень суддів Конституційного Суду ухвалюють Національні Збори.

Стаття 243. Конституційний Суд розглядає справи про відповідність Конституції (конституційність):

- 1) чинних законів та інших актів Національних Зборів і їхніх палат;
- 2) Конституції та законів Республіки Крим;
- 3) указів Президента;
- 4) актів міністрів та інших керівників центральних органів виконавчої влади

України;

- 5) актів голів обласних (земельних), районних і міських управ;

6) актів місцевого і регіонального самоврядування. Ці справи розглядаються за поданням Президента, Голови Ради Депутатів, Голови Ради Послів, не менше однієї п'ятої від загального складу Ради Депутатів чи Ради Послів, Голови Верховного Суду, Голови Вищого господарського суду, Генерального прокурора, Уповноваженого Національних Зборів у правах людини. Верховної Ради Республіки Крим, обласних (земельних) Рад, а також загальних судів у випадку, передбаченому статтею 217 цієї Конституції.

Конституційний Суд розглядає справи про конституційність законів та інших правових актів за скаргою громадянина, якщо справа, з приводу якої він скаржиться, розглядалася загальними судами і по ній прийнято остаточне судове рішення, і якщо він вважає, що закон чи інший правовий акт, який було застосовано при вирішенні цієї справи, суперечить Конституції. Скарги громадян подаються до Конституційного Суду через Уповноваженого Національних Зборів у правах людини.

З питань, визначених цією статтею, Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими на всій території України для законодавчих, виконавчих і судових органів, органів місцевого і регіонального самоврядування, посадових осіб, громадян та їхніх об'єднань.

Стаття 244. За поданням Національних Зборів і їхніх палат Конституційний Суд дає висновки про:

- 1) відповідність Конституції міжнародних договорів України, внесених у Національні Збори для ратифікації;
- 2) межі компетенції органів законодавчої і виконавчої влади України, державних органів України та Республіки Крим, органів державної влади, місцевого і регіонального самоврядування в разі виникнення відповідних спорів між ними;
- 3) дотримання Конституції України Президентом;
- 4) дотримання Конституції України Прем'єр-міністром, іншими посадовими особами, які обираються, призначаються чи затверджуються Національними Зборами та їхніми палатами (за винятком суддів Конституційного Суду);
- 5) дійсність мандатів членів Національних Зборів у спірних випадках.

Конституційний Суд дає висновки і з інших питань, визначених цією Конституцією.

Стаття 245. Питання, віднесені до відання Конституційного Суду, розглядаються на його пленарних засіданнях і засіданнях колегій. Колегії Конституційного Суду утворюються Головою Конституційного Суду у складі трьох суддів.

На пленарному засіданні Конституційного Суду розглядаються справи з питань, визначених у пунктах 1, 2, 3 статті 243, пунктах 1, 2, 3 статті 244 цієї Конституції.

На засіданнях колегій Конституційного Суду розглядаються справи з питань, визначених у пунктах 4, 5, 6 і частині 3 статті 243, пунктах 4 і 5 статті 244 цієї Конституції.

Стаття 246. Рішення і висновки Конституційного Суду ухвалюються відкритим голосуванням на пленарному засіданні більшістю голосів від встановленого цією Конституцією загального складу суду, а на засіданні колегії — більшістю членів колегії.

Засідання Конституційного Суду правомочне, якщо присутні не менше двох третин складу Суду.

Утримання суддів від голосування при ухваленні рішень і висновків забороняється.

Стаття 247. Рішення і висновки, ухвалені на пленарному засіданні Конституційного Суду, є остаточними.

Рішення і висновки, ухвалені на засіданні колегії, за поданням Голови Конституційного Суду можуть бути переглянуті на пленарному засіданні Конституційного Суду.

Стаття 248. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду визнаються неконституційними повністю або в певній частині, якщо була порушена передбачена цією Конституцією процедура їхнього розгляду, ухвалення або надання чинності.

Рішення Конституційного Суду про невідповідність законів чи інших нормативних актів або їхніх окремих положень Конституції, законам чи належним чином укладеним і ратифікованим міжнародним угодам України припиняє чинність цих актів з моменту введення їх в дію, якщо вони введені в дію після дня початку Конституційним Судом судочинства, а тих, що введені в дію до дня початку здійснення Конституційним Судом судочинства, з дня прийняття Конституційним Судом цього рішення.

Правовідносини, які виникли внаслідок неправочинного акта, регулюються органом, який прийняв такий акт, а в разі неспроможності за його клопотанням компетентним вищестоящим органом.

Матеріальна і моральна шкода, завдана фізичним і юридичним особам неконституційними актами і діями, відшкодовується державою.

Стаття 249. Компетенція Конституційного Суду не поширюється на судові рішення, акти органів дізнання, попереднього розслідування і прокуратури з конкретних справ.

Розділ IX ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ

Стаття 250. Символами державності України є герб, прапор і гімн.

Стаття 251. Державним гербом України є тризуб золотого кольору на синьому тлі.

Стаття 252. Державним прапором України є прямокутне полотнище, яке складається з двох рівношироких горизонтально розташованих смуг: верхньої — синього кольору, нижньої — жовтого кольору, які символізують чисте небо і хлібні лани, з зображенням тризуба золотого кольору у верхній частині на відстані однієї третини від дравка.

Співвідношення ширини прапора і його довжини — 2:3.

Стаття 253. Державним гімном України є мелодія національного гімну «Ще не вмерла Україна».

Стаття 254. Столицею України є місто Київ.

Стаття 255. Національним святом України є День Незалежності — 24 серпня.

Розділ X ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КОНСТИТУЦІЇ І КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКОНІВ

Стаття 256. Зміни і доповнення до Конституції можуть вноситися за ініціативою не менше однієї третини складу кожної палати Національних Зборів або у порядку народної ініціативи, підтриманої підписами не менше 2 мільйонів виборців.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції в порядку здійснення народної ініціативи приймається всеукраїнським референдумом.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції в порядку здійснення парламентської ініціативи приймається Національними Зборами не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати.

Стаття 257. Не можуть бути внесені зміни і доповнення до Конституції, якщо вони спрямовані проти національної незалежності і територіальної цілісності України, на зміну конституційного ладу, обмеження закріплених Конституцією форм власності, проти прав людини або приймаються в умовах надзвичайного стану.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції не підлягає скріпленню Президентом.

Стаття 258. Закони, які у цій Конституції іменуються конституційними, приймаються, змінюються і доповнюються не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу кожної палати Національних Зборів.

Конституційні закони можуть бути прийняті, змінені чи доповнені при наявності висновку Конституційного Суду про конституційність проектів цих законів, змін чи доповнень до них.

Конституційні закони, зміни і доповнення до них не підлягають скріпленню Президентом.

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Закони, посилання на які містяться в Конституції України, мають бути прийняті протягом року після набрання нею чинності. Якщо такі закони були прийняті раніше, вони до їх перегляду протягом вказаного строку застосовуються в частині, що не суперечить цій Конституції.

Інші закони та нормативні акти мають бути приведені у відповідність до Конституції України протягом одного року з моменту набрання нею чинності. До цього вони можуть застосовуватись в частині, що не суперечить Конституції України.

Стаття 2. Норми цієї Конституції є нормами прямої дії і безпосередньо регулюють відносини у разі відсутності відповідного закону.

Стаття 3. Територіальний устрій України залишається незмінним до вивчення і вирішення питання про перехід до нової системи адміністративно-територіального поділу України згідно з конституційними принципами.

Стаття 4. Не пізніше 3 місяців після набрання Конституцією України чинності проводяться вибори Ради Послів.

До обрання Ради Послів Верховна Рада України XII скликання має повноваження обох палат Національних Зборів України, проводить свої засідання спільно і приймає рішення спільним голосуванням визначеною кількістю голосів від повного складу Верховної Ради України.

Після обрання Ради Послів Верховна Рада України набуває статусу Ради Депутатів до вповнення строку її нинішніх повноважень.

Стаття 5. Протягом двох місяців з дня набрання Конституцією України чинності утворюється Державний контрольний комітет та обирається Уповноважений Національних Зборів України у правах людини (Народний правозахисник).

Стаття 6. Протягом місяця з дня набрання Конституцією України чинності Президент України подає Національним Зборам для затвердження і погодження вищих посадових осіб виконавчої влади, формує центральну і місцеву державну адміністрацію згідно з цією Конституцією.

Стаття 7. Протягом року з дня набрання Конституцією України чинності у відповідності з цією Конституцією проводиться судова реформа.

До прийняття відповідних законів, що регламентуватимуть організацію і діяльність суду і прокуратури, слідчих органів і проведення судової реформи, зберігають чинність

закони про ці органи, які діяли на момент набрання Конституцією України чинності, а самі органи зберігають свої повноваження до виповнення строку, на який вони обрані.

Стаття 8. Протягом року з дня набрання Конституцією України чинності формуються органи регіонального і місцевого самоврядування.

Варіант однопалатних Національних Зборів

Глава 19. ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА НАЦІОНАЛЬНІ ЗБОРИ

Стаття 1*. Законодавча влада в Україні належить Національним Зборам України, які є постійно діючим органом.

У випадках, визначених цією Конституцією, законодавча влада може реалізуватися шляхом всеукраїнського референдуму.

А. СКЛАД І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Стаття 2*. Національні Збори складаються із 450 депутатів України, які обираються безпосередньо народом по одномандатних виборчих округах терміном на 5 років.

Депутатом може бути громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років на день виборів, який має право голосу і рівень освіти, не нижчий загальнообов'язкового.

Стаття 3*. Депутати представляють народ України і є відповідальними перед виборцями.

Спори про дійсність мандатів депутатів України вирішує Конституційний Суд України.

Стаття 4*. Держава забезпечує умови для безперешкодного і ефективного здійснення депутатами України своїх повноважень.

Депутати України виконують свої функції на постійній основі. На час виконання своїх повноважень вони звільняються з попереднього місця роботи. Розміри винагороди депутатам України, інших виплат, пов'язаних з виконанням їхніх повноважень, та умови їхньої оплати визначаються Національними Зборами.

Депутати України підзвітні Національним Зборам. В разі неучасті без поважних причин депутата України у засіданнях Національних Зборів або їхніх органів, до яких його обрано, Національні Збори можуть виступити з ініціативою про його відкликання виборцями.

Депутатам України забороняється займатися підприємницькою діяльністю, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької у вільний від депутатської діяльності час.

Інші випадки несумісності мандата депутата України з метою забезпечення його незалежності та принципу розподілу влад встановлюються Конституційним законом про статус депутата України.

Стаття 5*. Депутати України мають право виступу на засіданнях Національних Зборів з усіх питань, які розглядаються, право запиту і запитань до будь-яких державних органів і посадових осіб (крім Президента України і органів судової влади), вимагати і одержувати від них інформацію, яка є необхідною для здійснення своїх повноважень, а також інші права, визначені цією Конституцією і Конституційним законом про статус депутата України.

Стаття 6*. Депутати України користуються парламентською недоторканністю.

Вони юридичне невідповідальні за голосування або висловлювання в Національних Зборах і їхніх органах.

Депутати України мають право не свідчити проти осіб, які довірили їм як депутатам відомості про будь-які факти, а також не повідомляти про ці факти.

Повноваження депутатів України та їхні права і свободи як громадян України не можуть бути обмежені в разі введення воєнного чи надзвичайного стану.

Депутати України не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, арештовані або піддані будь-яким іншим заходам, що обмежують їхні права і свободи, а

також заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без попередньої згоди на це Національних Зборів.

Подання про позбавлення депутата України парламентської недоторканності вносить до Національних Зборів Генеральний прокурор України.

Стаття 7*. Повноваження депутата України припиняються одночасно з припиненням повноважень Національних Зборів або в разі його смерті.

Дострокове припинення повноважень депутата України за рішенням Національних Зборів може бути у випадках:

- 1) невиконання ним без поважних причин протягом двох місяців вимоги щодо несумісності депутатського мандату;
- 2) складення повноважень за особистою заявою;
- 3) обвинувального вироку суду, що набрав чинності;
- 4) визнання судом депутата України недієздатним або безвісно відсутнім;
- 5) втрати громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України.

Рішення Національних Зборів про дострокове припинення повноважень депутата України може бути оскаржене ним в Конституційний Суд України.

Повноваження депутата України припиняються достроково в разі відкликання його виборцями.

Б. ПОВНОВАЖЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Стаття 8*. Національні Збори ухвалюють Конституцію України, вносять до неї зміни і доповнення.

Національні Збори ухвалюють Конституційні закони України, які передбачені статтями 15, 109, 122, 4*, 43*, 191, 201, 203, 223, 229, 236 цієї Конституції.

Національні Збори узгоджують Конституцію Республіки Крим, зміни і доповнення до неї.

Стаття 9*. Національні Збори ухвалюють закони України.

Виключно законами України визначаються:

- 1) права та свободи людини і громадянина, гарантії цих прав свобод;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців і, осіб без громадянства;
- 3) основні обов'язки людини і громадянина;
- 4) права національних меншин;
- 5) статус мов;
- 6) демографічна, міграційна (в тому числі імміграційна і еміграційна) політика;
- 7) принципи бюджетної, фінансової, цінової, кредитної, податкової, інвестиційної політики; засади побудови системи оподаткування; види податків, зборів та обов'язкових платежів; платники податків і об'єкти оподаткування; валюта, проби, вартість і типи національних монет, порядок і санкціонування емісії банкнот;
- 8) одиниці ваги, міри і часу;
- 9) принципи та основні напрями зовнішньої політики, організації оборони, основи керівництва і використання Збройних Сил;
- 10) основи організації державної безпеки і забезпечення громадського порядку;
- 11) принципи зовнішньоекономічної і митної політики;
- 12) правовий режим державних кордонів;
- 13) засади територіального устрою України;
- 14) основи організації місцевого і регіонального самоврядування, співробітництво регіонів, утворення вільних економічних зон;
- 15) загальні правила використання природних ресурсів, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, повітряного, морського, річкового, залізничного, автомобільного, трубопровідного транспорту і зв'язку;
- 16) правовий режим власності, порядок захисту майнових прав юридичних і фізичних осіб; порядок оподаткування майна;

- 17) основні засади і гарантії підприємництва;
- 18) екологічна політика, екологічні стандарти;
- 19) основи соціально-економічної політики, соціального захисту, шлюбу, сім'ї, материнства і дитинства, охорони здоров'я, виховання, освіти, науки, техніки і культури;
- 20) основи формування і діяльності громадських об'єднань та засобів масової інформації;
- 21) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 22) організація і діяльність Національних Зборів, правовий статус депутатів України;
- 23) основи організації і діяльності органів державної виконавчої влади, загальні засади, державної служби, здійснення державної статистики та інформатики;
- 24) кваліфікація злочинів й адміністративних правопорушень та визначення покарань за них; амністія;
- 25) судоустрій і судочинство, прокуратура, слідство, адвокатура і нотаріат; виправно-трудова установа;
- 26) порядок використання та захисту державного прапора, герба і гімну; статус столиці;
- 27) правовий режим воєнного і надзвичайного стану;
- 28) встановлення державних нагород і звань. До виключних повноважень Національних Зборів належить також ухвалення кодексів з усіх галузей законодавства, внесення до них змін і доповнень.

Національні Збори ухвалюють закони і з інших питань, у тому числі передбачених цією Конституцією.

Стаття 10*. До повноважень Національних Зборів належить:

- 1) внесення змін чи доповнень до Конституції і Конституційних законів України; узгодження Конституції Республіки Крим, змін і доповнень до неї;
- 2) оголошення рішень, прийнятих на всеукраїнських референдумах;
- 3) затвердження державного бюджету та звіту про його виконання;
- 4) надання згоди на укладення міжнародних договорів про державні союзи, економічні і військово-політичні об'єднання та міжнародні організації, державні кордони, а також угод, які стосуються конституційних прав і свобод громадян, громадянства чи потребують фінансових витрат держави;
- 5) ратифікація, денонсація, призупинення і анулювання дії міжнародних договорів.

Стаття 11*. Національні Збори збираються на засідання також для вирішення таких питань:

- 1) призначення виборів Президента України; проголошення акту його обрання і прийняття від нього конституційної присяги, прийняття чи відхилення відставки Президента України;
- 2) оголошення розпуску Національних Зборів; призначення чергових і позачергових виборів Національних Зборів;
- 3) ухвалення рішення про проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента України за вимогою не менше 2 мільйонів виборців або за ініціативою самих Національних Зборів;
- 4) призначення і звільнення з посади за поданням Президента Прем'єр-міністра України;
- 5) заслуховування доповідей Президента про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 6) призначення Голови, заступника Голови і суддів Конституційного Суду України і прийняття від них конституційної присяги; прийняття чи відхилення відставки Голови, заступника Голови і суддів Конституційного Суду України;
- 7) визначення структури та чисельності Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України;

- 8) оголошення стану війни за поданням Президента та схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил України в разі збройного нападу на неї;
- 9) затвердження указів Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, загальну або часткову мобілізацію;
- 10) повторного розгляду закону, на який було накладене вето Президента; накладення парламентського вето на нормативні укази Президента, які суперечать законам України;
- 11) заслуховування звітів і пропозицій утворених Національними Зборами тимчасових слідчих комісій, обговорення та прийняття рішень з них;
- 12) застосування імпідменту у випадках, передбачених цією Конституцією;
- 13) прийняття постанов, заяв, декларацій і звернень;
- 14) заслуховування відповідей на запити депутатів України;
- 15) парламентського контролю у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні; призначення Уповноваженого Національних Зборів у правах людини (Народного правозахисника);
- 16) парламентського контролю за діяльністю Національного банку України і Державного контрольного комітету; призначення Голови Національного банку, Голови Державного контрольного комітету і Державних контролерів;
- 17) надання попередньої згоди на укладання міжнародних договорів України, які стосуються прав і свобод людини, громадянства або вимагають фінансових витрат держави; договорів про державні союзи і військово-політичні об'єднання, міжнародні організації та державні кордони;
- 18) надання згоди на призначення і звільнення Президентом України Міністра фінансів України, Міністра закордонних справ України, Міністра юстиції України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра оборони України, Голови Служби безпеки України, Глави дипломатичних представництв України в інших державах та Глав представництв України при міжнародних організаціях;
- 19) застосування імпідменту при наявності підстав для порушення кримінальної справи проти Президента, Прем'єр-міністра та посадових осіб, які обираються, призначаються чи затверджуються Національними Зборами, що тягне за собою відсторонення від посади відповідної особи;
- 20) утворення, укрупнення чи ліквідація адміністративно-територіальних одиниць, їх найменування та перейменування;
- 21) затвердження статутів регіонального самоврядування;
- 22) призначення за пропозицією Голови Національних Зборів голів і членів Верховного Суду, Вищого господарського суду і призначення Генерального прокурора України;
- 23) утворення Вищої атестаційної і дисциплінарної комісії суддів.

Національні Збори можуть проводити розслідування і слухання з будь-яких питань, що стосуються суспільних інтересів.

Національні Збори правомочні також вирішувати будь-які інші питання, крім тих, які відповідно до цієї Конституції вирішуються всеукраїнським референдумом або віднесені до повноважень Президента України, Кабінету Міністрів, Конституційного Суду України, інших органів державної виконавчої чи судової влади, Республіки Крим, органів регіонального і місцевого самоврядування.

Стаття 12*. Національні Збори працюють сесійно.

Сесії Національних Зборів проводяться у формі засідань Національних Зборів, їхніх постійних і тимчасових комісій.

Стаття 13*. Національні Збори збираються на першу сесію не пізніше тридцятого дня після виборів.

Національні Збори є правомочними за умови обрання не менше чотирьох п'ятих депутатів України від визначеного Конституцією їхнього складу.

На черговій сесії Національні Збори збираються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії і засідання Національних Зборів із зазначенням порядку денного скликаються Головою Національних Зборів з його ініціативи або за вимогою не менше третини визначеного Конституцією складу Національних Зборів чи за пропозицією Президента. Такі сесії чи засідання закриваються відразу після вичерпання порядку денного.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Національні Збори збираються у дводенний строк без скликання.

Стаття 14*. Засідання Національних Зборів правомочні в разі наявності не менше двох третин від визначеного Конституцією їхнього складу і проводяться у відповідності до Регламенту Національних Зборів.

Стаття 15*. Засідання Національних Зборів веде їх Голова, а у випадках, передбачених Регламентом, інша визначена в ньому особа.

Перше засідання Національних Зборів відкриває Голова Національних Зборів попереднього скликання. До обрання Голови Національних Зборів нового скликання їх засідання веде обрана Національними Зборами Президія засідання.

Стаття 16*. На першому засіданні Національні Збори обирають Мандатну і Лічильну комісії.

За поданням Мандатної комісії Національні Збори приймають рішення про визнання повноважень депутатів України, а в разі порушення Закону про вибори — про визнання повноважень окремих депутатів недійсними.

Стаття 17*. Засідання Національних Зборів проводяться гласно і відкрито. Для проведення закритого засідання вимагається рішення не менше двох третин від визначеного Конституцією складу Національних Зборів,

Голосування на засіданнях Національних Зборів є персональним і здійснюється відкрито, якщо інше не визначене цією Конституцією і Регламентом.

Стаття 18*. Національні Збори ухвалюють акти на засіданнях після їхнього обговорення більшістю голосів від визначеного Конституцією їхнього складу, якщо інше не встановлене в цій Конституції або в Регламенті.

Стаття 19*. Національні Збори обирають із свого складу Голову, заступників Голови і Секретаря, а також голів постійних комісій Національних Зборів. Рішенням Національних Зборів вони можуть бути усунені з посади.

Голова Національних Зборів:

1) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розгляду на засіданнях Національних Зборів та їх Президії.

підписує акти, ухвалені Національними Зборами та їх Президією;

2) представляє Національні Збори у зносинах з органами та організаціями усередині держави та за кордоном;

3) формує секретаріат Національних Зборів й організує його роботу;

4) розпоряджається бюджетними асигнуваннями, які виділяються на утримання Національних Зборів і їхнє функціонування;

5) здійснює інші функції, передбачені цією Конституцією.

Заступники Голови Національних Зборів виконують за дорученням Голови Національних Зборів окремі його функції, замішують Голову Національних Зборів у разі його відсутності або неможливості здійснення ним своїх обов'язків.

Стаття 20*. Національні Збори утворюють свою Президію у складі Голови Національних Зборів, який є Головою Президії, заступників Голови Національних Зборів, Секретаря Національних Зборів і голів постійних комісій Національних Зборів.

Президія Національних Зборів є підзвітним їм органом, який забезпечує організацію роботи Національних Зборів та їхніх органів; здійснює інші повноваження.

Стаття 21*. Національні Збори створюють із свого складу постійні комісії.

Постійні комісії ведуть законопроекти; роботи, готують і попередньо розглядають питання, які віднесені до повноважень Національних Зборів, здійснюють контроль за виконанням законів та інших актів Національних Зборів і їхніх органів.

Постійні комісії з питань, які віднесені до їхніх повноважень, ухвалюють постанови. Постанови комісій підлягають негайному розгляду відповідними органами, організаціями і посадовими особами з повідомленням, про результати розгляду,

Національні Збори можуть утворити, коли визнають за необхідне, тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань своєї компетенції.

Стаття 22*. Національні Збори можуть обирати із свого складу тимчасові слідчі комісії для проведення розслідування з будь-яких конкретно визначених ними питань, що становлять суспільний інтерес.

Рішення Національних Зборів про утворення тимчасової слідчої комісії і визначення її завдання вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше третини від визначеного Конституцією складу Національних Зборів.

Тимчасові слідчі комісії здійснюють збір, вивчення і оцінку інформації з тими ж повноваженнями й обмеженнями, що й органи слідства і судової влади; подають звіти і пропозиції на розгляд Національних Зборів.

Тимчасові слідчі комісії припиняють свою діяльність після прийняття Національними Зборами остаточного рішення щодо проведеного розслідування.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для суду.

Стаття 23*. Депутати України мають право утворювати парламентські групи для надання допомоги в організації роботи Національних Зборів, сприяння депутатам України у здійсненні повноважень, а також для узгодження їхніх позицій у питаннях, що розглядаються Національними Зборами та їхніми органами.

Зареєстровані парламентські групи мають право на пропорційне представництво в органах Національних Зборів, на гарантований виступ свого представника з будь-якого питання порядку денного, на матеріально-технічне забезпечення їхньої діяльності і допомогу технічного персоналу, а також інші права, визначені законом.

Стаття 24*. Повноваження Національних Зборів припиняються в день відкриття першої сесії Національних Зборів нового скликання.

Повноваження Національних Зборів можуть бути припинені в порядку саморозпуску або за рішенням всеукраїнського референдуму, який проводиться на вимогу не менше 2 мільйонів виборців.

Якщо за рішенням всеукраїнського референдуму буде висловлене недовір'я Національним Зборам, Національні Збори оголошують свій розпуск і призначають день виборів нових Національних Зборів. Новообрані Національні збори мають повноваження на повний термін, визначений в статті 2* цієї Конституції.

Стаття 25*. Організація роботи Національних Зборів визначається їхнім Регламентом, який приймається ними, має силу закону і набуває чинності з дня його публікації без скріплення підписом Президента України.

В. ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС

Стаття 26*. Право законодавчої ініціативи у Національних Зборах належить народу України, депутатам України, Президії Національних Зборів, їхнім постійним комісіям, Президенту України, Верховній Раді Республіки Крим.

Законодавча ініціатива здійснюється шляхом подання до Національних Зборів пропозицій про підготовку законопроектів чи текстів законопроектів, а також змін і доповнень до них.

Стаття 27*. Народ здійснює законодавчу ініціативу шляхом внесення до Національних Зборів відповідного законопроекту, який розглядається у пріоритетному порядку.

Законопроект вноситься від імені не менше 300 тисяч виборців.

Законопроект про зміни та доповнення Конституції вноситься від імені не менше 2 мільйонів виборців.

Порядок здійснення законодавчої ініціативи народу регулюється законом.

Стаття 28*. Законопроекти подаються до Президії Національних Зборів, поширюються серед депутатів України, попередньо обговорюються у відповідних постійних чи тимчасових спеціальних комісіях.

Попередньо розглянутий комісіями законопроект з їхніми висновками передається на розгляд Національних Зборів. Розгляд законопроекту на засіданні Національних Зборів організовується у такий спосіб, щоб з'ясувати дійсне волевиявлення більшості депутатів України.

Розгляд і прийняття законопроекту Національними Зборами передбачає:

- схвалення основних положень в принципі;
- схвалення постановитивно і в цілому.

При необхідності Національні Збори приймають закон чи постанову про порядок введення прийнятого закону в дію.

Стаття 29*. Закон після його обговорення і голосування постановитивно і в цілому вважається ухваленим, якщо за нього проголосувала більшість від встановленого Конституцією складу Національних Зборів, якщо інше не передбачене цією Конституцією.

Стаття 30*. Законопроект, який потребує фінансових витрат, вноситься на засідання Національних Зборів за умови, що до нього додаються необхідні розрахунки Державного контрольного комітету й обґрунтування відповідної постійної комісії про шляхи їхнього покриття.

В ухваленому законі, який потребує нових або додаткових витрат, мають бути визначені шляхи їхнього покриття,

Стаття 31*. Ратифікація, денонсація, призупинення чи анулювання міжнародних договорів здійснюються шляхом прийняття відповідного закону, якщо інше не передбачене в самому договорі.

Стаття 32*. Закон підписує Голова Національних Зборів і відразу передає його Президенту.

Президент прочитує закон, приймає його до виконання, скріплює своїм підписом та офіційно публікує протягом 15 днів з дня отримання закону. До вповнення цього терміну Президент може скористатися своїм правом відкладального вето і повернути закон зі своїми зауваженнями до Національних Зборів для повторного розгляду. Якщо під час повторного розгляду закон буде прийнятий більшістю голосів від встановленого Конституцією складу Національних Зборів (варіант: двома третинами), Президент зобов'язаний його підписати і опублікувати протягом 10 днів.

У разі, коли Президент протягом встановленого терміну не повернув закон на повторний розгляд, закон вважається скріпленим Президентом.

Якщо Президент подає не скріплений ним закон з мотивів його неконституційності до Конституційного Суду, то визначений для скріплення закону термін відповідно продовжується.

Закони, акти Національних Зборів, які не підлягають скріпленню Президентом, публікуються Національними Зборами.

У випадку, коли Президент застосовує право вето після закінчення сесії Національних Зборів, має бути негайно скликана позачергова сесія для повторного розгляду закону.

Стаття 33*. За рішенням Національних Зборів закон до його скріплення Президентом може бути винесений на всеукраїнський референдум. Закон, ухвалений на всеукраїнському референдумі, не підлягає скріпленню Президентом.

Стаття 34*. Зміни, доповнення, скасування законів та їхнє тлумачення здійснюються у тому ж порядку, як і їхнє прийняття.

Стаття 35*. Закон набуває чинності після 10 днів з моменту його опублікування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Г. БЮДЖЕТ. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 36*. Національні Збори здійснюють виключні повноваження по розпорядженню всім майном, що знаходиться у державній власності і є державною казною.

Правовий режим державного майна визначається законом.

Оперативне управління державним майном на основі і в рамках закону здійснюють виконавча влада та інші визначені законом державні органи.

Загальний контроль над додержанням режиму державного майна здійснюють Національні Збори.

Стаття 37*. Державний бюджет України становлять прибутки і видатки держави.

Прибутки і видатки держави мають бути конкретно визначені і збалансовані.

У Законі про державний бюджет не можуть бути скасовані чи скорочені видатки, які були передбачені іншими чинними законами.

Національні Збори можуть здійснити нове обчислення державних прибутків, а також змінити попередні і виділити нові асигнування на поточний бюджетний рік у додатковому бюджеті.

Будь-які видатки, не передбачені державним бюджетом, є порушенням закону.

Закон встановлює граничний розмір бюджетного дефіциту. Покриття дефіциту за рахунок емісії неприпустиме без дозволу Національних Зборів.

У разі прийняття Національними Зборами державного бюджету з перевищенням видатків над доходами в Законі про державний бюджет передбачаються джерела і засоби покриття дефіциту. Закон про державний бюджет не може встановлювати нові податки, штрафи та інші платежі, не передбачені відповідними законами.

Національні Збори з урахуванням рівня економічного розвитку різних регіонів України, їхнього природного потенціалу, екологічного і демографічного стану визначають загальні принципи формування і здійснення місцевих і регіональних бюджетів.

Стаття 38*. Державний бюджет України приймається у формі закону щорічно на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин — на інший період.

Президент України протягом перших 15 днів осінньої сесії подає до Національних Зборів проект Закону про державний бюджет на наступний рік.

У цей же термін Національні Збори подають на розгляд свій проект Закону про державний бюджет.

Проект бюджету попередньо розглядається Державним контрольным комітетом, а також відповідними комісіями Національних Зборів.

Закон про державний бюджет, схвалений у порядку, передбаченому статтею 37* цієї Конституції, набирає чинності з першого січня наступного року і не підлягає скріпленню підписом Президента.

Якщо Президент або Національні Збори не подадуть проект Закону про державний бюджет до 30 листопада (або якщо проект Закону про державний бюджет до 31 грудня не буде схвалений, то Закон про державний бюджет поточного року залишається чинним на перший квартал наступного року.

Порядок складення і прийняття державного бюджету встановлюється законом.

Стаття 39*. Президент подає до Національних Зборів постатейний звіт про виконання державного бюджету не пізніше 3 місяців після виконання звітнього бюджетного року.

Поданий звіт попередньо розглядається Державним контрольным комітетом і відповідними комісіями Національних Зборів. Звіт затверджується з урахуванням їхніх висновків і підлягає опублікуванню.

Стаття 40*. Грошовий обіг і порядок розрахунків встановлюються Національним банком України, який має виключне право емісії грошей.

Національний банк України підзвітний Національним Зборам України.

Стаття 41*. Фінансовий контроль за здійсненням державного бюджету покладається на Національні Збори України, які здійснюють фінансовий контроль як безпосередньо, так і через Державний контрольний комітет.

Стаття 42*. Державний контрольний комітет є органом парламентського контролю за фінансовою діяльністю держави, органів місцевого і регіонального самоврядування та використанням рухомого - й нерухомого майна, що є публічною власністю.

Державний контрольний комітет підпорядкований і підзвітний Національним Зборам України.

Стаття 43*. Державний контрольний комітет складається з Державних контролерів, які призначаються Національними Зборами із числа фахівців у галузі фінансів і права строком на 5 років. На Державних контролерів поширюються умови несумісності, передбачені статтею 208 цієї Конституції.

Очолює Державний контрольний комітет Голова державного контрольного комітету. Голова Державного контрольного комітету та його заступник призначаються за поданням Голови Національних Зборів на їх засіданні.

Державний контрольний комітет з питань своєї компетенції може проводити розслідування з тими ж повноваженнями, що й тимчасові слідчі комісії Національних Зборів.

Організація, компетенція і порядок діяльності Державного контрольного комітету визначаються Конституційним законом.

<http://www.rada.gov.ua/konst/POST/2525.HTM>

Конституційний проект опублікований у пресі 26 жовтня 1993 р.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД,
ВИРАЖАЮЧИ свою суверенну волю,
СПИРАЮЧИСЬ на багатотисялітню історію українського національного державотворення,
ДБАЮЧИ про забезпечення усіх прав і свобод людини, гідних умов її життя,
ПРАГНУЧИ до збереження і зміцнення соціальної злагоди,
ПІКЛЮЮЧИСЬ про побудову і розвиток громадянського суспільства,
БАЖАЮЧИ вільно жити в демократичній правовій державі,
КЕРУЮЧИСЬ Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, підтвердженням 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,
УСВІДОМЛЮЮЧИ відповідальність перед нинішніми і майбутніми поколіннями,
ЗАТВЕРДЖУЄ цю Конституцію і проголошує її **ОСНОВНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ.**

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Стаття 1

Україна є демократичною правовою соціальною державою.

Стаття 2

Конституційний лад України ґрунтується на визнанні людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю, пріоритеті її прав і свобод.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Держава відповідальна перед людиною і суспільством за свою діяльність.

Стаття 3

Україна є республікою. Вся влада в Україні належить народові.

Український народ, який складають громадяни України усіх національностей, є єдиним джерелом влади.

Влада народу (народовладдя) здійснюється на основі Конституції України безпосередньо і через систему державних органів і органів місцевого самоврядування.

Державна влада здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову.

Кожна влада при виконанні своїх функцій діє у встановлених Конституцією межах.

Від імені народу в межах Конституції України виступає виключно Верховна Рада України.

Жодна частина народу, жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть присвоювати право здійснювати державну владу.

Стаття 4

Конституція визнає і гарантує місцеве самоврядування.

Відносини органів державної влади і місцевого самоврядування регулюються законом.

Стаття 5

Вибори в Україні є вільними, відбуваються періодично і проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 6 В Україні діє принцип верховенства права, на якому ґрунтується ця Конституція.

Конституція має найвищу юридичну силу. Норми Конституції є нормами прямої дії. Закони та інші правові акти не повинні суперечити Конституції та конституційним законам України.

Громадяни здійснюють свої права за принципом «дозволене все, що не заборонене законом».

Державні органи, органи місцевого самоврядування, посадові особи здійснюють повноваження за принципом «дозволене лише те, що визначене законом».

Стаття 7

Державною мовою в Україні є українська мова.

В місцях компактного проживання однієї або декількох національних груп поряд з державною мовою може вживатись як офіційна в державних органах та установах мова, прийнята для більшості жителів даного населеного пункту.

Стаття 8

Держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності усіх національних меншин.

Україна виявляє піклування про задоволення національно-культурних духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами держави.

Стаття 9

Суспільне життя в Україні базується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

В Україні Гарантується рівне право громадян і громадських об'єднань на участь у державних справах і політичному житті.

Закон гарантує рівний захист усіх форм власності і видів господарювання, соціальну спрямованість економіки.

Жодна ідеологія не повинна обмежувати свободу переконань, поглядів, думок і не може визнаватись офіційною державною ідеологією.

Стаття 10

Територія України є єдиною, недоторканною і цілісною.

Стаття 11

Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, дотримується загально-визнаних принципів міжнародного права.

Зовнішня політика України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі неухильного додержання принципів поваги до державного суверенітету і суверенної рівності; незастосування сили чи погрози силою; непорушності кордонів і територіальної цілісності держав; невтручання у внутрішні справи; поваги прав людини і основних свобод; співпраці між державами; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; мирного врегулювання спорів.

Належним чином ратифіковані або схвалені й офіційно опубліковані міжнародні договори України становлять частину її законодавства і є обов'язковими для виконання.

Стаття 12

Громадяни України мають право чинити опір і перепони будь-кому, хто здійснює спробу насильницької ліквідації української державності, конституційного ладу, встановленого цією Конституцією, порушення територіальної цілісності чи чинить дії, спрямовані на захоплення державної влади.

РОЗДІЛ II. ПРАВА, СВОБОДИ І ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 13

Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах.

Природні права і свободи людини є невід'ємними.

Стаття 14

Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, становлять основу будь-яких інших прав і свобод особи і не є вичерпними.

Конституційні права і свободи не можуть бути скасовані.

Стаття 15

Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та рівні перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, посади, статі, раси, національності, мови, релігії, політичних та інших переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Ніхто не може користуватися перевагами і пільгами, не встановленими законом.

Здійснення особою своїх прав і свобод не повинно порушувати прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

Кожний має право на збереження і захист своєї національної належності.

Глава 2. ГРОМАДЯНСТВО

Стаття 17

В Україні існує єдине громадянство.

Громадянин України не може одночасно мати громадянство іншої держави.

Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права на вихід з громадянства України.

Підстави набуття і втрати громадянства України визначаються Конституційним законом про громадянство України.

Стаття 18

Громадянин України не може бути вигнаний за її межі або виданий іноземній державі.

Стаття 19

Україна Гарантує своїм громадянам піклування та захист за її межами.

Стаття 20

Правове становище іноземних громадян і осіб без громадянства, які перебувають на території України, визначається законом, який не може суперечити загальновизнаним принципам міжнародного права.

Іноземним громадянам та особам без громадянства може бути наданий політичний притулок.

Глава 3. ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Стаття 21

Кожна людина має невід'ємне право на життя і не може бути свавільно його позбавлена.

Закон захищає життя людини від будь-яких протиправних посягань.

Кожний має право захищати своє життя і життя інших осіб усіма законними засобами від будь-яких протиправних посягань.

Смертна кара до її повної відміни може застосовуватися відповідно до закону як виняткова міра покарання за навмисне вбивство і лише за вироком суду присяжних.

Стаття 22

Кожна людина має право на свободу, особисту недоторканність та повагу її гідності.

Арешт, тримання під вартою або інше обмеження особистої свободи у будь-якій формі не допускаються інакше, як на підставі вмотивованого рішення суду чи санкції прокурора, яка може бути оскаржена до суду, і тільки у випадках, передбачених законом.

У невідкладних випадках, зумовлених необхідністю попередження або припинення злочинів, уповноважені на те органи можуть затримувати підозрюваних осіб, про що протягом 24 годин вони повинні повідомити мирового суддю.

Якщо мировий суддя протягом наступних 24 годин не прийме вмотивованого рішення про тримання під вартою, затримана особа негайно звільняється.

Кожному затриманому чи заарештованому повинно бути невідкладно повідомлено про мотиви затримання чи арешту та роз'яснені його права.

Стаття 23

Ніхто не повинен зазнавати тортур або жорстоких, нелюдських або таких, що принижують його гідність, поводження чи покарання.

Жодна особа не може бути без її вільної згоди піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 24

Кожній людині Гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення в житло й інші володіння людини, проведення в них обшуку та огляду інакше, як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, врятуванням життя та майна, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення в житло і інші володіння людини, проведення в них обшуку і огляду.

Стаття 25

Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть допускатися за рішенням суду чи санкцією

прокурора для запобігання злочинам чи з'ясування істини в ході розслідування і розгляду кримінальних справ.

Стаття 26

Громадянам України Гарантується свобода пересування і вільного вибору місця проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом в інтересах охорони здоров'я, боротьби з епідеміями і стихійним лихом, попередження злочинів.

Кожний громадянин має право вільно покинути територію України і повернутися до неї при умові виконання обов'язків, що накладаються законом.

Стаття 27

Ніхто не може зазнавати свавільного втручання у його особисте і сімейне життя.

Не допускаються збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

Кожному гарантується судовий захист права спростувати невірогідну інформацію, а також відшкодування матеріальної і моральної шкоди, спричиненої оприлюдненням або використанням такої інформації.

Стаття 28

Кожний має право на свободу думки, совісті і релігії.

Це право включає свободу сповідувати чи не сповідувати релігію, змінювати її, безперешкодно відправляти одноособове чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Забороняється вимагати від священнослужителів відомості, одержані ними при сповіді віруючих.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань, за винятком виконання військового обов'язку. У разі коли виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, він має бути замінений виконанням альтернативної (невійськової) служби.

Стаття 29

Кожному Гарантується свобода слова та вільне виявлення в будь-якій формі своїх поглядів і переконань.

Кожний має право вільно і незалежно від державних кордонів шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово чи за допомогою друку або іншими способами на свій вибір.

Обмеження цього права визначається лише в законі з метою охорони державної та іншої захищеної законом таємниці, а також захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 30

Кожний громадянин має право у порядку, визначеному в законі, знайомитися з відомостями про нього та будь-якою інформацією в державних органах і установах, органах місцевого самоврядування, яка зачіпає його права і інтереси і не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Стаття 31

Громадяни України мають право на свободу об'єднання для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення економічних, політичних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке об'єднання, обмежений у правах або мати переваги у зв'язку з належністю чи неналежністю до нього.

Не допускається об'єднання громадян у випадках, передбачених статтею 86 цієї Конституції.

Стаття 32

Громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до відповідних органів державної влади і самоврядування.

Стаття 33

Визнається право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

Про проведення зборів, мітингів і демонстрацій в громадських місцях повідомляються державні органи чи органи місцевого самоврядування.

Закон встановлює вимоги до порядку здійснення цього права з метою забезпечення громадського порядку, безпеки, прав і свобод інших осіб.

Стаття 34

Кожний громадянин, який має право голосу, користується рівним правом доступу до зайняття державних посад, а також посад в органах місцевого самоврядування.

Кваліфікаційні та інші вимоги до кандидатів на відповідні посади визначаються законом. Заміщення цих посад здійснюється, як правило, за конкурсом.

Стаття 35

Усі мають право направляти індивідуальні й колективні письмові звернення до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, які зобов'язані розглядати їх, давати вмотивовані, юридичне обґрунтовані відповіді в установленій законом термін і вживати щодо цих звернень необхідних заходів.

Глава 4. ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ, ЕКОЛОГІЧНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Стаття 36

Громадяни України мають право на приватну власність, тобто право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном, засобами виробництва, природними ресурсами, що їм належать відповідно до чинного законодавства, та результатами інтелектуальної праці. Ніхто і ні за яких обставин не може бути протиправне позбавлений своєї власності. Здійснення громадянами права власності не повинно порушувати прав інших осіб.

Недоторканність приватної власності і право її успадкування гарантуються законом і забезпечуються судовим захистом. Кожний має право охороняти свою власність усіма законними засобами.

Стаття 37

Громадяни України мають право користуватися природними та іншими об'єктами суспільної власності для задоволення своїх потреб відповідно до законів України.

Стаття 38

Громадяни України мають право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Забороняється підприємницька діяльність депутатів Верховної Ради України депутатів Верховної Ради Республіки Крим, обласних (земельних) Рад, посадових осіб органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суду, прокуратури, слідства, служби безпеки, внутрішніх справ і військовослужбовців.

Стаття 39

Громадяни України мають право на працю, яку вони вільно обирають або на яку погоджуються.

Держава створює умови для повної зайнятості працездатного населення, рівні можливості для громадян у виборі професії і роду трудової діяльності, здійснює програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки працівників.

Наймодавець зобов'язаний забезпечити умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни праці і не є шкідливими. Відповідні стандарти умов праці встановлюються законом.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова, альтернативна їй невійськова служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком суду або у відповідності з законами про надзвичайний і воєнний стан.

Заробітна плата не може бути нижчою мінімального розміру, який встановлюється державою за участю професійних спілок, і має забезпечувати такий прожитковий мінімум для працівника і його сім'ї, який відповідає науково обґрунтованим фізіологічним і соціально-культурним потребам людини.

Кожному гарантується захист від незаконного звільнення та матеріальне забезпечення у випадку безробіття з незалежних від нього причин не нижче прожиткового мінімуму.

Стаття 40

Громадяни України мають право на відпочинок і дозвілля.

Максимальна тривалість робочого часу і мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, а також інші основні умови здійснення цього права встановлюються законом.

Стаття 41

Визнається право працюючих на страйк з метою захисту їхніх колективних економічних і соціальних прав і інтересів.

Страйк не допускається, якщо він може створити реальну загрозу життю і здоров'ю людей.

Ніхто не може бути примушений до участі у страйку.

Забороняються будь-які обмеження прав і переслідування працівника та його звільнення з роботи за участь у страйку, проведеному згідно з законом.

Забороняється страйк суддів, посадових осіб органів законодавчої і виконавчої влади, прокуратури, попереднього слідства, працівників служби зв'язку і транспорту, безпеки, внутрішніх справ і військовослужбовців.

Стаття 42

Громадяни України мають право на соціальне забезпечення в старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, інвалідності, нещасного випадку, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків державних і приватних установ, бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Пенсії та інші види соціальної допомоги, які є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя людини, не нижчий прожиткового мінімуму, встановленого державою за участю профспілок.

Стаття 43

Громадяни України мають право на житло.

Особам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату у відповідності з встановленими законом нормами. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла без законних на те підстав і не інакше, як за рішенням суду.

Стаття 44

Громадяни України мають право на охорону здоров'я.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм, розширенням мережі державних і комунальних медичних установ і підприємств.

Гарантується медичне страхування.

В державних і комунальних установах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів, страхових внесків та інших надходжень.

Стаття 45

Громадяни України мають право на освіту.

Гарантується загальнодоступність і безоплатність дошкільної, середньої загальної, середньої професійної та вищої освіти в державних і комунальних учбових закладах. Рівень обов'язкової освіти встановлюється законом.

Стаття 46

Кожний має право на екологічно безпечні для життя і здоров'я навколишнє середовище, продукти харчування і предмети побуту.

Закон гарантує кожному право вільного доступу до вірогідної інформації про стан природного середовища, умови життя і праці, якість продуктів харчування і предметів побуту, а також право на поширення такої інформації.

Приховування або спотворення службовими особами інформації про факти, що завдають шкоди здоров'ю людей, караються законом.

Стаття 47

Громадянам України гарантується свобода викладацької та іншої творчої діяльності й досліджень в галузі науки, техніки, культури і забезпечується загальнодоступність надбань національної і світової науки та культури, які є у публічних фондах.

Глава 5. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД

Стаття 48

Громадянам України гарантується рівний захист законом. Усі права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожний має право законними засобами реагувати на порушення своїх прав і свобод.

Стаття 49

Гарантується право кожного знати свої права й обов'язки. З цією метою держава у встановлений законом термін публікує і робить загальнодоступними усі закони та інші нормативні акти.

Не доведені належним чином до відома населення закони та інші нормативні акти є нечинними і не підлягають виконанню і застосуванню.

Стаття 50

Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

За видання і виконання очевидно злочинного розпорядження чи наказу наступає юридична відповідальність.

Стаття 51

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності за одне і те ж правопорушення.

Стаття 52

Принцип презумпції невинуватості гарантується.

Особа вважається невинуватою, поки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість.

Звинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви у справі тлумачаться на користь підозрюваної, звинувачуваної чи підсудної особи.

Ніхто не може бути підданий кримінальному покаранню інакше, як за вироком суду.

У випадку відміни судового вироку як неправосудного держава відшкодовує повну матеріальну і моральну шкоду тим, кому вона заподіяна.

Стаття 53

Особа не несе відповідальності за відмову давати свідчення чи пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, звинувачуваний чи підсудний має право на захист, адвокатську та іншу кваліфіковану правову допомогу.

Кожний затриманий, взятий під варту чи звинувачений у скоєнні злочину має право користуватися допомогою адвоката відповідно з моменту затримання, взяття під варту або пред'явлення звинувачення.

Стаття 54

Засуджений користується усіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які випливають із вироку суду і закону, що регулює виконання покарань.

Держава забезпечує гуманне ставлення до осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, відповідає за їхню безпеку.

Стаття 55

Закон не має зворотної сили, за винятком випадків, коли він поліпшує становище, пом'якшує або скасовує відповідальність особи.

Ніхто не може нести відповідальність за діяння, які під час їх вчинення не визнавалися законом правопорушеннями. Якщо після вчинення правопорушення відповідальність за нього відмінена або пом'якшена новим законом, застосовується новий закон.

Стаття 56

Кожному Гарантується право на оскарження в судовому порядку дій державних органів і органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та будь-яких посадових осіб, які порушують чи обмежують його права та свободи.

Кожний має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними діями державних органів і органів місцевого самоврядування чи їхніх посадових осіб під час виконання ними службових обов'язків.

Відшкодуванню за рахунок держави підлягає також шкода, заподіяна громадянину внаслідок злочинних посягань, якщо не встановлений злочинець або якщо він неплатоспроможний.

Стаття 57

Кожний має право на юридичну допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. З метою надання юридичної допомоги діють незалежні об'єднання юристів, а також окремі особи, які мають право надавати таку допомогу.

Стаття 58

Державний контроль за законністю дій посадових осіб, що стосуються прав і свобод громадян, покладається на Уповноваженого Верховної Ради України у правах людини (Народного правозахисника).

Статус і порядок діяльності Уповноваженого Верховної Ради України у правах людини визначаються Конституційним законом.

Стаття 59

Конституційні права і свободи особи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених цією Конституцією і прийнятими на її основі законами, з метою захисту прав і свобод інших осіб, охорони здоров'я та громадської безпеки.

Такі обмеження мають бути мінімальними і відповідати засадам демократичної держави.

У випадках введення воєнного або надзвичайного стану можуть бути обмежені права, передбачені статтями 24, 25, 26, 29, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41 Конституції, і лише на той термін і в тій мірі, які обумовлюються гостротою відповідного стану.

Нагляд за дотриманням умов обмеження конституційних прав і свобод громадян покладається на Уповноваженого Верховної Ради України у правах людини.

Глава 6. ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ

Стаття 60

Кожний зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції і законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності за виконання обов'язків.

Стаття 61

Захист Батьківщини є обов'язком громадянина України, Громадяни України несуть військову службу відповідно до закону.

Стаття 62

Кожний зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Стаття 63

Кожний зобов'язаний не завдавати шкоди природі, історико-культурній спадщині, відшкодувати завдані їм збитки.

РОЗДІЛ III. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА

Глава 7. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 64

Громадянське суспільство ґрунтується на засадах свободи і рівноправності людей, самоорганізації і саморегулювання.

Держава підпорядковується служінню громадянському суспільству і спрямовує свою діяльність на забезпечення рівних можливостей для всіх як основи соціальної справедливості.

Правове регулювання в громадянському суспільстві здійснюється в межах, визначених цією Конституцією, і спрямоване на забезпечення інтересів людини.

Глава 8. ВЛАСНІСТЬ

Стаття 65

Власність в Україні є приватною і суспільною. Приватною є власність окремих громадян і їх об'єднань. Суспільною є державна і комунальна (муніципальна) власність. Законом гарантується соціальна функція власності.

З метою забезпечення загальнодержавних інтересів закон встановлює вичерпний перелік об'єктів власності, які можуть знаходитись виключно у державній власності.

Стаття 66

В Україні відповідно до закону можуть бути об'єкти права власності іноземних держав, їхніх громадян і міжнародних організацій. Право приватної власності на землю надається лише громадянам України на підставах і в межах, визначених у законі.

Стаття 67

Примусове відчуження приватної власності може мати місце лише з мотивів суспільної необхідності як виняток і за умов попереднього і повного відшкодування державою її ринкової вартості.

Примусове відчуження приватної власності з наступним повним відшкодуванням її ринкової вартості допускається лише за умов воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може мати місце у випадках, обсязі і порядку, встановлених законом, лише у зв'язку із скоєнням правопорушення.

Глава 9. ПІДПРИЄМНИЦТВО

Стаття 68

Закон Гарантує свободу підприємництва, договорів і сумлінної та ненадмірної конкуренції.

Забороняється безпосереднє втручання державних органів у господарську діяльність приватних та комунальних підприємств, за винятком випадків введення воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 69

Закон Гарантує право трудових колективів брати участь в управлінні державними і комунальними підприємствами, створювати для цього необхідні контрольні та інші громадські (крім політичних) органи та організації.

Стаття 70

Забороняється монополістична діяльність, яка спрямована або призводить до зловживання домінуючим становищем на ринку.

Межі і види державної монополії встановлюються законом.

Стаття 71

Держава захищає інтереси споживачів, підтримує громадські форми їх охорони, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції, усіх видів обслуговування.

Глава 10. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Стаття 72

В Україні визнається пріоритет екології над економікою.

Держава здійснює екологічну політику, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки шляхом раціонального природокористування, охорони навколишнього природного середовища, збереження генетичного фонду живої природи, здійснення екологічної освіти населення.

Стаття 73

В Україні здійснюється державна та заохочується громадська та інші види екологічної експертизи.

Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, проектної, господарської та іншої діяльності, наслідки якої впливають на стан навколишнього середовища.

Стаття 74

Будь-які порушення екологічних стандартів, приховування екологічної інформації або її спотворення є суспільне небезпечними і караються законом.

Рішення громадських об'єднань не є обов'язковими для населення, державних органів місцевого самоврядування.

Стаття 87

Професійні спілки утворюються для захисту економічних і соціальних прав та інтересів трудящих.

Професійні спілки здійснюють свою діяльність на підприємствах і в установах незалежно від форм власності.

Стаття 88

Закон захищає права та інтереси релігійних організацій.

Усі віросповідання, релігійні організації та конфесії є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання, релігійної організації чи конфесії щодо інших не допускається.

Глава 14. СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 89

В Україні гарантується свобода інформації. Законом забезпечуються рівні права і можливості доступу до інформації.

Стаття 90

Засоби масової інформації є вільні. Цензура засобів масової інформації забороняється.

Засновниками засобів масової інформації можуть бути фізичні та юридичні особи.

Не допускається монополізація будь-якого виду засобів масової інформації.

Стаття 91

Засоби масової інформації мають право на одержання відомостей від державних органів, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, посадових осіб, а також вірогідних даних про їхню діяльність.

Забороняється використання засобів інформації для розголошення відомостей, що становлять державну чи іншу охоронювану законом таємницю, для закликів до повалення конституційного ладу чи захоплення влади, до порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, зазіхання на права і свободи людини та суспільну мораль.

Примусове призупинення діяльності або ліквідація засобів масової інформації здійснюються в судовому порядку.

РОЗДІЛ IV. ПРЯМЕ НАРОДОВЛАДДЯ

Стаття 92

Основою народовладдя в Україні є суверенна воля її народу.

Народне волевиявлення здійснюється через референдуми, вибори, народну законодавчу ініціативу, всенародні і місцеві обговорення найважливіших питань державного і громадського життя та інші форми безпосередньої демократії.

Стаття 93

Право голосу на референдумах і виборах мають громадяни України, що досягли 18 років на час їх проведення.

Права голосу не мають громадяни, визнані судом недієздатними.

Стаття 94

Референдум і вибори призначаються Верховною Радою України, Верховною Радою Республіки Крим, обласними (земельними) Радами і органами місцевого самоврядування за власною або народною ініціативою у відповідності з конституційними законами про референдум і вибори.

Всеукраїнський референдум призначається за вимогою не менше двох мільйонів громадян України, які мають право голосу, або не менше половини депутатів Верховної Ради України.

У випадку, передбаченому статтею 135 цієї Конституції, референдум призначається Президентом України.

Обласні (земельні) і місцеві референдуми призначаються за вимогою не менше однієї десятої частини громадян України, які постійно проживають на відповідній території і мають право голосу, або на вимогу не менше половини депутатів обласної (земельної) Ради або радників органу місцевого самоврядування.

Стаття 95

Виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про зміни території України та вступ її до міждержавних союзів

Обласні (земельні) і місцеві референдуми є обов'язковими при вирішенні питань про зміни в адміністративно-територіальному поділі та перейменуванні адміністративних одиниць.

Стаття 96

Виборчий процес здійснюється на засадах:

- 1) гласності і відкритості;
- 2) вільного і рівноправного висунення претендентів та кандидатів громадянами, громадськими об'єднаннями та політичними партіями;
- 3) неупередженості до кандидатів з боку державних органів, установ і організацій, органів місцевого самоврядування;
- 4) забезпечення державою рівних можливостей всім кандидатам у проведенні виборчої кампанії;
- 5) свободи агітації;
- 6) контролю за джерелами та встановленими законом обмеженнями фінансування та

витратами на виборчу кампанію.

Стаття 97

Народ здійснює законодавчу ініціативу шляхом внесення до Верховної Ради законопроекту.

Законопроект вноситься від імені не менше 300 тисяч громадян, які мають право голосу.

Законопроект про зміни та доповнення до Конституції вноситься від імені не менше 1 мільйона громадян, які мають право голосу.

РОЗДІЛ V. ВЕРХОВНА РАДА

Стаття 98

Єдиним органом законодавчої влади України є Верховна Рада України.

Стаття 99

Верховна Рада згідно з Конституцією України правомочна вирішувати будь-які питання державного і суспільного життя України, крім тих, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом або віднесені до відання Президента України, виконавчої та судової влади, областей (земель), Республіки Крим, а також органів місцевого самоврядування.

Глава 15. СКЛАД І ФОРМУВАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ

Стаття 100

Верховна Рада складається із 450 депутатів України, які обираються безпосередньо народом терміном на 4 роки.

Депутатом України може бути громадянин України, який має право голосу, не молодший двадцяти п'яти років на день виборів, постійно проживає в Україні.

Стаття 101

Депутати представляють український народ і є відповідальними перед виборцями.

Стаття 102

Закон Гарантує умови для безперешкодного і ефективного здійснення депутатами України своїх повноважень.

Депутати України виконують свої функції на постійній основі. На період дії депутатського мандата вони звільняються з попереднього місця роботи.

Депутатам України забороняється займатися підприємницькою діяльністю, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької.

Інші випадки несумісності мандата депутата України встановлюються Конституційним законом про статус депутата України.

Стаття 103

Депутатам України Гарантується парламентська недоторканність.

Депутати України юридичне не відповідальні за голосування або висловлювання у Верховній Раді і її органах, за винятком звинувачення у наклепі та образах.

Повноваження депутатів України не можуть бути обмежені навіть в разі введення воєнного чи надзвичайного стану.

Депутати України не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, арештовані або піддані заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без попередньої згоди на це Верховної Ради.

Подання про позбавлення депутата України парламентської недоторканності вносить до Верховної Ради Генеральний прокурор України.

Стаття 104

Повноваження депутата України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради.

Дострокове припинення повноважень депутата України за рішенням Верховної Ради може бути у випадках:

- 1) невиконання ним без поважних причин протягом двох місяців вимоги щодо несумісності депутатського мандата;
- 2) складення повноважень за його особистою заявою;
- 3) обвинувального вироку суду щодо нього, що набрав чинності;
- 4) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 5) втрати ним громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України.

Повноваження депутата України достроково припиняються також відповідно до закону про відкликання депутата України виборцями.

Глава 16. ПОВНОВАЖЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ

Стаття 105

Верховна Рада вносить зміни і доповнення до Конституції України з наступним затвердженням всеукраїнським референдумом.

Верховна Рада ухвалює конституційні закони України, які передбачені статтями 17, 58, 94, 102, 130, 145, 153, 167, 177 цієї Конституції, а також інші закони України, вносить до них зміни і доповнення, здійснює їх офіційне тлумачення.

Стаття 146

Виключно Конституцією і законами України визначаються:

- 1) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців і осіб без громадянства;
- 2) права та свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки людини і громадянина;
- 3) права національних меншин;
- 4) статус мов;
- 5) державний бюджет, основи фінансової, цінової, кредитної інвестиційної політики; засади побудови системи оподаткування; види податків, зборів та обов'язкових платежів; платники податків і об'єкти оподаткування; валюта, проби, вартість і типи національних монет, порядок і санкціонування емісії банкнот;
- 6) одиниці ваги, міри і часу;
- 7) правовий режим власності;
- 8) засади і гарантії підприємництва;
- 9) екологічна політика, екологічні стандарти;
- 10) основи використання природних ресурсів, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, повітряного, морського, річкового, залізничного, автомобільного, трубопровідного транспорту і зв'язку;
- 11) основи соціальної політики, соціального захисту громадян, шлюбу, сім'ї, охорони здоров'я, виховання, освіти і культури;
- 12) демографічна, міграційна (в тому числі імміграційна і еміграційна) політика.
- 13) основи формування і діяльності громадських об'єднань та засобів масової інформації;
- 14) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 15) організація і діяльність Верховної Ради, правовий статус депутатів України;
- 16) основи організації і діяльності органів державної виконавчої влади, засади державної служби, здійснення державної статистики та інформатики;
- 17) судоустрій, судочинство, судова експертиза, прокуратура, слідство і нотаріат; органи і установи виконання покарань; основи організації і діяльності адвокатури;
- 18) засади територіального устрою України, основи регіональної політики;
- 19) основи організації місцевого самоврядування;
- 20) засади утворення і функціонування вільних економічних зон;
- 21) статус міст загальнодержавного значення;
- 22) засади та основні напрямки зовнішньої політики;

- 23) основи організації і оборони державної безпеки і забезпечення громадського порядку;
- 24) засади зовнішньоекономічної і митної політики;
- 25) правовий режим державних кордонів;
- 26) встановлення і порядок використання та захисту державного прапора, герба і гімну;
- 27) статус столиці;
- 28) правовий режим воєнного і надзвичайного стану;
- 29) встановлення державних нагород і звань;
- 30) визначення діянь, які є злочинами, адміністративними і дисциплінарними правопорушеннями, і встановлення відповідальності за них; амністія.

До виключних повноважень Верховної Ради належать ухвалення основ, кодексів та інших кодифікаційних актів з усіх галузей законодавства, внесення до них змін і доповнень.

Верховна Рада може ухвалювати закони і з інших питань своєї компетенції.

Стаття 107

До повноважень Верховної Ради належить:

- 1) оголошення рішень, прийнятих на всеукраїнських референдумах;
- 2) затвердження державного бюджету та звіту про його виконання;
- 3) здійснення парламентського контролю у формах і межах, встановлених цією Конституцією;
- 4) ратифікація, прийняття, затвердження міжнародних міждержавних договорів або приєднання України до них, а також денонсація чи призупинення таких договорів;
- 5) призначення виборів Президента України; проголошення акта його обрання і прийняття від нього конституційної присяги; прийняття відставки Президента України;
- 6) оголошення розпуску Верховної Ради за рішенням всеукраїнського референдуму та прийняття рішення про саморозпуск; призначення чергових і позачергових виборів Верховної Ради (крім випадку, передбаченого ч. 6 ст. 116 цієї Конституції);
- 7) ухвалення рішення про проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента України за вимогою не менше 2 мільйонів виборців або за ініціативою самої Верховної Ради;
- 8) затвердження персонального складу Кабінету Міністрів України;
- 9) заслуховування щорічних доповідей Президента про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 10) призначення Голови та 7 суддів Конституційного Суду України; прийняття від Голови та суддів Конституційного Суду України присяги; прийняття чи відхилення відставки Голови та суддів Конституційного Суду, які призначаються Верховною Радою; призначення Голови і членів Верховного Суду, Вищого господарського суду, Генерального прокурора України;
- 11) визначення структури, чисельності та порядку використання Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України;
- 12) оголошення стану війни за поданням Президента та схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил України та інших військових формувань в разі збройного нападу;
- 13) затвердження указів Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, загальну або часткову мобілізацію;
- 14) повторний розгляд закону, на який було накладене вето Президента;
- 15) заслуховування звітів і пропозицій утворених Верховною Радою тимчасових слідчих комісій, обговорення та прийняття рішень з них;
- 16) усунення з посади Президента в порядку імпічменту;
- 17) прийняття постанов, ухвалення заяв, декларацій і звернень;

18) заслуховування відповідей по запитах депутатів України та ухвалення по них рішень;

19) контроль у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні; призначення і звільнення, а також прийняття відставки Уповноваженого Верховної Ради України у правах людини; заслуховування його доповідей про стан захисту прав і свобод людини в Україні;

20) призначення і звільнення, а також прийняття відставки Голови Державного контрольного комітету;

21) надання попередньої згоди на призначення Президентом України глав дипломатичних представництв України в інших державах та глав представництв України при міжнародних організаціях;

22) прийняття остаточних рішень з питань зміни правового статусу областей (земель) і Республіки Крим та їхніх територій (укрупнення, ліквідація тощо); надання згоди на зміну меж між областями (землями), областями (землями) і Республікою Крим;

23) дострокове припинення повноважень окремих обласних (земельних) Рад та органів місцевого самоврядування за поданням Президента України у разі порушення ними Конституції та законів України, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів; призначення до них нових виборів.

Верховна Рада може проводити розслідування і слухання з будь-яких питань, що стосуються інтересів держави і суспільства.

Стаття 108.

Верховна Рада працює сесійно.

Сесії Верховної Ради проводяться у формі пленарних засідань Верховної Ради і засідань її комітетів та комісій.

Стаття 109

Верховна Рада збирається на першу сесію не пізніше тридцятого дня після виборів.

Верховна Рада є правомочною за умови обрання не менше чотирьох п'ятих депутатів України від визначеного Конституцією їхнього складу.

На чергові сесії Верховна Рада збирається першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії і засідання Верховної Ради із зазначенням порядку денного скликаються Головою Верховної Ради з його ініціативи або за вимогою не менше третини визначеного Конституцією складу Верховної Ради чи за пропозицією Президента. Такі сесії чи засідання закриваються відразу після вичерпання порядку денного.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада збирається у дводенний строк без скликання.

Стаття 110

Засідання Верховної Ради веде її Голова, а у випадках, передбачених Регламентом, інша визначена в ньому особа.

Перше засідання Верховної Ради відкриває Голова Верховної Ради попереднього скликання. До обрання Голови Верховної Ради нового скликання її засідання веде обрана Верховною Радою Президія засідання.

Стаття 111

На першому засіданні Верховна Рада із свого складу обирає Мандатну і Лічильну комісії та затверджує їх голів.

За поданням Мандатної комісії Верховна Рада приймає рішення про визнання повноважень депутатів України, а в разі порушення Закону про вибори — про визнання повноважень окремих депутатів недійсними.

Стаття 112

Засідання Верховної Ради проводяться гласно і відкрито. Для проведення закритого засідання вимагається рішення не менше двох третин від визначеного Конституцією складу Верховної Ради.

Голосування на засіданнях Верховної Ради є персональним і здійснюється відкрито, якщо інше не визначене Конституцією і Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 113

Верховна Рада обирає із свого складу Голову Верховної Ради України та його заступників. Голова Верховної Ради:

- 1) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розгляду на засіданнях Верховної Ради, підписує акти, ухвалені Верховною Радою;
- 2) представляє Верховну Раду у зносинах з органами та організаціями усередині держави та за кордоном;
- 3) формує секретаріат Верховної Ради й організує його роботу; призначає його керівника, керівників підрозділів Секретаріату та їх заступників;
- 4) розпоряджається бюджетними асигнуваннями, які виділяються на утримання Верховної Ради і її функціонування;
- 5) здійснює інші функції, передбачені цією Конституцією. Заступники Голови Верховної Ради виконують функції, які визначаються Головою Верховної Ради.

Стаття 114

Верховна Рада затверджує перелік комітетів Верховної Ради та їх склад, обирає голів цих комітетів.

Комітети здійснюють законопроектні роботи, готують і попередньо розглядають питання, які віднесені до повноважень Верховної Ради, контролюють виконання законів та інших актів Верховної Ради і її органів.

Комітети з питань, які віднесені до їхніх повноважень, ухвалюють рішення. Рішення комітетів підлягають негайному розгляду відповідними органами, організаціями і посадовими особами з повідомленням про результати розгляду.

Верховна Рада може утворити, коли визнає за необхідне, тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань своєї компетенції.

Стаття 115

Верховна Рада може обирати із свого складу тимчасові слідчі комісії для проведення розслідування з будь-яких конкретно визначених ними питань, що становлять суспільний інтерес, якщо за їх утворення проголосувало не менше третини від визначеного Конституцією складу Верховної Ради.

Рішення Верховної Ради про утворення тимчасової слідчої комісії і визначення її завдання вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше третини від визначеного Конституцією складу Верховної Ради. Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для суду.

Стаття 116

Повноваження Верховної Ради припиняються в день відкриття першої сесії Верховної Ради нового скликання.

Повноваження Верховної Ради можуть бути припинені достроково:

- 1) в порядку саморозпуску;
- 2) за рішенням всеукраїнського референдуму про недовір'я Верховній Раді;
- 3) в результаті її розпуску Президентом у випадку, передбаченому статтею 135 цієї Конституції.

Саморозпуск Верховної Ради проводиться за рішенням Верховної Ради, якщо за таке рішення подано не менше двох третин голосів від встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Всеукраїнський референдум про довіру Верховній Раді проводиться відповідно до статті 94 цієї Конституції.

Якщо за рішенням всеукраїнського референдуму буде висловлене недовір'я Верховній Раді, вона оголошує свій розпуск і призначає день виборів нової Верховної Ради. Новообрана Верховна Рада має повноваження на повний термін, визначений в статті 100 Конституції.

У випадку розпуску Верховної Ради Президентом день виборів нової Верховної Ради призначається Президентом не пізніше двох місяців після розпуску Верховної Ради.

Глава 17. ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС

Стаття 117

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить народу, депутатам, комітетам Верховної Ради, Президенту України, Кабінету Міністрів України і Верховній Раді Республіки Крим.

Законопроект, внесений до Верховної Ради України в порядку народної ініціативи, розглядається у пріоритетному порядку.

Стаття 118

Законопроекти подаються до Секретаріату Верховної Ради, поширюються серед депутатів України, попередньо обговорюються у відповідних комітетах чи тимчасових спеціальних комісіях, після чого передаються на розгляд Верховної Ради згідно з Регламентом Верховної Ради України.

Розгляд і прийняття законопроекту Верховною Радою передбачає:

- схвалення основних положень проекту в принципі;
- схвалення його постатейно і в цілому.

Стаття 119

Верховна Рада ухвалює закони, постанови та інші акти на засіданнях простою більшістю голосів від визначеного Конституцією їхнього складу, за винятком випадків, передбачених статтями 115, 116, 121, 140, 141, 209 цієї Конституції.

Стаття 120

До законопроекту, який потребує фінансових витрат, додаються необхідні розрахунки Державного контрольного комітету й обґрунтування відповідного комітету про шляхи їхнього покриття.

В ухваленому законі, який потребує нових або додаткових витрат, мають бути визначені шляхи їхнього покриття.

Стаття 121

Закон підписує Голова Верховної Ради і відразу передає його Президенту.

Президент приймає закон до виконання, скріплює своїм підписом та офіційно публікує протягом 15 днів з дня отримання закону. До виконання цього терміну Президент може скористатися своїм правом відкладального вето і повернути закон зі своїми зауваженнями до Верховної Ради для повторного розгляду. Якщо під час повторного розгляду закон буде прийнятий двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу Верховної Ради, Президент зобов'язаний його підписати і опублікувати протягом 10 днів.

У разі коли Президент протягом встановленого терміну не повернув закон на повторний розгляд, закон вважається скріпленим Президентом.

Якщо Президент подає не скріплений ним закон з мотивів його неконституційності до Конституційного Суду, то визначений для скріплення закону термін відповідно продовжується.

У випадку коли Президент застосовує право вето після закінчення сесії Верховної Ради, має бути негайно скликана позачергова сесія для повторного розгляду закону.

Закон набуває чинності після 10 днів з моменту його опублікування, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Стаття 122

Ратифікація, прийняття, затвердження, денонсація чи призупинення міжнародних договорів, а також приєднання до них здійснюються шляхом прийняття відповідної постанови, якщо інше не передбачене в самому договорі.

Глава 18. БЮДЖЕТ. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 123

Бюджетну систему України складають загальнодержавний бюджет, бюджети областей (земель) і Республіки Крим, а також місцеві бюджети.

Стаття 124

Державний бюджет України становлять доходи і видатки держави які мають бути реальними, конкретно визначеними і збалансованими. Видатки держави, їх розмір і цільове спрямування визначаються виключно Законом про державний бюджет України.

Закон встановлює граничний розмір бюджетного дефіциту. Покриття бюджетного дефіциту за рахунок емісії можливе лише як виняток і тільки за дозволом Верховної Ради.

Верховна Рада може здійснити нове обчислення державних доходів, а також змінити попередні і виділити нові асигнування на поточний бюджетний рік у додатковому бюджеті.

У разі прийняття Верховною Радою державного бюджету з перевищенням видатків над доходами в Законі про державний бюджет передбачаються джерела і засоби покриття дефіциту. Закон про державний бюджет не може встановлювати нові податки, штрафи та інші платежі, не передбачені спеціальним законом.

Загальні принципи формування і виконання бюджетів областей (земель) і Республіки Крим, а також місцевих бюджетів визначаються Законом про бюджетну систему України.

Стаття 125

Державний бюджет України приймається щорічно на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин — на інший період.

Президент не пізніше перших 15 днів осінньої сесії подає до Верховної Ради проект Закону про державний бюджет на наступний рік.

Проект бюджету розглядається Державним контрольним комітетом і відповідними комітетами Верховної Ради.

Закон про державний бюджет, схвалений у порядку, передбаченому статтею 119 Конституції, набирає чинності з першого січня наступного року і не підлягає скріпленню Президентом.

Порядок складення і прийняття державного бюджету встановлюється законом.

Стаття 126

Президент подає до Верховної Ради постатейний звіт про виконання державного бюджету не пізніше 3 місяців після закінчення звітного бюджетного року.

Поданий звіт попередньо розглядається Державним контрольним комітетом і відповідними комітетами Верховної Ради. Звіт затверджується з урахуванням їхніх висновків і підлягає опублікуванню.

Стаття 127

Грошовий обіг і порядок розрахунків встановлюються Національним банком України, який має виключне право емісії грошей.

Національний банк України підзвітний Верховній Раді України.

Стаття 128

Фінансовий контроль за здійсненням державного бюджету покладається на Верховну Раду України, яка здійснює фінансовий контроль як безпосередньо, так і через Державний контрольний комітет.

Стаття 129

Державний контрольний комітет є органом парламентського контролю за фінансовою діяльністю держави, органів місцевого і регіонального самоврядування та використанням рухомого й нерухомого майна, що є суспільною власністю.

Державний контрольний комітет підпорядкований і підзвітний Верховній Раді України.

Стаття 130

Державний контрольний комітет складається з державних контролерів, які призначаються Верховною Радою із числа фахівців у галузі фінансів і права строком на 4 роки. На державних контролерів поширюються умови несумісності, передбачені статтею 153 цієї Конституції.

Очолює Державний контрольний комітет Голова Державного контрольного комітету. Голова державного контрольного комітету, його заступник та державні контролери призначаються за поданням Голови Верховної Ради на її засіданні.

Державний контрольний комітет з питань своєї компетенції може проводити розслідування з тими ж повноваженнями, що й тимчасові слідчі комісії Верховної Ради.

Організація, компетенція і порядок діяльності Державного контрольного комітету визначаються Конституційним законом.

РОЗДІЛ VI. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 131

Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Порядок проведення виборів Президента України визначається Законом «Про вибори Президента України».

Президентом може бути громадянин України, який має виборче право, не молодший тридцяти п'яти років, проживає в Україні не менше 10 років, володіє державною мовою і за станом здоров'я може виконувати обов'язки Президента.

Одна й та ж особа не може бути Президентом більше двох термінів підряд.

Президент не може бути депутатом Верховної Ради, мати інший представницький мандат, займати будь-яку посаду в державних органах і об'єднаннях громадян чи займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю.

Стаття 132

Президент вступає на посаду з моменту прийняття присяги на засіданні Верховної Ради не пізніше як у п'ятнадцятиденний термін після офіційного оголошення результатів виборів.

Приведення Президента до присяги здійснює Голова Верховної Ради. Президент приносить присягу такого змісту:

«Урочисто присягаю українському народу вірно служити Україні, суворо дотримуватися Конституції і законів України, поважати й охороняти права і свободи людини і громадянина, захищати незалежність України, сумлінно виконувати покладені на мене високі обов'язки».

На особу Президента поширюється парламентська недоторканність, встановлена статтею 103 Конституції.

Стаття 133

Президент:

1) виступає гарантом державної єдності, незалежності, національної безпеки та територіальної цілісності України;

2) представляє Україну у міжнародних відносинах;

3) звертається з посланнями до народу і подає на розгляд Верховної Ради щорічні доповіді про внутрішнє і зовнішнє становище України;

4) накладає вето на схвалені Верховною Радою закони і повертає їх на повторний розгляд Верховної Ради;

5) подає на затвердження Верховній Раді кандидатуру Прем'єр-міністра України; за поданням Прем'єр-міністра формує склад Кабінету Міністрів України і представляє його на затвердження Верховній Раді; звільняє за поданням Прем'єр-міністра з посад міністрів і керівників відомств та інших органів державної виконавчої влади;

6) призначає і звільняє, за попередньою згодою Верховної Ради, глав дипломатичних представництв України в інших державах, глав представництв України при міжнародних організаціях; призначає і звільняє інших посадових осіб, визначених Конституцією;

7) керує здійсненням зовнішньої політики; веде переговори і підписує міжнародні договори України, приймає вірчі і відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників іноземних держав;

8) є Верховним Головнокомандуючим Збройними Силами України; очолює Раду Національної безпеки України; призначає і звільняє вище командування Збройних Сил України;

9) присвоює вищі військові звання дипломатичні ранги, інші спеціальні звання і класні чини;

10) у випадку загрози нападу на Україну, небезпеки державній незалежності України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та запровадження воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, яке в дводенний термін затверджується Верховною Радою;

11) приймає рішення про оголошення стану війни та використання Збройних Сил України в разі збройного нападу на Україну з затвердженням цього рішення Верховною Радою в наступні 2 дні;

12) оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами екологічного лиха з затвердженням цього рішення Верховною Радою в наступні 2 дні;

13) оголошує в разі необхідності в Україні або в окремих місцевостях надзвичайний стан з затвердженням цього рішення Верховною Радою в наступні 2 дні;

14) скасовує акти міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади і Уряду Республіки Крим у разі невідповідності їх Конституції і законам України та указам Президента;

15) вирішує питання про прийняття до громадянства України, надання притулку, депортації іноземних громадян й осіб без громадянства;

16) входить з поданням до Верховної Ради про дострокове припинення повноважень обласної (земельної) Ради і окремих органів місцевого самоврядування згідно зі статтями 184 і 19-ї цієї Конституції та про призначення до них нових виборів;

17) здійснює помилування осіб, засуджених судами України, крім випадків засудження осіб у зв'язку із застосуванням до них імпічменту;

18) нагороджує державними нагородами, присвоює почесні звання України;

19) здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією та законами України.

Президент на основі і на виконання Конституції і законів України в межах своїх повноважень видає укази і розпорядження, які мають підзаконний характер і обов'язкові до виконання на всій території України.

Стаття 134

Президент не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Для здійснення своїх повноважень Президент утворює необхідні контрольні й консультативні органи у межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади у державному бюджеті.

Стаття 135

Президент має право призначити всеукраїнський референдум про недовіря Верховній Раді України.

Якщо за наслідками референдуму народ України не проголосує за недовіря Верховній Раді, Верховна Рада може прийняти рішення про відставку Президента України у двотижневий термін після офіційного оголошення наслідків референдуму.

Стаття 136

Президент України виконує свої обов'язки до вступу на посаду новообраного Президента.

Повноваження Президента припиняються достроково у випадках:

- 1) порушення ним вимог несумісності посади Президента з іншими видами діяльності, які встановлені частиною 6 статті 131 Конституції;
- 2) задоволення його прохання про відставку;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) на підставі рішення, прийнятого всеукраїнським референдумом відповідно до статті 139 цієї Конституції;
- 5) усунення з посади в порядку імпічменту;
- 6) втрати громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 7) прийняття Верховною Радою рішення відповідно до частини 2 статті 135 цієї Конституції.

Стаття 137

Відставка Президента приймається і набирає чинності за умови, коли заява про відставку буде ним особисто проголошена і розглянута на пленарному засіданні Верховної Ради і задоволена простою більшістю голосів від встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Стаття 138

Неможливість виконання Президентом повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради на підставі письмового подання Верховного Суду України, обґрунтованого медичним висновком та висновком спеціально створеної тимчасової парламентської комісії і підтверджена більшістю голосів і!.. встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Стаття 139

Рішення про час проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента, якщо цього вимагають не менше простою більшістю голосів від 2 мільйонів виборців приймає Верховна Рада встановленого Конституцією її складу.

Стаття 140

Рішення про проведення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента за ініціативою Верховної Ради приймається не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Якщо за наслідками референдуму, проведеного за ініціативою Верховної Ради, народ України не проголосує за дострокове припинення повноважень Президента, Верховна Рада може бути розпущена Президентом у двотижневий термін після офіційного оголошення наслідків референдуму.

Стаття 141

Президент може бути усунутий з посади в порядку імпічменту у випадку злочинного порушення ним Конституції або законів під час виконання ним службових обов'язків.

Питання про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту порушується за ініціативою не менше однієї третини депутатів України від встановленого Конституцією складу Верховної Ради України.

Рішення про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту ухвалюється не менше ніж трьома четвертинами голосів депутатів України від встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Рішення Верховної Ради про усунення Президента з посади в порядку імпічменту може бути оскаржене Президентом до Конституційного Суду України.

Стаття 142

У разі смерті, дострокового припинення повноважень Президента або усунення його з посади відповідно до статей 136 і 141 Конституції виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на посаду нового Президента покладається на Прем'єр-міністра України. Вибори нового Президента мають відбутися не пізніше 90 днів від дня відкриття вакансії. Новообраний Президент має повноваження на термін, визначений у статті 131 Конституції.

РОЗДІЛ VII. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Стаття 143

Кабінет Міністрів (Уряд) України є вищим органом державної виконавчої влади України. Кабінет Міністрів України в своїй діяльності керується програмою Президента.

Кабінет Міністрів підзвітний і відповідальний перед Верховною Радою.

Стаття 144

До складу Кабінету Міністрів входять Прем'єр-міністр, заступники Прем'єр-міністра, міністри, а також керівники інших органів виконавчої влади.

Прем'єр-міністр подає на розгляд Президента і Верховної Ради програму діяльності Кабінету Міністрів.

Верховна Рада більшістю голосів від встановленого Конституцією її складу може виражати недовіря Прем'єр-міністру, окремим членам Кабінету Міністрів або Кабінету Міністрів у цілому, що тягне за собою їх відставку.

Уряд, який йде у відставку, продовжує виконувати свої повноваження до сформування нового Кабінету Міністрів.

Стаття 145

Кабінет Міністрів в межах своїх повноважень:

- 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України;
- 2) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, соціального і культурного розвитку України та регіональну політику з цих питань;
- 3) забезпечує проведення фінансової, грошової, цінової, кредитної та податкової політики України, складання й виконання державного бюджету України, створення загальнодержавних та інших фондів розвитку, фондів ліквідації наслідків стихійного лиха та катастроф, проведення політики в галузі освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- 4) вживає необхідних заходів до забезпечення національної безпеки і обороноздатності України;
- 5) організує і забезпечує здійснення зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;
- 6) здійснює заходи щодо захисту державних інтересів України, забезпечення прав і свобод громадян, охорони власності і громадського порядку, боротьби зі злочинністю;
- 7) об'єднує і спрямовує роботу міністерств, Уряду Республіки Крим, обласних (земельних) виконавчих комітетів, інших підвідомчих йому органів державної виконавчої влади;
- 8) виконує інші повноваження визначені у Конституційному законі про Кабінет Міністрів України.

Кабінет Міністрів видає постанови і розпорядження. Акти Кабінету Міністрів є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 146

На посадових осіб Кабінету Міністрів та інших органів державної виконавчої влади поширюються вимоги несумісності, які встановлені статтею 153 цієї Конституції.

РОЗДІЛ VIII. СУДОВА ВЛАДА

А. Органи правосуддя

Стаття 147

Правосуддя здійснюється виключно судами у формах конституційного, цивільного, кримінального та адміністративного судочинства. Присвоєння функцій правосуддя будь-ким іншим, а також делегування цих функцій не допускаються.

Правосуддя здійснюється від імені України.

Стаття 148

Судову систему України складають Конституційний Суд України, загальні і господарські суди.

Створення надзвичайних та особливих судів, а також спеціальних позасудових органів, наділених судовою владою, забороняється.

Організація, повноваження і порядок діяльності судів визначаються законами України.

Стаття 149

Конституційний Суд України здійснює правосуддя у межах, визначених Конституцією.

Стаття 150

Правосуддя з цивільних, адміністративних і кримінальних справ здійснюється загальними судами: мировими судьями, районними (окружними), міськими, обласними (земельними) судами, Верховним Судом Республіки Крим і Верховним

Судом України. Судовий нагляд за діяльністю загальних судів здійснює Верховний Суд України.

Стаття 151

Вирішення господарських спорів здійснюється обласними (земельними) господарськими судами, Київським міським господарським судом, Господарським судом Республіки Крим, Вищим господарським судом України.

Судовий нагляд за діяльністю господарських судів здійснює Вищий господарський суд України.

Стаття 152

Судді незалежні при розгляді справ і прийнятті рішень і підкоряються тільки Конституції і закону.

Недоторканність суддів гарантується законом.

Судді незмінювані. Суддя без його згоди може бути звільнений з посади лише за підставами і в порядку, визначеними в законі.

Держава забезпечує належні умови роботи судів і суддів.

У державному бюджеті обов'язково визначаються видатки на утримання судових органів, що гарантують матеріальну незалежність судів та належний рівень соціального захисту суддів. Розмір видатків на утримання судів не може бути змінений без згоди Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Вищого господарського суду України.

Стаття 153

Судді не можуть бути членами політичних партій і рухів, брати участь у політичній діяльності, мати будь-який представницький мандат, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької.

Статус суддів визначається Конституційним законом.

Стаття 154

Судді, крім мирових і суддів Конституційного Суду України, призначаються безстрокове за результатами конкурсу.

Судді, які вперше пройшли конкурсний відбір, призначаються терміном на 3 роки.

Мирові судді обираються населенням на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні терміном на 5 років.

Судді Верховного Суду України та Вищого господарського суду України призначаються Верховною Радою України.

Судді Верховного Суду Республіки Крим призначаються Верховною Радою Республіки Крим.

Судді районних, окружних, міських, обласних (земельних) судів та господарських обласних (земельних) судів призначаються Президентом України.

Судді Конституційного Суду України призначаються відповідно до статті 196 Конституції.

Вимоги до кандидатів у судді визначаються законом.

Стаття 155

Для розгляду питань про проходження судової служби, накладання дисциплінарних стягнень на суддів та припинення їхніх повноважень створюються кваліфікаційні і атестаційні комісії.

Повноваження та порядок формування цих комісій визначаються законом.

Стаття 156

Правосуддя здійснюється суддею одноособове, колегією суддів і судом присяжних.

Підсудність справ судам, порядок визначення і залучення присяжних до здійснення правосуддя визначаються законом.

Стаття 157

Розгляд справ у всіх судах усний і відкритий. Слухання справи в закритому засіданні допускається з додержанням усіх правил судочинства і лише у випадку, коли суд вирішить, що гласний розгляд може призвести до розголошення державної або іншої охоронюваної законом таємниці чи фактів особистого або сімейного життя громадян. Судове рішення оголошується публічно.

Судочинство здійснюється на засадах змагальності та рівноправності сторін,

Стаття 158

Судочинство провадиться державною мовою. В місцях компактного проживання однієї або декількох національних груп судочинство може провадитися мовою, прийнятною для більшості населення даної місцевості.

Особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою ведеться судочинство, забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь у судовому розгляді через перекладача і право виступати у суді рідною мовою.

Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд справи у тому суді, який визначений законом.

Стаття 159

Судове рішення повинно бути вмотивованим, неупередженим і ґрунтуватися на всебічно розглянутих та об'єктивно доведених фактах.

Судове рішення може бути оскаржене в касаційному та апеляційному порядку.

Судові рішення, що набули чинності, є обов'язковими для всіх державних органів, підприємств, установ й організацій, органів місцевого самоврядування, громадян та їхніх об'єднань, посадових та інших осіб і підлягають виконанню на всій території України.

Стаття 160

Матеріальна та моральна шкода, заподіяна внаслідок судової помилки чи незаконних дій органів суду, прокуратури, дізнання і слідства, має бути відшкодована за рахунок держави відповідно до закону.

Б. Прокуратура

Стаття 161

На Генерального прокурора України і підпорядкованих йому прокурорів покладаються:

- 1) нагляд за відповідністю Конституції та законам України правових актів та дій органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування;
- 2) нагляд за забезпеченням конституційних прав і свобод громадян;
- 3) нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і попереднє слідство;
- 4) розслідування злочинів по справах, які віднесені до компетенції органів прокуратури;
- 5) підтримування державного обвинувачення в суді;
- 6) нагляд за дотриманням законів у місцях виконання заходів кримінального покарання, а також застосування інших заходів примусового характеру;
- 7) захист майнових та інших інтересів держави.

Стаття 162

Генеральний прокурор України призначається Верховною Радою України за поданням Голови Верховної Ради України терміном на 10 років. Прокурори областей (земель), районів (округів) і міст призначаються Генеральним прокурором України строком на 10 років.

Прокурор Республіки Крим призначається Генеральним прокурором України за поданням Верховної Ради Республіки Крим. У разі недосягнення протягом трьох місяців згоди між Генеральним прокурором України і Верховною Радою Республіки Крим питання про призначення прокурора Республіки Крим вирішує Верховна Рада України за поданням альтернативних кандидатур Верховною Радою Республіки Крим і Генеральним прокурором України.

Стаття 163

На прокурорів й інших посадових осіб прокуратур поширюються вимоги несумісності, які встановлені статтею 153 Конституції.

Організація, повноваження і порядок діяльності прокуратури України визначаються законом.

РОЗДІЛ ІХ. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Глава 19. ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Стаття 164

Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності і цілісності державної території, комплексності соціально-економічного розвитку, децентралізації і керованості її частин з урахуванням економічних, історичних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 165

Територіальна організація України спрямована на забезпечення поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів.

Стаття 166

Систему територіального устрою України складають Республіка Крим, області (землі), міста, райони, селища і села.

Глава 20. РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 167

Республіка Крим має правовий статус автономії, який визначається цією Конституцією, Конституційним законом України та Конституцією Республіки Крим.

Конституція Республіки Крим відповідає Конституції і законам України.

Стаття 168

Республіка Крим у межах повноважень, встановлених цією Конституцією і Конституційним законом України, самостійно вирішує питання, віднесені до її відання, створює і визначає порядок діяльності своїх органів законодавчої і виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Стаття 169

Органи державної влади Республіки Крим діють в межах власних повноважень на основі цієї Конституції і законів України, указів Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України.

Стаття 170

Республіка Крим, виходячи з інтересів соціально-економічного розвитку своєї території, при дотриманні основ законодавства України, загальнодержавних інтересів, а також інтересів областей (земель) здійснює нормативне регулювання з наступних питань:

- 1) сільське господарство і ліси;
- 2) початкова освіта, ремісничі і професійно-технічне навчання;

- 3) кар'єри;
- 4) меліорація;
- 5) громадські роботи; громадська благодійність та благодійницькі заклади; ремесла і народні промисли;
- 6) містобудування і житлове господарство;
- 7) туризм, готельна справа; ярмарки і базари;
- 8) музеї, бібліотеки, театри, історико-культурні заповідники та інші заклади культури;
- 9) міська, селищна і сільська міліція;
- 10) транспорт загального користування, автомобільні шляхи республіканського значення; водопровід;
- 11) мисливство у внутрішніх лісах і рибальство у внутрішніх водах;
- 12) санітарна і лікарняна служба.

Стаття 171

Республіка Крим здійснює розпорядчі і контрольні повноваження з наступних питань:

- 1) здійснення права власності на об'єкти, що належать Республіці Крим;
- 2) прийняття рішень з питань територіального устрою Республіки Крим (встановлення і зміна меж районів, населених пунктів, віднесення населених пунктів до категорії міст; найменування і перейменування міст, районів, селищ міського типу, сіл) з наступним затвердженням Верховною Радою України;
- 3) організація і проведення республіканських виборів і референдумів;
- 4) надання згоди на призначення посадових осіб відомств і установ, що безпосередньо підпорядковані центральним органам;
- 5) складання і затвердження бюджету на основі єдиної податкової політики України; встановлення доходів, що складають доходну частину бюджету Республіки Крим;
- 6) розробка і реалізація у відповідності з загальнодержавними програмами програм розвитку економіки Республіки Крим, науково-технічного прогресу, програм соціального і культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища; створення і функціонування вільних економічних зон згідно з законодавством України;
- 7) визначення статусу місцевостей як курортів, встановлення зон санітарної охорони курортів та їх правового режиму;
- 8) оголошення карантину і зон стихійного лиха;
- 9) реалізація державної політики в галузі культури, розвитку мови і національних традицій, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, а також використання і охорона історико-культурної спадщини; участь у розробці і реалізації програм України в сфері демографічної і міграційної політики;
- 10) охорона правопорядку і боротьба із злочинністю;
- 11) участь (в межах її повноважень) у зносинах України з іншими державами та міжнародними організаціями;
- 12) утворення і формування органів судової влади відповідно до судової системи України;
- 13) встановлення почесних звань Республіки Крим та заснування інших нагород.

В Республіці Крим є представництво Президента України.

Представництво Президента здійснює контроль за реалізацією Конституції і законів України, указів Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України.

Уряд Республіки Крим має постійне представництво в столиці України.

Стаття 172

Конституційним законом України Республіці Крим можуть бути додатково делеговані й інші повноваження.

Республіка Крим здійснює свої повноваження в повному обсязі, за винятком тих питань, які законами України передані органам місцевого самоврядування.

Стаття 173

Республіка Крим користується фінансовою самостійністю в межах, встановлених законами України.

У розпорядження Республіки Крим надходять її республіканські податки і збори, а також відрахування з загальнодержавних податків, розмір яких визначається в залежності від її потреб. Республіка Крим має власність згідно з законодавством України.

Обсяг повноважень Республіки Крим, встановлений цією Конституцією, не може бути змінений без згоди на те Верховної Ради України та Верховної Ради Республіки Крим.

Стаття 174

Республіка Крим не має права встановлювати мито на ввезення або транзит товарів. Не можуть також застосовуватись будь-які інші заходи, які перешкоджають вільному пересуванню осіб і майна на її території.

Стаття 175

Республіка Крим може укласти з областями (землями) угоди, окрім політичних, при умові дотримання законів України.

Стаття 176

Законодавча влада в Республіці Крим належить Верховній Раді Республіки Крим.

Виконавча влада в Республіці Крим належить Уряду Республіки Крим.

Повноваження, порядок формування і діяльність Верховної Ради і Уряду Республіки Крим визначаються Конституційним законом України і Конституцією Республіки Крим.

З питань, віднесених до її повноважень, Верховна Рада Республіки КРИМ приймає закони, а Уряд Республіки Крим — постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на її території.

Глава 21. ОБЛАСТІ (ЗЕМЛІ)

Стаття 177

Області (землі) самостійно вирішують питання, віднесені до їх відання Конституцією та законами України.

Правовий статус областей (земель) визначається цією Конституцією і Конституційним законом України.

Межі між областями (землями), областями (землями) і Республікою Крим можуть бути змінені угодами між ними за згодою Верховної Ради України.

Стаття 178

Області (землі) здійснюють нормативне регулювання, а також розпорядчі і контрольні повноваження в обсязі і на умовах, передбачених для Республіки Крим в статтях 170 і 171, за винятком пп. 11—13 статті 171 цієї Конституції, питань, переданих законами України органам місцевого самоврядування.

Конституційним законом України областям (землям) можуть бути додатково делеговані й інші повноваження.

На області (землі) поширюються також права та вимоги, передбачені статтями 174 і 175 цієї Конституції.

Стаття 179

Органи державної влади області (землі) діють в межах власних повноважень на основі Конституції і законів України, указів Президента, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів.

Стаття 180

В областях (землях) для вирішення питань, віднесених Конституцією і конституційними законами України до їх відання, створюються обласні (земельні) Ради і обласні (земельні) виконавчі комітети, які діють за принципом розподілу влад.

Стаття 181

Обласна (земельна) Рада складається з депутатів, які обираються терміном на 4 роки по виборчих округах з приблизно рівною кількістю виборців.

Кількісний склад обласних (земельних) Рад визначається самими Радами, але не повинен перевищувати 75 депутатів.

Стаття 182

Обласна (земельна) Рада із числа депутатів обирає голову обласної (земельної) Ради. Голова обласної (земельної) Ради:

- 1) організує роботу Ради, веде її засідання;
- 2) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розгляду на засіданнях Ради, підписує акти, ухвалені Радою;
- 3) представляє Раду у зносинах з державними органами, громадськими об'єднаннями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами і громадянами;
- 4) формує секретаріат Ради і організує його роботу;
- 5) розпоряджається бюджетними асигнуваннями, які виділяються на утримання Ради і її функціонування;
- 6) здійснює інші функції, передбачені законом.

Стаття 183

Обласна (земельна) Рада здійснює нормотворчі, установчі і контрольні функції у межах і порядку, визначених Конституційним законом України.

З питань, віднесених до її компетенції, обласна (земельна) Рада ухвалює рішення, які є обов'язковими для виконання на території області (землі).

Стаття 184

Повноваження обласної (земельної) Ради можуть бути достроково припинені у випадках:

- якщо вона прийняла рішення, спрямоване на порушення територіальної цілісності України, самочинну зміну її державно-територіального устрою;
- грубо порушила Конституцію і закони України та не бажає привести своє рішення у відповідність з ними;
- не може приймати рішення через неможливість сформувати протягом двох місяців депутатську більшість у своєму складі.

Рішення про дострокове припинення повноважень і призначення нових виборів обласної (земельної) Ради приймає Верховна Рада України за поданням Президента.

Стаття 185

Обласний (земельний) виконавчий комітет є органом державної виконавчої влади.

Очолює обласний (земельний) виконавчий комітет голова обласного (земельного) виконавчого комітету, який обирається населенням області (землі) на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні і затверджується у. азом Президента України.

Склад обласного (земельного) виконавчого комітету затверджується обласною (земельною) Радою за поданням голови обласного (земельного) виконавчого комітету.

Обласний (земельний) виконавчий комітет підконтрольний і підзвітний (земельний) Раді, а також підпорядкований Кабінету Міністрів та Президенту України.

Стаття 186

Голова обласного (земельного) виконавчого комітету організує роботу обласного (земельного) виконавчого комітету, здійснює керівництво його апаратом, контролює дотримання Конституції, забезпечує реалізацію законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також

координує і контролює діяльність органів внутрішніх справ, національної безпеки, оборони та інших органів в областях (землях), що підпорядковані центральним органам державної виконавчої влади.

Стаття 187

Обласна (земельна) Рада двома третинами голосів від загальної кількості депутатів може виразити недовіря голові обласного (земельного) виконавчого комітету, що тягне за собою відставку усього його складу.

У випадку грубого порушення Конституції, законів України, указів і розпоряджень Президента, постанов чи розпоряджень Кабінету Міністрів України голова обласного (земельного) виконавчого комітету може бути усунутий з посади Указом Президента України.

Глава 22. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 188

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними колективами сіл, селищ, міст і районів безпосередньо і через обрані ними органи.

Органами місцевого самоврядування є сільські, селищні, районні і міські Ради.

Система місцевого самоврядування включає також місцеві референдуми та інші форми територіальної самоорганізації громадян.

Стаття 189

Сільські, селищні, районні, міські Ради складаються із радників, які обираються виборцями терміном на 2 роки.

(*Варіант:* Районні Ради складаються з радників, які обираються за певними квотами сільськими, селищними, міськими (міст районного значення) Радами).

Кількісний склад Рад визначається самими Радами, але не більше 30 радників).

Очолює сільську, селищну, районну, міську Раду голова, який обирається на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Голова Ради є одночасно головою виконавчого органу сільської, селищної, районної, міської Ради.

Стаття 190

Органи місцевого самоврядування мають право юридичної особи і наділяються власною компетенцією, яка не може бути змінена інакше як законом або договором. У межах своєї компетенції ці органи діють незалежно і самостійно. Не допускається втручання з боку державних органів і їхніх посадових осіб в законну діяльність місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування різних рівнів за взаємною згодою, на підставі договорів можуть перерозподіляти між собою окремі повноваження з урахуванням місцевих демографічних, територіальних, економічних умов і національних особливостей.

Органи місцевого самоврядування можуть делегувати частину своїх повноважень органам самоврядування, які створюються за місцем проживання громадян (будинках, вулицях, кварталах, мікрорайонах, житлових комплексах і т.п.), передавати їм відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для здійснення цих повноважень.

У порядку і в межах, встановлених законом, органи місцевого самоврядування здійснюють делеговані їм повноваження органів державної виконавчої влади.

Стаття 191

Районні, міські (міст обласного і загальнодержавного значення) Ради координують роботу сільських, селищних, міських (міст районного значення) Рад при проведенні ними міжтериторіальних заходів, забезпечують збалансування сільських, селищних і міських бюджетів.

Міські Ради міст обласного і загальнодержавного значення мають право вирішувати питання про ліквідацію існуючих або створення нових районів у місті, про поділ міста на інші одиниці з метою утворення там своїх територіальних органів управління.

Стаття 192

Органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень вирішують питання господарського, соціального, культурного, природоохоронного значення, розробляють, затверджують і виконують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць, встановлюють передбачені законом місцеві податки і збори, розпоряджаються комунальною власністю, вирішують інші питання, що впливають з потреб відповідного територіального колективу громадян.

Майно, доходи і комунальні підприємства є виключною власністю територіальних колективів, на яку поширюються ті ж Гарантії, що і на інші форми власності, закріплені цією Конституцією.

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, а також особами, майно яких не належить до комунальної власності, будуються на податковій і договірній основі.

Стаття 193

Органи місцевого самоврядування ухвалюють рішення.

Рішення органів місцевого самоврядування доводяться до відома тих, кого вони стосуються, і є обов'язковими для виконання на відповідній території. Вони не повинні суперечити Конституції, законам України, іншим правовим актам.

Рішення органів місцевого самоврядування у разі їх невідповідності Конституції, законам України чи іншим правовим актам призупиняються обласною (земельною) Радою або виконавчим комітетом області (землі) до прийняття рішення відповідним судом, до компетенції якого належить розгляд цих справ.

Стаття 194

Повноваження органів місцевого самоврядування можуть бути припинені достроково Верховною Радою за поданням Президента, якщо ці органи порушують Конституцію, закони України та укази Президента України.

Повноваження органів місцевого самоврядування визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування».

Повноваження органів місцевого самоврядування міста Києва визначаються також Законом про столицю України — місто Київ.

РОЗДІЛ X. ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 195

Охорону Конституції здійснює Конституційний Суд України.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність (конституційність) законів та інших правових актів Конституції України та конституційним законам України.

Повноваження і порядок розгляду справ визначаються законами про Конституційний Суд України і конституційне судочинство.

Стаття 196

Конституційний Суд України складається з 15 суддів, включаючи Голову Конституційного Суду.

Суддею Конституційного Суду може бути призначений громадянин України, який має виборче право, досяг на день обрання не менше 35 років, має стаж практичної, наукової або педагогічної роботи в галузі права не менше 10 років.

Голова Конституційного Суду призначається таємним голосуванням на засіданні Верховної Ради

Кандидатуру на посаду Голови Конституційного Суду вносять у Верховну Раду спільно Голова Верховної Ради і Президент.

У разі коли Голова Верховної Ради і Президент не дійдуть згоди щодо кандидатури на посаду Голови Конституційного Суду, запропоновані ними кандидатури вносяться у Верховну Раду як альтернативні.

Судді Конституційного Суду в однаковій кількості — по 7 суддів Конституційного Суду — призначаються Президентом України і Верховною Радою України.

Голова і судді Конституційного Суду України призначаються терміном на 10 років. Їхнє повторне призначення не допускається.

Стаття 197

Судді Конституційного Суду при виконанні своїх повноважень є незалежними і підкоряються тільки Конституції України, законам про Конституційний Суд і конституційне судочинство.

На суддів Конституційного Суду поширюються вимоги несумісності їхніх посад, які встановлені статтею 153 цієї Конституції.

Судді Конституційного Суду користуються парламентською недоторканністю, встановленою статтею 103 цієї Конституції.

Стаття 198

Повноваження судді Конституційного Суду припиняються достроково у зв'язку з:

- 1) його проханням про відставку;
- 2) втратою громадянства України або виїздом на постійне проживання за межі України;
- 3) неможливістю виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) досягненням граничного віку, встановленого законом;
- 5) порушенням ним вимог несумісності, які встановлені статтею 153 цієї Конституції;
- 6) порушенням присяги;
- 7) усуненням з посади в порядку імпічменту. Рішення про дострокове припинення повноважень суддів Конституційного Суду ухвалює Верховна Рада.

Стаття 199

Конституційний Суд розглядає справи про відповідність Конституції і конституційним законам України (конституційність):

- 1) чинних законів та інших актів Верховної Ради;
- 2) Конституції та законів Республіки Крим;
- 3) указів Президента, актів Кабінету Міністрів;
- 4) актів міністрів та інших керівників центральних органів виконавчої влади України;
- 5) актів обласних (земельних) Рад і обласних (земельних) виконавчих комітетів;
- 6) актів місцевого самоврядування.

Ці справи розглядаються за поданням Президента, Голови Верховної Ради України, не менше однієї п'ятої депутатів України, Голови Верховного Суду, Голови Вищого господарського суду, Генерального прокурора, Верховної Ради Республіки Крим, обласних (земельних) Рад. Конституційний Суд розглядає справи про конституційність законів та інших правових актів за скаргою громадянина, якщо справа, з приводу якої він скаржиться, розглядалася загальними судами і по ній прийнято Верховним Судом остаточне судове рішення і якщо він вважає, що закон чи інший правовий акт, який було застосовано при вирішенні цієї справи, суперечить Конституції.

З питань, визначених цією статтею, Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими на всій території України для законодавчих, виконавчих і судових органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, посадових осіб, громадян та їхніх об'єднань.

Стаття 200

За поданням Верховної Ради Конституційний Суд дає висновки про:

- 1) відповідність Конституції міжнародних міждержавних договорів України, внесених у Верховну Раду для ратифікації;
- 2) дотримання Конституції України Президентом;
- 3) дотримання Конституції України Прем'єр-міністром, іншими посадовими особами, які призначаються чи затверджуються Верховною Радою (за винятком суддів Конституційного Суду).

Стаття 201

Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду визнаються неконституційними повністю або в певній частині, якщо вони не відповідають Конституції або була порушена передбачена Конституцією процедура їхнього розгляду, ухвалення або надання чинності.

Рішення Конституційного Суду про невідповідність законів чи інших нормативних актів або їхніх окремих положень Конституції, законам чи належним чином укладеним і ратифікованим міжнародним угодам України припиняє чинність цих актів з моменту введення їх в дію, якщо вони введені в дію після дня початку Конституційним Судом судочинства, а тих, що введені в дію до дня початку здійснення Конституційним Судом судочинства, — з дня прийняття Конституційним Судом цього рішення.

Правовідносини, які виникли внаслідок неправочинного акта, регулюються органом, який прийняв такий акт, в разі неспроможності цього органу — за його клопотанням компетентним вищестоящим органом.

Матеріальна і моральна шкода, завдана фізичним і юридичним особам неконституційними актами і діями, відшкодовується державою.

Стаття 202

Компетенція Конституційного Суду не поширюється на судові рішення, акти органів дізнання, попереднього розслідування і прокуратури з конкретних справ.

РОЗДІЛ XI. ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ

Стаття 203

Символами державності України є герб, прапор і гімн.

Стаття 204

Державним гербом України є тризуб золотої барви на синьому щиті.

Стаття 205

Державним прапором України є прямокутне полотнище, яке складається з двох рівношироких горизонтально розташованих смуг: верхньої — синього кольору, нижньої — жовтого кольору, з зображенням тризуба золотої барви у верхній частині на відстані однієї третини від древка.

Співвідношення ширини прапора і його довжини — 2:3.

Стаття 206

Державним гімном України є національний гімн «Ще не вмерла Україна».

Стаття 207

Столицею України є місто Київ.

Стаття 208

Національним святом України є День Незалежності — 1 грудня.

РОЗДІЛ XII. ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КОНСТИТУЦІЇ І КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКОНІВ

Стаття 209

Зміни і доповнення до Конституції можуть вноситися за ініціативою не менше однієї третини складу Верховної Ради або у порядку народної ініціативи, підтриманої підписами не менше 1 мільйона виборців.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції в порядку здійснення народної ініціативи приймається всеукраїнським референдумом.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції в порядку здійснення парламентської ініціативи приймається Верховною Радою не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією її складу і затверджується всеукраїнським референдумом.

Стаття 210

Не можуть бути внесені зміни і доповнення до Конституції, якщо вони спрямовані проти національної незалежності і територіальної цілісності України чи мають на меті зміну конституційного ладу, обмеження закріплених Конституцією форм власності й скасування прав людини. Не допускається внесення змін і доповнень до Конституції в умовах надзвичайного стану.

Закон про внесення змін і доповнень до Конституції не підлягає скріпленню Президентом.

Стаття 211

Закони, які у Конституції іменуються конституційними, приймаються, змінюються і доповнюються не менше ніж двома третинами голосів від встановленого Конституцією складу Верховної Ради.

Конституційні закони можуть бути прийняті, змінені чи доповнені при наявності висновку Конституційного Суду про конституційність проектів цих законів, змін та доповнень до них.

Конституційні закони, зміни чи доповнення до них не підлягають скріпленню Президентом.

Українське право: науково-практичний часопис. – К., 1994. – Ч. 1. – С. 62 – 111.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГОВІР МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ ТА ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ «ПРО ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ПЕРІОД ДО ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ»

Президент України

як глава держави і глава виконавчої влади — з одного боку, та
Верховна Рада України

як єдиний законодавчий орган — з другого боку, тобто

Сторони,

що є суб'єктами конституційного права, які одержали свої повноваження безпосередньо від народу,

виходячи з того, що

відсутність нової демократичної Конституції України є гальмівним чинником на шляху здійснення економічних, а також політичних і державно-правових реформ;

відхилення Закону України «Про застосування Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» та зміни Конституції (Основного Закону) України у зв'язку з його прийняттям», спрямованого на реалізацію положень Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», унеможливорює належне функціонування всього державного механізму як у центрі, так і на місцях, стримує проведення економічних реформ, веде до подальшого зубожіння переважної більшості населення, загострення соціальних конфліктів;

наявність глибокої економічної, а також політичної кризи призводить до соціальної напруги в суспільстві, його криміналізації та до політичного протистояння владних структур,

з метою

уникнення неузгодженостей між чинними нормами Конституції (Основного Закону) України і нормами Закону «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» та введення цього Закону в систему правових актів, що визначають конституційний лад України;

подальшого забезпечення розвитку та успішного завершення конституційного процесу в Україні,

прагнучи до забезпечення належного захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах кризового стану;

створення надійних Гарантій існування суверенної України, збереження цілісності та недоторканності її території;

реформування державної влади на засадах чіткого розподілу функцій між її законодавчою і виконавчою гілками як необхідної передумови подолання економічної, соціальної та конституційної кризи;

створення політико-правових умов для здійснення економічних реформ, підтримання виробництва, забезпечення фінансової стабільності та соціального захисту населення;

запобігання політичному протистоянню владних структур з його можливими руйнівними наслідками для долі всієї країни і суспільства;

забезпечення громадянського миру і спокою в Україні та створення умов для гідного життя і праці людини, консолідації всіх здорових сил суспільства,

враховуючи позитивні надбання, здобуті в тривалому процесі узгодження позицій Президента України та Верховної Ради України під час роботи над проектом Закону «Про державну владу та місцеве самоврядування в Україні»,

на основі доброї волі Сторін, взаємних поступок та компромісу дійшли згоди про таке:

На період до прийняття нової Конституції України організація та функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування здійснюються на засадах, визначених Законом «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», який Верховна Рада України схвалила 18 травня 1995 року більшістю голосів народних депутатів України, а саме:

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, яка утворена на основі здійснення українським народом свого суверенного права на самовизначення, виражає волю народу і захищає інтереси своїх громадян.

В Україні діє принцип верховенства Права.

Стаття 2

Вся повнота влади в Україні належить народові. Народ є єдиним джерелом влади і здійснює її як безпосередньо — шляхом референдумів, так і через систему державних органів та органів місцевого самоврядування.

Ніхто не може привласнити право здійснювати державну владу.

Стаття 3

Державна влада в Україні будується на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову.

Стаття 4

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється через територіальну самоорганізацію громадян безпосередньо та через органи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування обираються безпосередньо громадянами України, які проживають на території відповідно міста, селища, села.

Стаття 5

Всі органи державної влади і органи місцевого самоврядування в Україні здійснюють свої повноваження, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини. Забезпечення цих прав і свобод, охорона життя, честі і гідності людини — обов'язок держави.

Суспільне життя в Україні базується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Власність в Україні є загальнодержавною, комунальною, колективною і приватною.

Закон гарантує рівний захист усіх форм власності, соціальну спрямованість ринкової економіки.

Розділ II. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 6

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади України, до складу якого входять 450 народних депутатів, обраних на чотири роки на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Чергові вибори народних депутатів України проводяться в першу неділю квітня після закінчення чотирирічного строку повноважень попереднього складу Верховної Ради України.

Наступні вибори народних депутатів України проводяться за змішаною мажоритарно-пропорційною системою.

Порядок проведення виборів народних депутатів України, визначення їх результатів та визнання повноважень здійснюється відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Статус народного депутата України визначається Законом України «Про статус народного депутата України».

Стаття 7

Верховна Рада України проводить свою роботу сесійно.

Сесії Верховної Ради України складаються з пленарних засідань Верховної Ради України, а також засідань постійних та інших комісій, що проводяться у період між пленарними засіданнями.

Верховна Рада України збирається на першу сесію на тридцятий день після проведення виборів за повідомленням Голови Центральної виборчої комісії.

Чергові сесії скликаються Президією Верховної Ради України. Позачергові сесії скликаються Головою Верховної Ради України, Президією Верховної Ради України з їх ініціативи, або за пропозицією не менш як 1/3 складу Верховної Ради України, або з ініціативи Президента України.

Верховна Рада України працює відповідно до Регламенту Верховної Ради України, який має силу Закону.

Стаття 8

Верховна Рада України обирає з числа народних депутатів України постійні комісії, які відповідно до Закону України «Про постійні комісії Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України ведуть законопроектну роботу, здійснюють попередній розгляд і підготовку питань, що належать до відання Верховної Ради України, а також контроль за виконанням законів та постанов Верховної Ради України. Верховна Рада України може створювати, коли визнає за необхідне, депутатські слідчі, ревізійні та інші комісії з питань, що належать до відання Верховної Ради України.

Стаття 9

Голова Верховної Ради України, його заступники, голови постійних комісій і керівники депутатських груп, фракцій Верховної Ради України утворюють Президію Верховної Ради України.

Президія Верховної Ради України є підзвітним Верховній Раді України органом, який здійснює свої повноваження в межах, передбачених цим Законом.

Стаття 10

Президія Верховної Ради України:

- 1) скликає чергові сесії Верховної Ради України;
- 2) організує підготовку сесій Верховної Ради України;

- 3) координує діяльність постійних комісій Верховної Ради України;
- 4) сприяє народним депутатам України у здійсненні ними своїх повноважень і забезпечує їх необхідною інформацією;
- 5) організує проведення всенародних обговорень проектів законів України та інших актів Верховної Ради України;
- 6) організує видання українською і російською мовами законів України та інших актів, прийнятих Верховною Радою України, Президією Верховної Ради України, сприяє виданню зазначених актів у перекладі іншими мовами, якими користується більшість населення відповідних місцевостей України.

Президія Верховної Ради України приймає постанови з питань, віднесених до її відання.

Стаття 11

Голова Верховної Ради України та його заступники обираються з числа народних депутатів України таємним голосуванням на строк повноважень Верховної Ради України. Вони можуть бути в будь-який час шляхом таємного голосування відкликані Верховною Радою України.

Стаття 12

Голова Верховної Ради України:

- 1) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, що розглядаються Верховною Радою України;
- 2) представляє Верховну Раду України у відносинах з посадовими особами, державними органами і об'єднаннями громадян в Україні та за кордоном;
- 3) представляє Верховній Раді України кандидатури для обрання на посади заступників Голови Верховної Ради України, головного редактора газети Верховної Ради України. Спільно з Президентом України подає кандидатури для призначення Верховною Радою України Голови Конституційного Суду України. Вносить пропозиції щодо кандидатур для призначення половини складу суддів Конституційного Суду України;
- 4) веде засідання Верховної Ради України, Президії Верховної Ради України, підписує акти Верховної Ради України та її Президії, видає розпорядження;
- 5) здійснює загальне керівництво апаратом Верховної Ради України. Заступники Голови Верховної Ради України виконують за його дорученням окремі функції. Один із них заміщає Голову в разі його відсутності або неможливості здійснення ним своїх обов'язків.

Стаття 13

Народні депутати України працюють у Верховній Раді України на постійній основі. Вони не можуть поєднувати депутатську діяльність з іншою, крім викладацької, наукової та іншої творчої роботи.

Стаття 14

Народний депутат України не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, заарештований або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без згоди Верховної Ради України.

Стаття 15

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить народним депутатам України, постійним комісіям Верховної Ради України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Верховному Суду України, Вищому арбітражному суду України.

Президент України, виходячи з невідкладності законодавчого врегулювання певної сфери суспільних відносин, може ставити питання про позачерговий розгляд внесених ним законопроектів. Такі законопроекти включаються до порядку денного засідань Верховної Ради України зразу ж після їх внесення і розглядаються згідно з Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 16

Верховна Рада України розглядає і вирішує питання державного і суспільного життя, що потребують врегулювання законами України, а також здійснює установчі та контрольні функції, передбачені Конституцією України та цим Законом.

Верховна Рада України, крім законів України, в межах своїх повноважень приймає постанови, заяви, декларації, звернення.

Стаття 17

Верховна Рада України:

- 1) приймає Конституцію України, закони України, кодекси та інші кодифіковані акти, вносить до них зміни і доповнення, дає їх офіційне тлумачення;
- 2) здійснює контроль за виконанням Конституції України, законів України та постанов Верховної Ради України;
- 3) здійснює контроль у сфері захисту прав людини;
- 4) розглядає та приймає рішення щодо Програми діяльності новосформованого Уряду України;
- 5) розглядає, вносить зміни і затверджує поданий Президентом України Державний бюджет України та здійснює контроль за його виконанням;
- 6) затверджує загальнодержавні програми економічного, соціального і національно-культурного розвитку, а також щодо охорони навколишнього природного середовища;
- 7) призначає вибори Президента України, проголошує акт про його обрання, приймає відставку Президента України;
- 8) розглядає щорічні та позачергові доповіді Президента України про внутрішню і зовнішню політику України;
- 9) ратифікує, денонсує міжнародні договори України чи оголошує про їх укладення або приєднання України до них;
- 10) приймає рішення про свій саморозпуск та одночасно призначає дострокові вибори народних депутатів України;
- 11) призначає вибори до місцевих Рад;
- 12) затверджує загальну структуру, чисельність Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України;
- 13) затверджує укази Президента України про оголошення стану війни, запровадження воєнного стану на всій території України чи в окремих її місцевостях у разі воєнного нападу або загрози воєнного нападу на Україну, рішення про їх припинення або скасування, укладення миру і про загальну або часткову мобілізацію на території України у разі оголошення стану війни;
- 14) затверджує укази Президента України про запровадження на всій території України або в окремих її місцевостях надзвичайного стану;
- 15) утворює Раду оборони України і визначає перелік посадових осіб, які входять до її складу;
- 16) затверджує за поданням Президента України склад Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України та Президента України;
- 17) призначає за спільним поданням Голови Верховної Ради України і Президента України Голову Конституційного Суду України. Призначає половину складу суддів Конституційного Суду України. Приймає присягу суддів Конституційного Суду України;
- 18) призначає за поданням Президента України Голову Верховного Суду України, Голову Вищого арбітражного суду України, Голову Правління Національного банку України та звільняє їх;
- 19) призначає та звільняє Генерального прокурора України за поданням Президента України;
- 20) призначає за поданням Президента України суддів Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України та звільняє їх у встановленому законом порядку;
- 21) повторно розглядає закон, щодо якого Президентом України застосовано вето;

22) приймає рішення з питань адміністративно-територіального устрою України, проводить найменування та перейменування населених пунктів України;

23) може оголосити вотум недовіри усьому складові Уряду України чи окремим його членам, що тягне за собою їх відставку;

24) приймає з власної ініціативи або з ініціативи не менш як трьох мільйонів виборців рішення про проведення всеукраїнських референдумів, оголошує результати всеукраїнських референдумів;

25) здійснює контроль за наданням Україною позик, економічної та іншої допомоги іноземним державам, а також за укладенням угод про державні позики і кредити та за використанням позик і кредитів, одержуваних Україною від іноземних держав;

26) скасовує правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим у разі їх невідповідності Конституції і законам України;

27) застосовує вето щодо указів Президента України у разі невідповідності їх Конституції і законам України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України.

Верховна Рада України передає на підпис Президентові України прийняті нею закони для наступного обнародування.

Верховна Рада України розглядає і вирішує питання, що не належать згідно з чинними нормами Конституції України та цим Законом до компетенції органів державної виконавчої чи судової влади, представницьких органів та органів місцевого самоврядування, а також не є такими, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом.

Верховна Рада України не може делегувати свої повноваження іншим органам, крім випадків, передбачених Конституцією України та цим Законом.

Стаття 18

Виключно законами визначаються:

1) регулювання питань про права та свободи людини і громадянина, громадянство, статус осіб без громадянства, біженців та іноземців; засади внутрішньої і зовнішньої політики, оборони та державної безпеки; основи соціального захисту і охорони здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища, виховання, освіти і культури, науки, охорони прав інтелектуальної власності, шлюбну і сім'ю; права національних меншин; питання демографії і міграції; статус мов; діяльність об'єднань громадян, засобів масової інформації;

2) загальнодержавні податки, види зборів і платежів, фінансове, цінове і кредитне регулювання, митна справа; правовий режим власності, майнові відносини; засади правового регулювання економічного та соціального розвитку держави, підприємництва, праці, природо- і землекористування, питання видів, типів, вартості і карбування монет; затвердження Державного бюджету України, а також зміни і звіт про його виконання; державний кредит; статус спеціальних (вільних) економічних зон; випуск державних цінних паперів: валюта та проби;

3) організація та діяльність Верховної Ради України, статус народних депутатів України, органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, основні засади державної служби, судоустрою, судочинства, адвокатури, нотаріату, прокуратури та органів виконання покарань; діяння, які є злочинними, адміністративними і дисциплінарними порушеннями, відповідальність за них;

4) порядок використання природних ресурсів, енергосистем, усіх видів транспорту та зв'язку; освоєння космосу;

5) встановлення одиниць ваги, міри, часу, стандартів і засади державної статистики та інформатики;

6) організація і порядок проведення виборів і референдумів;

7) статус столиці, міст загальнодержавного значення;

- 8) правила здійснення дипломатичних і консульських відносин, укладення, денонсації, приєднання до міжнародних договорів;
 - 9) правовий режим державного кордону;
 - 10) статус іноземних військ на території України; порядок використання Збройних Сил України за межами України;
 - 11) правовий режим воєнного і надзвичайного стану;
 - 12) встановлення державної символіки та її використання; заснування державних нагород, військових, почесних та інших спеціальних звань.
- До законодавчого регулювання можуть бути віднесені також інші питання, визначені Конституцією України.

Розділ III. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 19

Президент України є главою держави і главою державної виконавчої влади України.

Президент України як глава держави представляє Україну як у внутрішньодержавних, так і у зовнішніх відносинах.

Президент України як глава державної виконавчої влади здійснює цю владу через очолювані ним Уряд — Кабінет Міністрів України — та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади.

Стаття 20

Президентом України може бути обраний громадянин України віком від 35 до 65 років, який проживає в Україні не менш як 10 останніх років перед обранням і володіє державною мовою.

Стаття 21

Президент України обирається громадянами України строком на 5 років на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Порядок проведення виборів Президента України визначається Законом України «Про вибори Президента України».

Чергові вибори Президента України проводяться в першу неділю листопада після закінчення п'ятирічного строку з дня його обрання.

Президент України вступає на посаду не пізніше як через п'ятнадцять днів з часу оголошення результатів виборів. При вступі на посаду Президент України приносить Присягу на пленарному засіданні Верховної Ради України, текст і порядок проголошення якої визначаються законом.

Одна і та ж особа не може бути Президентом України більше двох строків підряд.

Стаття 22

Президент України у місячний строк після вступу на посаду або з дня відставки попереднього складу Уряду призначає Прем'єр-Міністра України, формує новий склад Уряду України — Кабінет Міністрів України.

У двомісячний строк від дня сформування Кабінет Міністрів України представляє Програму своєї діяльності на розгляд Верховної Ради України. У разі незгоди з поданою Програмою Верховна Рада України може виразити Кабінету Міністрів України недовіру.

Після схвалення Верховною Радою України Програми діяльності Уряду України Верховна Рада України може виразити недовіру Уряду України не раніше ніж після однорічного строку його роботи.

Стаття 23

Президент України за своїм підписом обнародує закони України, які були прийняті Верховною Радою України.

Обнародування законів має бути здійснено у двотижневий строк з часу, коли тексти законів надійшли від Верховної Ради України до Президента України.

У цей же строк Президент України в разі незгоди із змістом закону, прийнятого Верховною Радою України, може використати щодо цього закону право вето і повернути його із своїми зауваженнями для повторного розгляду Верховною Радою України.

Якщо під час повторного розгляду Верховна Рада України більшістю у 2/3 голосів від фактичного її складу знову схвалить цей закон, Президент України в 10-денний строк має його підписати і обнародувати.

Стаття 24

Президент України:

- 1) виступає Гарантом державного суверенітету, незалежності, недоторканності кордонів, національної безпеки, територіальної цілісності України, додержання Конституції і законів України, прав та свобод людини і громадянина;
- 2) звертається з посланнями до народу України;
- 3) подає Верховній Раді України щорічні та позачергові доповіді про внутрішню і зовнішню політику України;
- 4) очолює систему органів державної виконавчої влади України;
- 5) створює, реорганізує і ліквідує міністерства, відомства, інші центральні та місцеві органи державної виконавчої влади в межах коштів Державного бюджету України, призначає (затверджує) і звільняє з посад керівників цих органів;
- 6) скасовує акти центральних і місцевих органів державної виконавчої влади України, а також акти органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим у разі їх невідповідності Конституції та законам України, а також указам і розпорядженням Президента України;
- 7) здійснює в межах, встановлених законом, управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності;
- 8) є Верховним Головнокомандувачем Збройними Силами України, призначає і звільняє вище командування Збройних Сил України, вживає заходів щодо забезпечення обороноздатності держави;
- 9) очолює Раду Національної безпеки України та затверджує її персональний склад;
- 10) подає на розгляд Верховної Ради України проект Державного бюджету України та звіт про його виконання;
- 11) спільно з Головою Верховної Ради України подає кандидатуру для призначення Верховною Радою України Голови Конституційного Суду; призначає половину складу суддів Конституційного Суду України;
- 12) подає кандидатури для призначення Верховною Радою України на посади Голови Верховного Суду України, Голови Вищого арбітражного суду України, Генерального прокурора України, Голови Правління Національного банку України, а також для призначення суддів Верховного Суду України і Вищого арбітражного суду України;
- 13) призначає за поданням Міністерства юстиції України, погодженим з Верховним Судом України та Вищим арбітражним судом України, суддів загальних та арбітражних судів;
- 14) здійснює зовнішню політику України, веде переговори і підписує міжнародні договори України; призначає і відкликає дипломатичних представників України в іноземних державах та при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників іноземних держав;
- 15) подає на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо персонального складу Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України та Президента України;
- 16) приймає рішення про визнання іноземних держав;
- 17) нагороджує державними нагородами України, присвоює почесні звання України; засновує президентські відзнаки і нагороджує ними;
- 18) присвоює вищі військові звання, дипломатичні ранги, інші спеціальні звання і класні чини та військові звання суддям військових судів;

19) вирішує питання прийняття до громадянства і виходу з громадянства України, надання притулку іноземним громадянам та особам без громадянства; вживає заходів щодо захисту інтересів громадян України поза її межами;

20) здійснює помилування осіб, засуджених судами України; видає укази про амністію;

21) приймає рішення про оголошення стану війни, запровадження воєнного стану на всій території України чи в окремих її місцевостях у разі воєнного нападу або загрози воєнного нападу на Україну, рішення про їх припинення або скасування, укладення миру і невідкладно вносить ці питання на розгляд Верховної Ради України, а також оголошує загальну або часткову мобілізацію на території України у разі оголошення стану війни;

22) оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами екологічного лиха;

23) оголошує на всій території України або в окремих її місцевостях надзвичайний стан відповідно до Закону України «Про надзвичайний стан»;

24) здійснює інші повноваження відповідно до Конституції та законів України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам та органам.

Стаття 25

Президент України в межах своїх повноважень видає укази і розпорядження, які є обов'язковими для виконання на всій території України, дає їх тлумачення.

Президент України видає укази з питань економічної реформи, не врегульованих чинним законодавством України, які діють до прийняття відповідних законів.

Стаття 26

Президент України може призначити всеукраїнський референдум. Призначення Президентом України всеукраїнського референдуму здійснюється на підставах і в порядку, передбаченому Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми».

Стаття 27

Президент України подає Верховній Раді України щорічні і за зверненням Верховної Ради України позачергові, не частіше одного разу на рік, доповіді про внутрішню і зовнішню політику України.

Президент України може звертатися до народу України і Верховної Ради України з посланнями з актуальних питань суспільного і державного життя.

Стаття 28

Президент України користується правом недоторканності. Президент України виконує свої обов'язки до вступу на посаду новообраного Президента України.

Розділ IV. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ УРЯД УКРАЇНИ

Стаття 29

Уряд України — Кабінет Міністрів України є центральним колегіальним органом державної виконавчої влади, підпорядкованим Президентові України і відповідальним перед ним.

Уряд України у своїй діяльності керується Конституцією, законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, Програмою діяльності Уряду, схваленою Верховною Радою України.

Стаття 30

Прем'єр-міністр України організує і координує роботу Уряду — Кабінету Міністрів України, діючи в межах, визначених Президентом України.

Стаття 31

Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень:

1) забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики, виконання Конституції і законів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення державного суверенітету, національної безпеки і обороноздатності України, її територіальної цілісності і економічної самостійності;

- 3) здійснює заходи щодо забезпечення прав і свобод громадян, законності і правопорядку, боротьби із злочинністю, охорони прав власності;
- 4) забезпечує проведення економічних реформ, становлення, розвиток і стабільність ринкової економіки, її соціальну орієнтованість, розробляє і виконує загальнодержавні програми соціально-економічного і культурного розвитку України;
- 5) здійснює управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності, та визначає форми взаємодії із суб'єктами інших форм власності;
- 6) забезпечує проведення державної політики у галузі фінансів, податків, цін та оплати праці, митній справі;
- 7) створює загальнодержавні та інші фонди розвитку, фонди ліквідації наслідків стихійного лиха та катастроф;
- 8) здійснює державну політику в галузі освіти, науки, культури і охорони здоров'я;
- 9) відповідає за складання проекту Державного бюджету України та виконання Державного бюджету України;
- 10) відповідає за проведення державної політики соціального захисту громадян;
- 11) відповідає за стан навколишнього природного середовища, екологічну безпеку і раціональне природокористування, за випуск і реалізацію екологічно чистих та якісних продуктів харчування, високоякісних предметів побуту та об'єктивну поінформованість населення у цій сфері;
- 12) спрямовує і координує роботу міністерств, інших підпорядкованих йому центральних і місцевих органів державної виконавчої влади;
- 13) здійснює інші повноваження, передбачені законами України.

Стаття 32

Президент України подає не пізніше 1 вересня проект Державного бюджету України на розгляд Верховної Ради України разом з концепцією бюджету, показниками кредитної емісії Національного банку України, прогнозом економічного розвитку України на наступний рік, показниками балансу фінансових ресурсів України. Проект Державного бюджету України має бути розроблений з додержанням вимог бюджетної резолюції, прийнятої Верховною Радою України.

Стаття 33

У разі несвоєчасного подання проекту Державного бюджету України Верховна Рада України може прийняти рішення про вотум недовіри Кабінету Міністрів України в цілому чи окремим його членам.

Стаття 34

У питаннях, пов'язаних з проведенням грошової кредитної політики, Кабінет Міністрів України погоджує свої дії з Національним банком України, на який покладаються функції визначення і проведення цієї політики.

Стаття 35

Кабінет Міністрів України на підставі Конституції та законів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України видає у межах своїх повноважень постанови і розпорядження, які є обов'язковими для виконання на всій території України.

Міністри, керівники інших центральних органів державної виконавчої влади, керівники органів державної виконавчої влади Автономної Республіки Крим та областей, міст Києва та Севастополя здійснюють керівництво дорученими їм сферами і несуть відповідальність перед Президентом України за стан справ у цих сферах. Нормативно-правові акти центральних міністерств і відомств підлягають реєстрації у Міністерстві юстиції України.

Розділ V. СУДИ УКРАЇНИ

Стаття 36

Судову владу в Україні здійснюють виключно суди. Конституційний Суд України, загальні та арбітражні суди складають судову систему України.

Судові рішення ухвалюються іменем України.

Стаття 37

Суди захищають права і законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави шляхом здійснення правосуддя.

Суди є незалежними. Усі державні та інші установи і громадяни зобов'язані поважати незалежність судів.

Суди у своїй діяльності підкоряються тільки закону.

Суди України мають самостійне бюджетне фінансування.

Стаття 38

Конституційний Суд України є незалежним органом судової влади, що забезпечує відповідність законів, інших нормативних актів законодавчої і виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Стаття 39

Правосуддя в Україні здійснюється у формі судочинства в цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах, а також у формі прийняття рішень з питань відповідності чинному законодавству правових актів посадових осіб, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Будь-яке втручання у здійснення правосуддя забороняється. Судові рішення не підлягають перегляду інакше як судом і у встановленому законом порядку. Створення надзвичайних або особливих судів у мирний час не допускається. Створення та діяльність таких судів у воєнний час регулюється законом.

Стаття 40

Судді є недоторканими, незалежними і підкоряються тільки закону. Статус суддів, порядок їх призначення визначаються Конституцією України і законами України.

Стаття 41

Судовий нагляд за законністю судових рішень загальних і арбітражних судів здійснюється відповідно Верховним Судом України та Вищим арбітражним судом України.

Стаття 42

Судді усіх судів, крім суддів Верховного Суду України, Вищого арбітражного суду України та Конституційного Суду України, призначаються Президентом України за поданням Міністерства юстиції України, погодженим відповідно з Верховним Судом України і Вищим арбітражним судом України.

Розділ VI. ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

Стаття 43

Прокуратура України є органом державного обвинувачення, здійснення загального нагляду та нагляду за виконанням покарань у місцях позбавлення волі.

На Генерального прокурора України і підпорядкованих йому прокурорів покладається:

- 1) нагляд за додержанням Конституції та законів України органами та посадовими особами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, а також громадянами України, особами без громадянства;
- 2) нагляд за додержанням законодавства з питань прав і свобод громадян;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і попереднє слідство;
- 4) розслідування злочинів у справах, які віднесені до компетенції органів прокуратури;
- 5) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 6) нагляд за додержанням законів у місцях виконання кримінальних покарань, а також за застосуванням інших заходів примусового характеру;
- 7) захист майнових та інших інтересів громадян, юридичних осіб і держави.

Стаття 44

Генеральний прокурор України призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України.

Стаття 45

Прокурори у здійсненні своїх повноважень є незалежними і керуються тільки Конституцією та законами України.

Організація, повноваження, порядок діяльності Прокуратури України визначаються Законом України «Про прокуратуру».

Розділ VII. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття 46

Органами державної виконавчої влади в областях, містах Києві та Севастополі (як містах загальнодержавного значення) і районах (крім районів у містах, за винятком міст Києва та Севастополя) є відповідно обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, які очолюють голови цих адміністрацій.

Головами обласних, Київської та Севастопольської міських і районних державних адміністрацій Президент України призначає осіб, обраних головами відповідно обласних, Київської та Севастопольської міських і районних Рад.

У здійсненні своїх повноважень органи місцевої державної влади підпорядковані вищим органам державної виконавчої влади.

Правовий статус та обсяг повноважень обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій визначається цим Законом та Положенням, яке затверджується Президентом України. Президент України може делегувати державній адміністрації повноваження щодо управління розташованим на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці майном, що перебуває в загальнодержавній власності.

Особливості організації і функціонування органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами.

Стаття 47

Місцеве самоврядування в Україні — це Гарантоване державою право територіальних колективів громадян та обраних ними органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати всі питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Територіальною основою місцевого самоврядування є село (сільрада), селище, місто. Райони в містах з районним поділом є складовою частиною місцевого самоврядування міст. Питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських Рад.

Первинними суб'єктами місцевого самоврядування є територіальні колективи громадян, які проживають у селах (сільрадах), селищах, містах.

Територіальні колективи громадян здійснюють свої повноваження безпосередньо та через обрані ними органи.

Фінансово-економічну основу місцевого самоврядування становлять:

комунальна власність і фінансові ресурси села (сільради), селища, міста, джерелом яких є доходи місцевих бюджетів та позабюджетні надходження.

Стаття 48

Формами безпосереднього здійснення місцевого самоврядування територіальними колективами громадян є референдуми та інші способи участі громадян в обговоренні та вирішенні питань, віднесених законом до компетенції місцевого самоврядування.

Стаття 49

Органами місцевого самоврядування в селах (сільрадах), селищах, містах є відповідно сільські, селищні та міські Ради, що обираються згідно з законодавством України

громадянами України, які проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

До компетенції органів місцевого самоврядування належать:

- розробка, затвердження і виконання бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць згідно з чинним законодавством;
- встановлення передбачених законом місцевих податків і зборів;
- розпорядження комунальною власністю;
- організація та проведення місцевих референдумів;
- сприяння додержанню Конституції та законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України;
- здійснення інших повноважень, встановлених чинним законодавством.

Органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть за взаємною угодою перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі самоврядні повноваження.

Порядок формування, організації та обсяги власних повноважень органів місцевого самоврядування визначаються окремим законом.

Стаття 50

Виконавчими органами сільських, селищних і міських Рад є виконавчі комітети. Персональний склад виконавчого комітету відповідної Ради формує голова Ради одноособове.

Голови сільської, селищної, міської Рад обираються громадянами України, які проживають на території села (сільради), селища, міста. Голова Ради за посадою очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської Ради.

Голови сільської, селищної, міської Рад здійснюють загальне керівництво роботою відповідної Ради як самоврядного органу і керують діяльністю комунальних та інших служб відповідних виконавчих органів місцевого самоврядування.

Стаття 51

Голови та очолювані ними виконавчі комітети сільських, селищних і міських Рад, крім власної компетенції Рад, здійснюють також делеговані їм повноваження державної виконавчої влади, обсяг яких визначається Президентом України.

Голови Рад та очолювані ними виконавчі комітети з питань самоврядних повноважень підзвітні та підконтрольні відповідним Радам.

Голови Рад та очолювані ними виконавчі комітети з питань здійснення делегованих їм повноважень державної виконавчої влади підпорядковуються Президенту України, Кабінету Міністрів України, а також головам державних адміністрацій вищого рівня.

Стаття 52

Рішення Рад, їх голів та виконавчих комітетів з питань місцевого самоврядування, якщо вони суперечать Конституції та законам України, до їх вирішення судом відповідно до чинного законодавства України зупиняються:

- сільських, селищних, міських (міст районного значення) — розпорядженням голови відповідної районної державної адміністрації;

- міських (міст обласного значення) — розпорядженням голови обласної державної адміністрації.

Стаття 53

Представницькими органами в областях, в містах Києві та Севастополі, районах (крім районів у містах, за винятком міст Києва та Севастополя) є обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві та Севастополі Ради. Ці Ради в межах своїх повноважень:

- затверджують бюджет та здійснюють контроль за його виконанням;
- схвалюють програми соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

заслуховують щорічні звіти голів місцевих державних адміністрацій з питань виконання програм соціально-економічного розвитку територій та бюджету.

Інші повноваження обласних, Київської та Севастопольської міських, районних Рад, передбачені чинним законодавством, передаються обласним, Київській, Севастопольській міським та районним державним адміністраціям.

Порядок формування, функціонування та обсяг повноважень обласних і районних Рад визначається окремим законом.

Стаття 54

Рішення обласних, Київської та Севастопольської міських, районних Рад з питань власних повноважень, якщо вони суперечать Конституції та законам України, до їх вирішення судом відповідно до чинного законодавства зупиняються:

районних — розпорядженням голови відповідно обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації;

обласних, Київської та Севастопольської міських - розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Стаття 55

До складу сільських, селищних, міських, районних та обласних Рад входять депутати, загальна чисельність яких, залежно від кількості населення, що проживає на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, не може бути меншою семи і більшою 75.

Стаття 56

Рішення голів та очолюваних ними виконавчих комітетів сільських, селищних, районних у місті (там, де вони будуть створені), міських Рад, прийняті з питань здійснення делегованих їм повноважень державної виконавчої влади, у разі порушення ними Конституції та законів України, указів та розпоряджень Президента України, постанов та розпоряджень Уряду України можуть бути скасовані головами обласних державних адміністрацій.

Стаття 57

Рішення голів районних державних адміністрацій у разі порушення ними Конституції та законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України можуть бути скасовані головами відповідно обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Рішення голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у разі порушення ними Конституції та законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України можуть бути скасовані Президентом України.

Стаття 58

У разі порушення Конституції та законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України голови обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій можуть бути достроково звільнені Президентом України.

Звільнення з посад голів обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій тягне за собою припинення їх повноважень як голів обласних, Київської та Севастопольської міських і районних Рад.

Повноваження голів сільських, селищних, міських Рад можуть бути за висновком суду достроково припинені Президентом України у разі порушення ними Конституції та законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України.

Стаття 59

Автономна Республіка Крим є адміністративно-територіальною автономією у складі України.

Автономна Республіка Крим самостійно вирішує питання, віднесені до її відання Конституцією України та законами України.

Розділ VIII. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 60

Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування і діє до прийняття нової Конституції України.

Стаття 61

Законодавство України діє в тій частині, що не суперечить нормам цього Закону.

II

До прийняття нової Конституції України положення чинної Конституції України діють лише в частині, що узгоджується з цим Конституційним Договором.

III

Визнати за необхідне створення належних умов для прискорення та успішного завершення конституційного процесу в Україні з тим, щоб прийняти нову Конституцію України в строк не пізніше одного року з дня підписання цього Конституційного Договору.

IV

До прийняття нової Конституції України Сторони суворо дотримуватимуться положень цього Конституційного Договору і діятимуть у повній відповідності до нього.

До прийняття нової Конституції Сторони не виноситимуть на всеукраїнський референдум, консультативний референдум та опитування громадської думки інших питань, крім прийняття нової Конституції України, текст якої буде узгоджений Сторонами.

Сторони усвідомлюють, що невиконання положень цього Конституційного Договору призведе до хаосу в суспільному житті, розвалу економіки, виникнення загрози громадянського конфлікту і поставить під сумнів саме існування суверенної демократичної України.

Цей Конституційний Договір набирає чинності з моменту його підписання Президентом України та Головою Верховної Ради України і є відкритим для підписання народними депутатами України.

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.359-382.

Конституція України (28 червня 1996 р.)

Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей,

виражаючи суверенну волю народу,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключаючи про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,

приймає цю Конституцію — Основний Закон України.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом,

що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України — національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

РОЗДІЛ II. ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособове чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави. а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах. вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправне позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.

Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно;

існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена.

Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.

Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто, не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

РОЗДІЛ III. ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Стаття 70. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 72. Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Стаття 73. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

РОЗДІЛ IV. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 75. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України.

Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Стаття 77. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю березня четвертого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

Стаття 79. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу: «Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників».

Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

Стаття 80. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність.

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп.

Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 84. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;

2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;

3) прийняття законів;

4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстрокове;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Стаття 86. Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;
- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

Стаття 91. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- 3) права корінних народів і національних меншин;
- 4) порядок застосування мов;

5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;

7) правовий режим власності;

8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;

11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;

12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;

13) територіальний устрій України;

14) судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дзнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури;

15) засади місцевого самоврядування;

16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;

17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

18) правовий режим державного кордону;

19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;

21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;

2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;

4) порядок використання і захисту державних символів;

5) державні нагороди;

6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;

7) державні свята;

8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

Стаття 94. Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

Стаття 96. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин — на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Стаття 97. Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави — Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

РОЗДІЛ V. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 102. Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 103. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Стаття 104. Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

«Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі».

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

Стаття 105. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпичменту.

Стаття 106. Президент України:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;

5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

- 8) припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;
 - 9) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;
 - 10) призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах;
 - 11) призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;
 - 12) призначає половину складу Ради Національного банку України;
 - 13) призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
 - 14) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
 - 15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;
 - 16) скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
 - 17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;
 - 18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;
 - 19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;
 - 20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;
 - 21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
 - 22) призначає третину складу Конституційного Суду України;
 - 23) утворює суди у визначеному законом порядку;
 - 24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
 - 25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
 - 26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
 - 27) здійснює помилування;
 - 28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;
 - 29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
 - 30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
 - 31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.
- Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Стаття 107. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 108. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

- 1) відставки;
- 2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпічменту;
- 4) смерті.

Стаття 109. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Стаття 110. Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Стаття 111. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те,

що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Прем'єр-міністра України. Прем'єр-міністр України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України.

РОЗДІЛ VI. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри. Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України. Персональний склад Кабінету Міністрів України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.

Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Президентові України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Президентом України, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів. Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Президентові України заяву про відставку Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України чи у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри.

Стаття 116. Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

- 4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;
- 5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- 6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державною бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;
- 7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;
- 8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;
- 9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;
- 10) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Стаття 117. Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 119. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання

корінних народів і національних меншин — також програм їх національно-культурного розвитку;

- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

РОЗДІЛ VII. ПРОКУРАТУРА

Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Стаття 122. Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України — п'ять років.

Стаття 123. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

РОЗДІЛ VIII. ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстрокове, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 128. Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстрокове, в порядку, встановленому законом.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Судочинство провадиться суддею одноособове, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства є:

- 1) законність;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) забезпечення доведеності вини;
- 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

- 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;
- 9) обов'язковість рішень суду.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.

За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

Стаття 131. В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури — двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

РОЗДІЛ ІХ. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

РОЗДІЛ Х. АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 134. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 135. Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Стаття 136. Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Стаття 137. Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;
- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8) мисливства, рибальства;
- 9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 138. До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
- 2) організація та проведення місцевих референдумів;
- 3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- 5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля — відповідно до загальнодержавних програм;
- 6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
- 7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;

8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;

9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;

10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Стаття 139. В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

РОЗДІЛ XI. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансове підтримує місцеве самоврядування.

Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

РОЗДІЛ XII. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Стаття 148. Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Стаття 149. На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів Верховної Ради України;

актів Президента України;

актів Кабінету Міністрів України;

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

3) питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Стаття 152. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

РОЗДІЛ XIII. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154. Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 155. Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 156. Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття

не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Стаття 159. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

РОЗДІЛ XIV. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 160. Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

Стаття 161. День прийняття Конституції України є державним святом — Днем Конституції України.

РОЗДІЛ XV. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією.

Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року.

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року.

4. Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту (за винятком днів міжсесійного періоду) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

5. Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

6. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

7. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цією Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.

8. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цією Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства — до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

10. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.

11. Частина перша статті 99 цієї Конституції вводить в дію після введення національної грошової одиниці гривні.

12. Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.

Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.

13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.383 – 436.

Закон України «Про прийняття Конституції України і введення її в дію»

Верховна Рада України *постановляє:*

Стаття 1. Прийняти Конституцію України.

Стаття 2. Визнати такою, що втратила чинність, Конституцію (Основний Закон) України від 20 квітня 1978 року з наступними змінами і доповненнями.

Стаття 3. Визнати таким, що втратив чинність. Конституційний

Договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» у зв'язку з прийняттям Конституції України.

Голова Верховної Ради України О. Мороз
Президент України Л.Кучма

м. Київ

28 червня 1996 року

*Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.:
Видавництво «Право», 1997. – С. 437.*

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Конституції України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 2, ст.44)

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести до Конституції України (Відомості
Верховної Ради України, 1996 р., N 30, ст. 141) такі зміни:

1) статті 76, 78, 81-83, 85, 87, 89, 90, 93, 98, 112-115 викласти в такій редакції:

"Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України - чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років";

"Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України";

"Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто;
- 6) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції;
- 7) його смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України - в день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, а у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, - судом.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішенням суду, а в разі смерті народного депутата України - з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на

вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

Депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені цією Конституцією";

"Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленої статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад,

вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

12-1) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстроково;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо

підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

37) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї.

Верховна Рада України здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання";

"Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України";

"Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від

конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції;

2) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України";

"Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентом України, народним депутатам України

та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово";

"Стаття 98. Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата";

"Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6-8, 10-13, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України";

"Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Верховна Рада України здійснює формування нового складу Кабінету Міністрів України у строки і в порядку, що визначені цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або відставку якого прийнято Верховною Радою України, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України";

2) частину першу статті 77 викласти в такій редакції:

"Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Верховної Ради України";

3) у статті 88:

а) частину першу викласти в такій редакції:

"Верховна Рада України обирає із свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх з цих посад";

б) пункт 2 частини другої викласти в такій редакції:

"2) організовує роботу Верховної Ради України, координує діяльність її органів";

в) частину третю викласти в такій редакції:

"Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України ([129а/94-ВР](#), [1296/94-ВР](#))";

4) частину четверту статті 94 викласти в такій редакції:

"Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом";

5) частину п'яту статті 103 викласти в такій редакції:

"Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень";

6) у статті 106:

а) пункти 8-16, 19, 22 і 30 частини першої викласти в такій редакції:

"8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України;

13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

14) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим";

"19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань";

"22) призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України";

"30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України";

б) частину четверту викласти в такій редакції:

"Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання";

7) у статті 116:

а) доповнити пунктами 9-1 і 9-2 такого змісту:

"9-1) утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої

влади;

9-2) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України";

б) пункт 10 викласти в такій редакції:

"10) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України";

8) частину першу статті 120 викласти в такій редакції:

"Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку";

9) статтю 121 доповнити пунктом 5 такого змісту:

"5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами";

10) частину першу статті 122 викласти в такій редакції:

"Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади";

11) частину першу статті 141 викласти в такій редакції:

"До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років".

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон, за умови прийняття Верховною Радою України до 1 вересня 2005 року Закону України про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення системи місцевого самоврядування, набирає чинності з 1 вересня 2005 року, за винятком частини п'ятої статті 76, частини першої статті 77, пункту 6 частини другої та частини шостої статті 81, частин шостої - десятої статті 83, пункту 1 частини другої статті 90, частини першої статті 141 Конституції України в редакції цього Закону, що набирають чинності з дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

У разі неприйняття Верховною Радою України до 1 вересня 2005 року Закону України про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення системи місцевого самоврядування цей Закон набирає чинності з 1 січня 2006 року, за винятком частини п'ятої статті 76, частини першої статті 77, пункту 6 частини другої та частини шостої статті 81, частин шостої - десятої статті 83, пункту 1 частини другої статті 90, частини першої статті 141 Конституції України в редакції цього Закону, що набирають чинності з дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

2. Верховна Рада України, обрана у 2002 році, продовжує здійснювати конституційні повноваження до дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

3. Конституційний склад Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України обирається у 2006 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 8 грудня 2004 року
N 2222-IV

Відомості Верховної Ради України. – 2005. - N 2. - С. 44.

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004

року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України)

м. К и ї в
30 вересня 2010 року
№ 20-рп/2010

Справа № 1-45/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича – доповідача,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Забарського Владислава Валерійовича, Шпенова Дмитра Юрійовича – народних депутатів України, представника Верховної Ради України Віламової Наталії Олександрівни, Представника Президента України у Конституційному Суді України Лукаш Олени Леонідівни, Постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України Вознюка Володимира Денисовича

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 2, ст. 44).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України „Про Конституційний Суд України“ стало конституційне подання 252 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України „Про Конституційний Суд України“ є твердження суб'єкта права на

конституційне подання про невідповідність Конституції України (неконституційність) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С.Л., пояснення Забарського В.В., Шпенова Д.Ю., Віламової Н.О., Лукаш О.Л., Вознюка В.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 252 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (далі – Закон № 2222).

На думку авторів клопотання, підставою для визнання неконституційним Закону № 2222 в цілому є порушення встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, оскільки відповідний проект закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 19 вересня 2003 року за реєстраційним № 4180 (далі – Законопроект № 4180) з поправками був розглянутий та ухвалений Верховною Радою України як Закон № 2222 без обов'язкового у такому разі висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Основного Закону України).

Як стверджують народні депутати України, внесені у такий спосіб зміни до Конституції України призвели до порушення статті 1, частин другої, третьої, четвертої статті 5, статті 6, частини першої статті 8, частини другої статті 19, пункту 1 частини першої статті 85, статті 159 Основного Закону України.

Суб'єкт права на конституційне подання акцентує, що Верховна Рада України, приймаючи Закон № 2222, мала право розглядати Законопроект № 4180, щодо якого було дано висновок Конституційного Суду України, і приймати відповідний закон про внесення змін до Конституції України без внесення жодних поправок, а у разі їх внесення – лише після надання Конституційним Судом України висновку про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Народні депутати України зауважують, що порівняно із Законопроектом № 4180 з внесеними до нього поправками, щодо якого Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, у Законі № 2222 наявні такі зміни:

„1) у пункті 1 розділу I:

в абзаці першому виключено цифри „120“ з переліку статей Конституції України, які викладаються зазначеним пунктом у новій редакції;

змінено нову редакцію статей 78, 81, 85, 90 Конституції України, а саме:

у частині першій нової редакції статті 78 виключено слова „крім випадків, передбачених цією Конституцією“;

у частині другій нової редакції статті 78 виключено слова „(крім посад членів Кабінету Міністрів України)“;

у пункті 6 частини другої та частині шостій нової редакції статті 81 виключено слова „(виключення)“;

у пункті 22 частини першої нової редакції статті 85 слова „Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань“ замінено словами „Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань“;

у пункті 26 частини першої нової редакції статті 85 слова „половини складу Конституційного Суду України“ замінено словами „третини складу Конституційного Суду України“;

нову редакцію статті 90 доповнено новою частиною четвертою такого змісту:

„Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання“.

У зв'язку з цим частина четверта нової редакції статті 90 (за законопроектом) у новій редакції цієї статті у Законі стала частиною п'ятою;

у частині п'ятій нової редакції статті 90 (що у законопроекті була частиною четвертою нової редакції статті 90) слова „останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України“ замінено словами „останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України“;

також з пункту 1 розділу I Закону виключено викладення в новій редакції статті 120 Конституції України, натомість у Законі з'явився новий пункт 8 розділу I, яким у новій редакції викладено лише частину першу статті 120 Конституції України. При цьому з редакції цієї частини виключено слова „випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також“, передбачена ж законопроектом частина друга нової редакції статті 120 („Члени Кабінету Міністрів України можуть суміщати свою посаду з мандатом народного депутата України“) взагалі виключена;

у пункті 1 розділу I Закону також виключено слова „Розділ VI. КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ“;

2) у пункті 4 розділу I Закону нову редакцію частини четвертої статті 94 Конституції України після слів „невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України“ доповнено словами „і опубліковується“;

3) пункт 5 розділу I Закону є редакційним об'єднанням положень абзацу першого та підпункту „а“ пункту 5 розділу I законопроекту;

4) у пункті 6 розділу I:

перший абзац пункту 6 редакційно об'єднав положення абзаців першого, другого та десятого пункту 6 розділу I законопроекту, при цьому цифри „8 – 13“, „15“, „16“ замінено цифрами „8 – 16“;

виключено абзац „пункт 14 виключити“;

змінено нову редакцію пунктів статті 106 Конституції України:

передбачену у законопроекті редакцію пункту 12 частини першої статті 106 у Законі викладено як пункт 14, при цьому слова „подання про призначення Голови Служби безпеки України“ замінено словами „подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України“;

частину першу доповнено новим пунктом такого змісту:

„12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України“;

у новій редакції пункту 22 частини першої слова „половину складу Конституційного Суду України“ замінено словами „третину складу Конституційного Суду України“;

5) у підпункті „а“ пункту 7 Розділу I змінено редакцію пунктів статті 116 Конституції України:

у пункті 9² виключено слова „голів місцевих державних адміністрацій“;

виключено положення щодо доповнення статті 116 Конституції України пунктом 9³ такого змісту:

„9³) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України“.

Відповідно, й в абзаці першому слова і цифри „пунктами 9¹, 9² і 9³“ замінено словами і цифрами „пунктами 9¹ і 9²“;

б) у Законі виключено пункт 8 розділу I законопроекту, яким частини четверта, восьма – десята статті 118 Конституції України викладалися в такій редакції:

„Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України“;

„Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, Кабінетом Міністрів України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови відповідної місцевої державної адміністрації“.

Натомість, як вже зазначалось вище, у пункті 8 розділу I Закону вміщено іншу норму – зміни до частини першої статті 120 Конституції України;

7) у пункті 10 розділу I нову редакцію частини першої статті 122 Конституції України після слова „Прокуратуру“ доповнено словом „України“;

8) у Законі виключено положення пункту 11 розділу I законопроекту щодо викладення пункту 2 частини п'ятої статті 126 Конституції України в такій редакції:

„2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а судьями Конституційного Суду України та Верховного Суду України – сімдесяти років“.

У зв'язку з цим пункт 12 законопроекту у Законі перенумеровано на пункт 11;

9) у Законі виключено положення пункту 13 розділу I законопроекту, яким частина друга статті 148 Конституції України викладалася в такій редакції:

„Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України“;

10) у розділі II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону:

пункт 1 викладено в новій, суттєво відмінній від законопроекту редакції;

виключено положення пунктів 4 – 9“.

Обґрунтовуючи своє клопотання, суб'єкт права на конституційне подання посилається на правові позиції Конституційного Суду України, викладені у рішеннях від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України, від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою, від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 у справі про здійснення влади народом, від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Міністерство юстиції України, науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Конституції України).

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України). Зазначені вимоги стосуються і внесення змін до Конституції України.

В Основному Законі України передбачено засади поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, здійснення повноважень органами державної влади на підставі, в межах та у спосіб, встановлених Конституцією та законами України (стаття 6, частина друга статті 19).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України (стаття 75 Конституції України). У пункті 1 частини першої статті 85 Конституції України визначено повноваження Верховної Ради України вносити зміни до Конституції України, але виключно в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

3.2. Відповідно до статті 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності його вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Передбачена статтею 159 Конституції України особлива процедура розгляду законопроекту про внесення змін до Конституції України спрямована на те, щоб не допустити внесення змін до Основного Закону України всупереч вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Згідно з офіційним тлумаченням положень статті 159 Конституції України, наданим Конституційним Судом України у Рішенні від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України, „у разі внесення в процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту він приймається Верховною Радою України за умови наявності висновку Конституційного Суду України про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України“ (абзац другий пункту 2 резолютивної частини). При цьому Конституційний Суд України у вказаному рішенні зазначив, що згідно із статтею 159 Конституції України обов'язковій перевірці на відповідність статтям 157 і 158 Конституції України підлягає не тільки законопроект, поданий до Верховної Ради України в порядку статей 154, 155 і 156 Конституції України, але й усі можливі поправки, внесені до нього у процесі його розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України. Законопроект, який за висновком Конституційного Суду України відповідав вимогам статей 157 і 158 Конституції України і до якого було внесено поправки під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, підлягає також перевірці Конституційним Судом України щодо відповідності цього законопроекту вимогам зазначених статей Конституції України перед прийняттям його як закону про внесення змін до Конституції України (абзаци шостий, сьомий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, за Основним Законом України наявність відповідного висновку Конституційного Суду України є обов'язковою умовою розгляду

законопроекту про внесення змін до Конституції України на пленарному засіданні Верховної Ради України. Здійснення Конституційним Судом України попереднього (превентивного) контролю відповідності такого законопроекту вимогам, встановленим статтями 157 і 158 Конституції України, з усіма можливими поправками, внесеними до нього у процесі розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, є невід'ємною стадією конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України.

3.3. Згідно з частиною першою статті 152 Конституції України закони за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України дійшов висновку, що Конституційний Суд України повинен здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення, визначеною у розділі XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом України (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

4. Вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з того, що конституційному контролю підлягає не зміст Закону № 2222, а встановлена Конституцією України процедура його розгляду та ухвалення. Аналогічний підхід був застосований Конституційним Судом України у Рішенні від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом. Вказаним рішенням визнано неконституційним Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання“ від 19 березня 2009 року № 1168–VI.

Конституційний Суд України 10 грудня 2003 року дав Висновок № 3-в/2003 щодо відповідності Законопроекту № 4180 вимогам статей 157 і 158 Конституції України у справі про внесення змін до статей 76, 78, 81, 82 та інших Конституції України.

У процесі доопрацювання Законопроекту № 4180 та попереднього його схвалення 23 червня 2004 року більшістю від конституційного складу Верховної Ради України до нього були внесені зміни, у тому числі доповнення, уточнення формулювань приписів та редакційні правки. На Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками 23 червня 2004 року

Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004.

Під час подальшого розгляду Законопроекту № 4180 Верховною Радою України до нього знову були внесені поправки (зміни). Однак змінений Законопроект № 4180 не був направлений Верховною Радою України до Конституційного Суду України для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, а був розглянутий і ухвалений нею 8 грудня 2004 року як Закон № 2222.

Аналіз Законопроекту № 4180, щодо якого Конституційний Суд України дав Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004, та Закону № 2222 дозволяє констатувати, що Законом № 2222 до Конституції України були внесені положення частини четвертої статті 90, пункту 12 частини першої статті 106, які не містилися у Законопроекті № 4180, що був на розгляді в Конституційному Суді України.

Порівняно із Законом № 4180 змістовно різняться змінені Законом № 2222 положення частин першої, другої статті 78, пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, пункту 26 частини першої статті 85, частини четвертої статті 90, частини четвертої статті 94, пунктів 14, 22 частини першої статті 106, пункту 9² статті 116, частини першої статті 120 Конституції України. Із запропонованих Законом № 4180 змін до Конституції України Верховною Радою України виключені положення щодо доповнення пунктом 9³ статті 116, частинами четвертою, восьмою, дев'ятою, десятою статті 118, частиною другою статті 120, пунктом 2 частини п'ятої статті 126, частиною другою статті 148 Конституції України.

З аналізу Закону № 2222 та Законопроекту № 4180 вбачається також наявність у Законі № 2222 редакційних доповнень, виправлень та уточнень, частково зумовлених вказаними змістовими змінами та вимогами правил законодавчої техніки. У такий спосіб змінені пункт 22 частини першої статті 85, частина перша статті 122 Конституції України та абзац перший пункту 1, підпункт „а“ пункту 6, підпункт „а“ пункту 7, пункти 8, 10, 11 розділу I Закону № 2222.

Крім того, з пункту 1 розділу I Законопроекту № 4180 вилучено слова: „РОЗДІЛ VI. КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ“, а з підпункту „а“ пункту 6 розділу I – абзац дев'ятий: „пункт 14 виключити“.

Відмінності наявні як у положеннях, що стосуються безпосередньо змін до Конституції України, так і в положеннях розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 2222. Зокрема, пункт 1 розділу II викладено у новій редакції, а пункти 4, 5, 6, 7, 8, 9, які передбачалися Законом № 4180, виключено.

Таким чином, 8 грудня 2004 року Верховна Рада України розглянула Законопроект № 4180 з поправками, щодо якого Конституційний Суд України не давав висновку, і ухвалила Закон № 2222, чим порушила вимоги частини другої статті 19, статті 159 Конституції України.

5. Згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У Конституції України окремо встановлено повноваження Верховної Ради України щодо внесення змін до Конституції України відповідно до процедури, передбаченої розділом XIII (пункт 1 частини першої статті 85), і прийняття законів (пункт 3 частини першої статті 85) за процедурою, встановленою її статтями 91, 93. Отже, зазначені повноваження Верховної Ради України є самостійними і відрізняються за конституційною процедурою їх реалізації.

Згідно зі статтею 91 Основного Закону України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України. Натомість законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I „Загальні засади“, розділу III „Вибори. Референдум“ і розділу XIII „Внесення змін до Конституції України“, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 155 Основного Закону України).

Дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, у тому числі й законами про внесення змін до Конституції України, є однією з умов легітимності законодавчого процесу.

Верховна Рада України 8 грудня 2004 року одним (одночасним) голосуванням прийняла Закон № 2222 разом із Постановою Верховної Ради України „Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України“ № 2223–IV та Законом України „Про особливості застосування Закону України „Про вибори Президента України“ при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року“ № 2221–IV. Одночасне прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання яких та визначені у статтях 91, 155 Конституції України процедури їх розгляду і ухвалення є різними, свідчить про порушення Верховною Радою України частини другої статті 19 Конституції України при прийнятті Закону № 2222.

Про недотримання конституційної процедури розгляду та ухвалення Закону № 2222 зауважили у своїх висновках європейські та вітчизняні публічні інститути, зокрема Парламентська Асамблея Ради Європи, Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеціанська Комісія). На їх думку, ця процедура була впроваджена з порушеннями принципів демократичної держави і верховенства права. У документах вказаних організацій йдеться про такі порушення, як розгляд Верховною Радою України без висновку Конституційного Суду України остаточного

тексту Законопроекту № 4180, одночасне голосування за прийняття декількох нормативно-правових актів.

Так, у пункті 14 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 року № 1466 „Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною“ зазначено: „Парламентська Асамблея також занепокоєна, що нові конституційні зміни були схвалені без попереднього розгляду Конституційним Судом так, як це передбачено статтею 159 української Конституції та як це витлумачено в рішенні Конституційного Суду України від 1998 року“.

У Висновку Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, ухваленому 27 грудня 2005 року, вказано, що розгляд і прийняття Закону № 2222 здійснено Верховною Радою України з порушенням вимог статті 159 Конституції України.

Таким чином, Верховна Рада України прийняла Закон № 2222, не дотримавши встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, чим порушила положення її частини другої статті 6, частини другої статті 19, пункту 1 частини першої статті 85, статті 159.

6. Конституція України має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії (стаття 8 Конституції України). Основний Закон держави гарантує суверенітет України, її територіальну цілісність, права і свободи людини і громадянина, неприпустимість їх скасування або звуження змісту та обсягу, забезпечення правового порядку в Україні, відповідно до якого органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (статті 2, 19, 21, 22).

Підставою для втрати чинності законом у цілому або його окремими положеннями є, зокрема, визнання закону, його окремих положень такими, що втратили чинність, єдиним органом законодавчої влади – Верховною Радою України, або визнання їх такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні – Конституційним Судом України.

Частина друга статті 152 Конституції України передбачає, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Керуючись вказаною нормою, Конституційний Суд України при ухваленні Рішення від 24 грудня 1997 року № 8-зп зазначив, що „закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю“ (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України виходить з того, що визнання неконституційним Закону № 2222 у зв’язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222. Це забезпечує стабільність конституційного ладу в Україні,

гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України.

Аналогічні правові наслідки мали місце після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом, в результаті якого положення Закону України „Про Конституційний Суд України“ відновили свою дію в попередній редакції.

Як зазначив Конституційний Суд України в абзаці третьому пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, „рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8)“.

Згідно з частиною другою статті 70 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у разі необхідності Конституційний Суд України має право визначити у своєму рішенні порядок і строки його виконання та покласти на відповідні державні органи обов'язок забезпечити це виконання. В абзаці шостому пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 вказано, що „додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання. Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність“.

Керуючись частиною другою статті 70 Закону України „Про Конституційний Суд України“, Конституційний Суд України вважає за необхідне покласти на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом № 2222.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закону України „Про Конституційний Суд України“, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV у зв’язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття.

2. Закон України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Згідно з частиною другою статті 70 Закону України „Про Конституційний Суд України“ покласти на органи державної влади обов’язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“ та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

<http://www.ccu.gov.ua>